

Historické
zahrady
Kroměříž
2015

NOVÉ VE STARÉM

Historické zahrady Kroměříž 2015

NOVÉ VE STARÉM

Sborník příspěvků z odborné konference
Historické zahrady Kroměříž 2015 – Nové ve starém,
pořádané ve dnech 18.–19. června 2015 v Kroměříži

Konference byla finančně podpořena z dodacího programu MK ČR
„Podpora pro památky UNESCO“

Kroměříž 2015

Obsah

© Národní památkový ústav, 2015
ISBN: 978-80-87231-25-8

Nova et vetera / 8 – 15

Tendence intervence pod sluncem Atlantiku / 16 – 23

Soudobé doplňky v památkách zahradní a krajinářské architektury / 24 – 35

Zámecký park v Červeném Dvoře / 36 – 45

Zahrada všemi smysly / 46 – 57

Historie jedinečného souboru pamětních kamenů zámeckého parku
v Hradci nad Moravicí / 58 – 65

Medailon Ing. arch. Dušana Riedla, CSc. / 66 – 69

K pětadesátinám Ing. Antonína Mariána Svobody, CSc. / 70 – 75

Nové ve starém – staré v novém / 76 – 83

Memento prezidenta De Jonga* / 84 – 85

Silva Tarouca – Rodina a zahrada, život a dílo / 86 – 87

Nové metodické materiály / 88 – 93

Úvodní slovo

Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži byly 2. prosince 1998 zapsány na seznam kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Tento zápis je každé dva roky připomínán pořádáním Mezinárodní odborné konference zabývající se péčí o památky zahradního umění. Do roku 2013 byl hlavním pořadatelem Klub UNESCO Kroměříž, jako spoluorganizátor se výrazně spolupodílely i Národní památkový ústav a město Kroměříž.

Přelomovým rokem v historii Arcibiskupského zámku a zahrad v Kroměříži se stal rok 2014, kdy byla dokončena realizační fáze projektu Národního centra zahradní kultury v Kroměříži, která umožnila uskutečnit vzorovou obnovu významné části Květné zahrady, obnovu zahradnického zázemí v Podzámecké zahradě a vybudování informačního, edukačního a prezentačního zázemí v prostorách Arcibiskupského zámku. Závěrečná konference na téma Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži – obnova památky UNESCO tento náročný proces rehabilitace a revitalizace završila.

Fáze udržitelnosti projektu je pak úzce svázána se zpřístupněním a praktickým využíváním těchto nově upravených prostor zámku i obou zahrad. A právě zde našlo zázemí pro svoji činnost Metodické centrum zahradní kultury, které je metodickým centrem Národního památkového ústavu a zároveň i fyzickým realizátorem a koordinátorem aktivit provozní fáze projektu NCZK. Pro letošní rok převzalo tedy onu pomyslnou štafetu této již mezi odbornou veřejností dobře etablované akce, která je tradičně svojí náplní směřována k problematice obnovy, péče a soudobého využívání památek zahradního umění. Péče o zachování kroměřížských historických zahrad pro příští generace a adekvátní využití jejich kulturně vzdělávacího potenciálu je jak prioritou správce objektů, tak zástupců památkové péče, města, regionu a občanského sdružení Klubu UNESCO Kroměříž.

Uspořádáním konference tentokrát na téma „Nové ve starém“ bude zviditelněna nejen problematika péče o památky zahradního umění, která byla v minulosti neprávem opomíjena, ba dokonce bagatelizována, ale významným způsobem je takto propagována památka UNESCO, jejichž součástí jsou v Kroměříži právě cenné historické zahrady. Na jedné straně vytváří konference platformu pro setkávání odborníků z daného oboru se zástupci samospráv, neziskových organizací i široké veřejnosti nad aktuálními problémy nejen kroměřížských zahrad, na druhé straně je příležitostí in situ představit a hledat řešení konkrétních problémů Květné a Podzámecké zahrady v širším plénu předních odborníků z České republiky i ze zahraničí.

Zvolené téma konference - „Moderní prvky, materiály, technologie, aktivity v historických zahradách“ úzce navazuje na vzorovou obnovu Květné zahrady v Kroměříži, realizovanou v rámci projektu Národního centra zahradní kultury v Kroměříži v letech 2012–2014. Rehabilitace a revitalizace navazovala na postupné archeologické výzkumy a následně na výsledky a závěry těchto výzkumů, které prokázaly existenci již dávno zaniklých částí zahrady a v konečném důsledku umožnily jejich návrat do její současné kompozice. Potvrdil se tedy promyšlený tvůrčí koncept, jehož výsledkem byl vysoce kvalitní umělecký projev doby, tvořený komplexem provázaných kulturních hodnot, které jsou složitě strukturované a na první pohled ne vždy zcela zřejmé. Veškeré projekční i realizační práce musely být z těchto důvodů prováděny s co největší pietou a právě nejobtížnějším úkolem bylo, aby se zvolenými stavebními postupy neohrozila její autenticita. Přitom bylo na pořadu dne i řešení a vkládání z provozního hlediska nezbytných objektů nových. Jednalo se tedy o pokračování vrstvení, přidání soudobého, což vyžadovalo velký cit pro kvalitu, která tak následně vstoupila do dialogu se sousedním starým, aby ho posléze podpořila a umocnila. V tomto smyslu ovšem nemohlo být pracováno s kontrastem, ale s harmonií, aby nebyla pozornost upřena na nové, protože základem výjimečnosti a ceněné kvality Květné zahrady je právě množství dochovaného a autentického.

Realizovaná památková obnova Květné zahrady nebyla zdaleka chápána jenom jako pouhá péče o fyzické statky, ale bude mít do budoucna zcela jistě vliv na celkové vnímání této jedinečné kulturní památky jak v rovině architektonické a umělecké, tak i duchovní. Vztah k hmotnému odkazu minulosti je třeba vidět především v respektování díla předchozích generací, uvědomění si hodnoty věcí, které vznikaly v minulosti. A odkaz minulosti je pro nás zavazující. Projekt Národní centrum zahradní kultury navrácí do zahrad opět to krásno, na které bylo v posledních letech pozapomínáno, zabývá se smysluplným, intenzivnějším „návratem“ návštěvníků či uživatelů do kroměřížských zahrad a má ambici stát se vzorovým projektem prezentace a edukačního využití památek zahradního umění, které ztělesňují krásu, onen pomyslný ideál, který k nám promlouvá i dnes. Harmonie a krása stála při zrodu každé památky a je tedy nutno ji tam za každou cenu udržet, anebo vrátit.

NOVA ET VETERA:

Proměny zahrad a tvorba kulturní krajiny na statech královéhradeckých biskupů

Jana Croy

Hradec Králové, biskupská rezidence – jižní křídlo, Jan Blažej Saniti-Aichel, 1716–1718. Foto Miroslav Podhrázký.

Biskupství královéhradecké bylo založeno po dlouhých přípravách bulou papeže Alexandra VII. ze dne 10. listopadu 1664.¹ Pomineme-li biskupství litomyšlské, které zaniklo za husitských válek, bylo po pražské arcidiecézi a biskupství litoměřickém třetím církevně správním útvarem v Čechách.

Přes velký odpor města Hradec Králové a jeho zástupců zakoupil první biskup Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka (*19. 9. 1618 – †29. 4. 1675, jmenován 1659, ustanoven biskupem 1665–1668) již v roce 1662, tedy tři roky před oficiálním založením biskupství, parcelu se třemi měšťanskými domy na jižní straně náměstí pro budoucí rezidenci, které však byly v neobyvatelném stavu. Od samého počátku zamýšlel zřídit u sídla malou okrasnou zahradu s bazénem, a pro tyto účely dal zavést na pozemek vodovod. Prostor byl ovšem dosti těsný, neboť domy byly situovány v bezprostřední blízkosti městských hradeb, tedy do příkře svažitého terénu. Proto musel žádat městskou radu o povolení přikoupit pro zahradu kus pozemku, což se neobešlo bez dalších sporů. Sobek se kvůli neustálým neshodám s radními výstavby biskupského sídla nedočkal. Napjaté poměry mezi městem a biskupstvím trvaly téměř půl století a se uklidnily až kolem roku 1700, kdy oba subjekty projevíly ochotu spolupracovat. Teprve tehdy mohl začít pátý biskup Tobiáš Jan Becker (*15. 7. 1649 – †11. 9. 1710, biskupem 1702–1710) s výstavbou biskupství a v letech 1705–1709 se mu podařilo vybudovat severní trakt směrem do náměstí. Na něj navázal jeho nástupce Jan Adam Vratislav z Mitrovic (*20. 5. 1677 – †2. 6. 1733, biskupem 1711–1721) stavbou jižního a východního křídla patrně podle projektu Jana Blažeje

Santiniho-Aichela, které bylo dokončeno roku 1718. Potom bylo možno přistoupit k úpravám terénu na jižním svahu za rezidencí a založit v šířce budovy miniaturní terasovou zahradku v podstatě italského barokního typu, která je znázorněna na některých pozdějších vedutách.² Zprava k ní přiléhaly zahrady kanovníckých rezidencí, zleva hraničila s veřejnou komunikací, která byla později upravena na kryté schodiště – tzv. „Bono publico“, ústící původně do městské branky včleněné do jižního křídla rezidence. Nalevo od ní pokračovalo na terasách církevní zahrady, které byly za biskupa Dominika Duky darovány městu, a to je zrekonstruovalo a zpřístupnilo pro účely veřejného parku. Komorní zahrada při biskupství byla zřejmě rekonstruována v rámci generální opravy budovy v letech 1990–1994 za biskupa Karla Otčenáška (*13. 4. 1920 – †23. 5. 2011, biskupem 1990–1998) projektantským týmem vedeným ing. arch. Jiřím Krejčíkem.

První biskupové neměli v Hradci kde sídlit, a tak zajížděli do města pouze o velkých svátcích (Vánoce, Velikonoce, Svatodušní svátky) nebo k úkonům jim vyhrazeným (biřmování) a pobývali buď na děkanství, nebo u jezuitů. Až do prvního desetiletí 18. století, pokud nedisponovali vlastním panstvím, byla jejich jediným sídlem Chrast u Chrudimi, centrum biskupského menzálního velkostatku s malým zámekem. Vzhledem k tomu, že hradecké biskupství bylo považováno za chudé, vymohli si biskupové ponechání dřívějších prebend, tj. ve většině případů kanonikátu olomouckého či pražské metropolitní kapituly.

Městečko Chrast, vzdálené přibližně 30 km od Hradce patřilo původně podlažickému klášteru. Po zničení kláštera husity připadlo královské komoře a bylo zastavováno příslušníkům z řad husitských a později českobratrských pánů. Nejvýznamnější z nich byli Kostkové z Postupic a po nich Slavatové z Chlumu a Košumberka, kteří statek od komory roku 1571 odkoupili do dědičného držení. Za Kostků i Slavatů zažívala Chrast hospodářský rozkvět, vrchnost podporovala na panství české bratry. V Chrastru dříve nesídlili; Kostkové žili především v Litomyšli a Slavatové na Košumberku. Slavatové postavili pravděpodobně v 80. letech 16. století v místech bývalé chrastecské rychty malé panské sídlo - tvrz. Poté mohla být správa panství přeložena z Podlažic do Chrastru, a tak se stala Chrast samostatným panstvím.

Roku 1600 nastává výrazná změna, panství získávají Berkové z Dubé, a tím definitivně končí nekatolické období v dějinách městečka. Markéta Berková, roz. Trčková z Lípy, roku 1605 přistavěla ke stávajícímu panskému domu severní křídlo s arkádami. Dlouho je však nevyužívala, neboť po deseti letech odešla se svým třetím manželem Jiřím z Talmberka, nejvyšším hofmistrem a sudím do Prahy, a ze zámku se stala na dalších 50 let úřednická budova. Spletitými cestami dědictví se dostalo chrastecské panství do držení rodiny Harrachů, od nichž je roku 1656 za 80 000 zlatých rýnských odkoupil jejich příbuzný pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch kardinál Harrach jako

Hradec Králové, zahrada u biskupské rezidence. Foto Miroslav Podhrázký.

Nádvoří chrásteckého zámku. Foto Miroslav Podhrázský

menzální velkostatek pro budoucí královéhradecké biskupství. Chrást se se svým příslušenstvím stala hlavním zdrojem příjmů hradeckých biskupů a tuto funkci plnila nepřetržitě po dobu 350 let až do roku 1948. K panství patřilo kromě městečka původně 14 vesnic a přibližně 3 000 ha zemědělské a lesní půdy.³

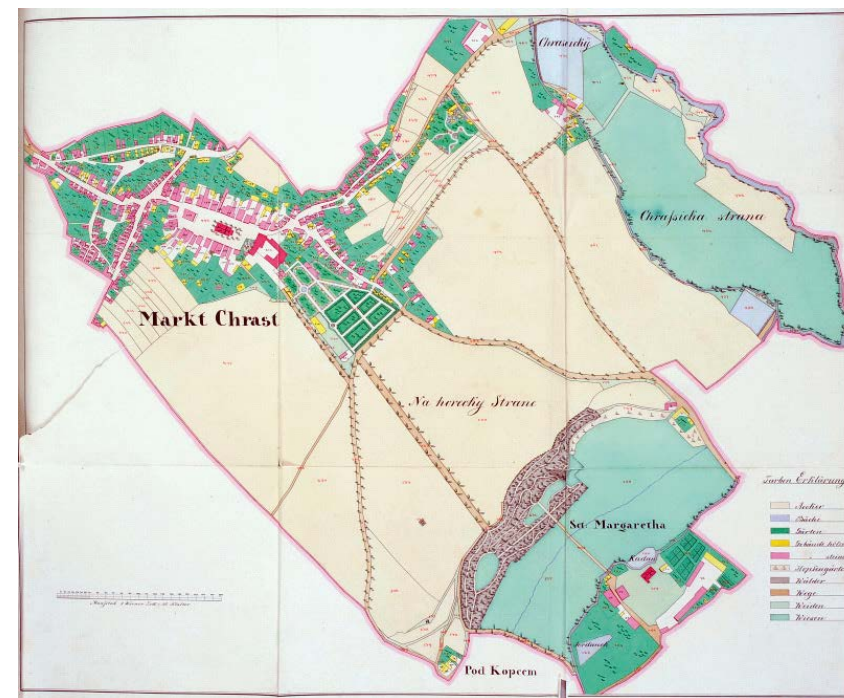
Skromný zámek velký luxus neposkytoval, rozlohou i vzhledem nebyl pro reprezentační účely příliš vyhovující, protože kromě hodnostáře se do něj museli vměstnat panští úředníci, správa velkostatku, osobní personál i jakýsi malý dvůr. Rozšiřovat ho začal po požáru městečka v roce 1709 jeden z nejvýznamnějších hradeckých biskupů, Tobiáš Jan Becker. Byla to jeho poslední velká stavební aktivita (předcházela klášterní areál v Králíkách, biskupská rezidence v Hradci Králové a kněžský seminář s kostelem Jana Nepomuckého tamže), a tak stačil pouze zahájit práce na výstavbě východního křídla zámku s kaplí, jehož architektka bohužel neznáme, dále položit základní kámen k novostavbě děkanského kostela, protože starší rok před tím vyhořel, a k budově děkanství. Ve stavbě zámku pokračoval Beckerův nástupce J. A. Vratislav, pro nějž však byla prioritou výstavba jižního křídla hradecké rezidence. Zámek v Chrásti dokončil až další z biskupů Václav František Košínský z Košína (*1673 – †26. 3. 1731, biskupem 1722–1731), který roku 1728 slavnostně vysvětil zámeckou kapli Jana Nepomuckého. Posledního výrazného rozšíření se dočkal zámek za Jana Josefa Vratislava z Mitrovic (*1695 – †11. 9. 1753, biskupem 1734–1753), mladšího bratra předešlého, který přístavbou dlouhého, poněkud fádňitého západního křídla z roku 1742, orientovaného do náměstí, stavební vývoj objektu prakticky dokončil. Jednopatrový zámek tím dostal podobu téměř uzavřeného komplexu kolem vnitřního nádvoří.

Pro okrasnou zahradu byl určen prostor na terase za východním křídlem zámku směrem k Podlažicím. První konkrétnější zmínky o ní máme až za biskupa J. J. Vratislava, který měl ve všech ohledech vysoký životní standard a potrpěl si podobně jako jeho bratr na luxus. Za jeho episkopátu zažívala barokní zahrada zřejmě největší rozkvět. V pramenech je zmiňován nový skleník s módní fíkovnou a poměrně velká dvoupatrová zděná stavba zahradního pavilonu, vybudovaného v letech 1748–1749, na místě bývalé panské kovárny. Přístup do něj vedl ze zámku v úrovni prvního patra, oddělené přízemí se využívalo nezávisle k provozním účelům jako prádelna. Projekt letohrádku byl patrně dílem Anselma Luraga (1701–1765). Za biskupa Trauttmansdorffa byl ovšem zrušen a přestaven na byty pro personál, postupně ho obýval zahradník, vrchnostenský justiciář a lékař.

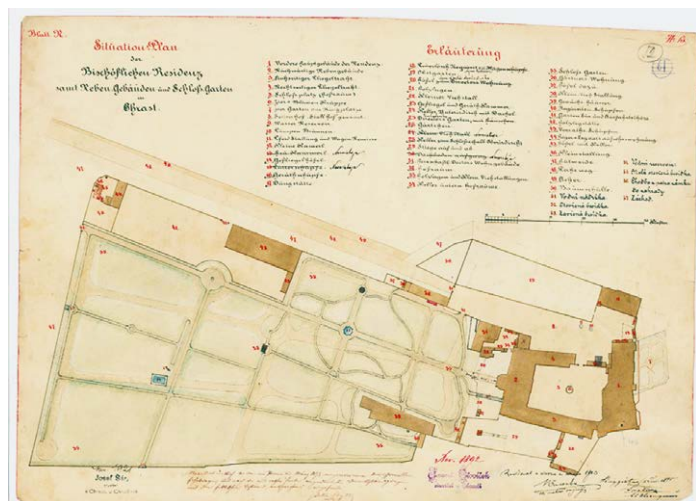
Barokní koncepce zahrady, která se v hlavních rysech dochovala dodnes, je dobře patrná na nejstarším známém plánu ze 40. let 19. století. Jako inspirace mohl posloužit nedaleký zámecký park v Chroustovicích, s nímž biskupské panství přímo sousedilo. Půdorys zahrady v Chrásti tvoří nepravidelný lichoběžník rozdělený do tří dílů. První, nejnižší položený (někdy nazývaný též jako druhé nádvoří), je v úrovni zámeckého přízemí, z něhož vedou schody na horní terasu obehnanou zdí, kde byl osově založen hlavní květinový parter s bazénem, rozvolněný po roce 1900 neobarokní úpravou Josefa Thomayera. Třetí část tvořily pravidelně uspořádané stříhané živé ploty a slavná dodnes udržovaná habrová pergola. Na ni pak navazovala lipová alej tzv. „Velká lipka“, koncipovaná na osu zámku, vedoucí do Podlažic. Z jižní strany zámku při hospodářském zázemí byla situována užitková kuchyňská zahrada, výběhy pro drůbež a na opačné straně ze severu manéž.

J. J. Vratislav si kromě Chrásti oblíbil dvůr se zámečkem v Chlumu, kam zajížděl při honech. Prostou jednopatrovou budovu opravil, v přízemí zřídil kapli a pro zkrášlení okolí založil před ní lipovou alej. Jan Josef měl mimořádný cit pro úpravu krajiny a na sklonku života, po roce 1750 vybudoval ještě jako krajinnou dominantu na svahu mezi vesnicemi Dobrkov a Bor drobnou stavbu tzv. „Altánek“, podsklepenou budovu se dvěma místnostmi v patře, kuchyní a spižírnu v přízemí. Altánek sloužil k odpočinku a k hostinám při lovech prakticky až do 19. století. Svah byl na slunném místě upraven jako vinice (podle toho byl letohrádek v německých pramenech nazýván také jako „Weinbergschlüssel“), při níž byl založen ještě sad broskvoní a meruněk, stavba byla zdaleka viditelná. V 19. století si toto místo velice oblíbil biskup Karel Boromejský Hanl, který se zasloužil o jeho generální rekonstrukci, dokonce si ho zvolil jako pozadí pro svoji reprezentační podobiznu od Antonína Machka. Altánek ideálně splňoval představu biedermeierské idylly. Roku 1900 byl vzhledem ke zchátralému stavu bohužel zbořen.

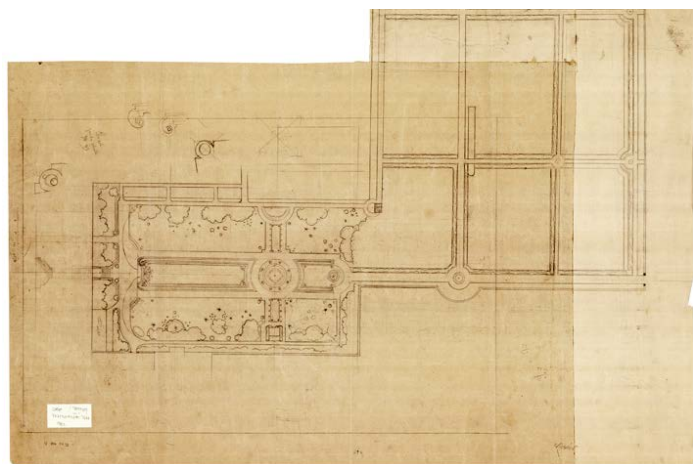
Dalším z biskupů, který měl vřelý vztah k zahradnímu umění, byl Jan Leopold Hay (*22. 4. 1735 – †1. 6. 1794, biskupem 1781–1794). Literatura o něm zmiňuje v chrásteckém parku voliéry, eremitáže, můstky, kuželny, labyrinty, klece s ptáky.⁴ Výčet zahradních pozoruhodností je patrně přehnaný, ovšem Hayovi se podařilo získat do užívání od obce pozemek před zámkem (jihozápadní roh náměstí směrem k děkanství), který dal upravit jako předzahrádku, kde byly skutečně, jak dosvědčují jeho nástupci, pozoruhodně sestrojené klece na hrdličky v podobě asi třímetrových domů. O zahrádku vznikly za revoluce 1848 trapné tahanice, revolučně naladěný gardisté ji ze zástě

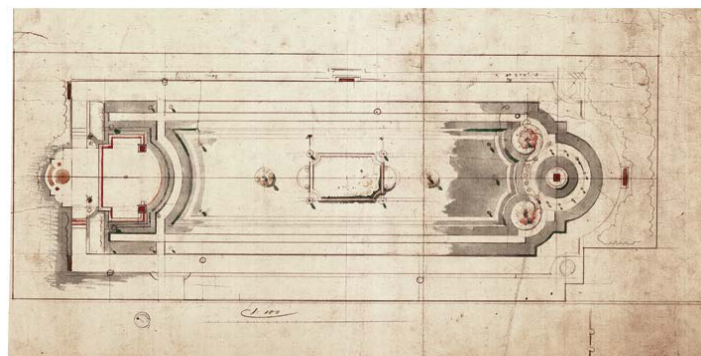
Plán Chrásti a zámeckého parku, 40. léta 19. st. Biskupství královéhradecké, Biskupská knihovna, Memorabilienbuch I. 11

Plán zámeckého parku z roku 1892.

František Thomayer, plán na úpravu zahrady v Chrásti, 1903. Národní zemědělské muzeum.

12 František Thomayer, plán na úpravu zahrady v Chrásti, 1903. Národní zemědělské muzeum.

požadovali zpět, aby mohli právě na tom místě pořádat městské trhy. Kvůli klidu ji biskupové posléze raději postoupili obci zpět. Hay nebyl původem aristokrat, a tak těžko říci, zda jeho záliba v luxusu, která za císaře Josefa II. nebyla již žádoucí, neznamenal spíše biskupovu touhu vyrovnat se historické šlechtě. Hay působil na počátku své duchovní dráhy jako ceremoniář olomouckých biskupů Leopolda Friedricha z Egkhu a Maximiliana hraběte Hamiltona a měl možnost poznat velkorysý životní styl, který se snažil v Hradci Králové napodobovat. Byl však špatným hospodářem, takže jeho nástupci museli řešit hospodářský deficit, pracně získávat rozchvácené statky zpět (pouze dva dvory zůstaly ve vlastní režii) a zároveň se zamýšlet, jak zvýšit efektivitu v době v době krize za napoleonských válek a po ní. Jedním ze směrů bylo i sadovnictví, které slibovalo několikery užitek: prodej čerstvého ovoce, sušeného ovoce – křížal, které bylo žádané a ještě před druhou světovou válkou se od nás vyváželo i do zahraničí. Zvyšovala se poptávka po ovocném dřevě k výrobě dýhovaného nábytku, velmi oblíbeného zvláště v době biedermeieru pro svoje krásné zbarvení.

Tímto směrem se začal orientovat biskup Maria Tadeáš Trauttmansdorff-Weinsberg (*28. 5. 1761 – †20. 1. 1819, biskupem 1795–1811), později arcibiskup a kardinál olomoucký. Mezi zámkem a děkanstvím dal odbourat nevzhledné kůlny a nahradil je sadem se zákrsy, které byly v Čechách kolem roku 1800 novinkou.⁵ Roku 1801 zakládá u jižní parkové zdi lipovou alej, tzv. „Malou lipku“. Do svého odchodu do Olomouce založil několik dalších štěpnic a ovocných alejí, sadem nahradil např. starou chmelnici a zalesnil holou stráň nad Podlažicemi. Výsadbou ovocných stromů propojil Chrást s Podlažicemi, další cesta lemovaná ovocnými stromy vedla od zámecké zahrady k vodárenské věži v Chrašticích nebo od podlažického ovčína k Horeckému rybníku. Jeho nástupce biskup Alois Josef Kolovrat-Krakovský (*21. 1. 1759 – †28. 3. 1833, biskupem 1815–1830), pozdější arcibiskup pražský, byl konzervativního založení a velmi šetrný, k zahradě ani sadovnictví neměl zvláštní vztah.

Vzorným pěstitelům zahrad, ovocnářství a celého velkostatku byl po všech stránkách vynikající hradecký biskup Karel Boromejský Hanl (*4. 9. 1782 – †7. 10. 1874, biskupem 1832–1874). Jeho program hospodářské obnovy velkostatku tyto aspekty přímo plánovitě zahrnoval. Vzhledem k tomu, že sepsal Pamětní knihu biskupství, monumentální třísvazkové dílo, které je doposud nejpodrobnějším zpracováním dějin královéhradeckého biskupství, jsou naše údaje o historické zeleni a sadovnictví více či méně autentické.⁶

Biskup Hanl hned po svém nastoupení (1832) konstatoval, že zahrada je zanedbaná a cesty tak zarostlé, že za šera se po nich nedá chodit, z kuchyňské zahrady se stala louka. Hned v prvních letech se snažil napravit špatný stav, dal vysypat cesty pískem, vyspravit parkovou zeď, obnovit starou habrovou pergolu, opravit starý skleník nazývaný nyní „Ananashaus“.⁷ Louku u žilovické bažantnice změnil na sad, u vesnice Bor vysadil švestkové aleje, u zadní zámecké brány založil malou školkovou zahradu, kde byly pěstovány stromky na prodej. Hanl byl přesvědčen, že Chrastec má ideální podmínky pro pěstování ovoce, a tak ho začal postupně proměňovat v jeden velký kvetoucí sad. Nemůže být pochyb, že se mu záměr podařil a zejména druhá čtvrtina 19. století byla zlatou dobou sadovnictví na biskupském velkostatku. Díky jeho pečlivým záznamům přesně víme, kolik stromů v kterém roce vysadil.⁸ Za jeho episkopátu jich bylo jistě více než 10 000, co do počtu vedly švestky, třešně, teprve pak byly jabloně a hrušně. Příjem z nich nebyl zanedbatelný: v době neúrody činil přibližně 5 000 zl., takže v příznivých letech bychom mohli usuzovat na dvojnásobek. Kromě toho dával biskup vysazovat podél cest oblíbené pyramidální topoly. K roku 1845 uvádí, že v parku založil blíže neurčené arboretum, v podlažické bažantnici vysázel mnoho set dubů a snažil se o lesoparkovou úpravu tím, že ji dal rozčlenit cestami.⁹ Za biskupa Hanla docházelo také k prudkému rozvoji komunikací, silniční spojení získaly prakticky všechny obce velkostatku a biskup je zkrášloval stromořadími, a tím získala tamější krajina zvlášť půvabný ráz.

Obraz chrastecské biskupské zahrady se zachoval také v literárním díle. Spisovatelka Tereza Nováková ve fejetonu z roku 1897 velmi barvitě zachytila její atmosféru: „Skrytými v zeleni dveřmi vkročili jsme v rozsáhlou, kříž na kříž dlouhými, tajemnými z révy a větví stromových utvořenými loubími prostoupenou, zahradu biskupskou. Ó, jak je rozkošná ta zahrada hodnostářova! Jaký to protiklad úhledného, ale tichého náměstí!

...Na dlouhých loubích třepetají se zdobné listy révy v jemném vánku... Tam, kde se loubí protínají, na světlých prostranstvích šplouchá vodotrysk a v basínu čile se prohánějí zlaté rybky. Na záhonech umělých voní květiny v pyšné nádheře a na zadním průčelí residence plazí se réva pravá, obtížena velikými již se zapalujícími hrozný. Větřík klátí vzácnými stromy jehličnatými i listnatými dobrodružných nezvyklých podob i neméně vzácným zákrsovitým stromovím ovocným, zardělými plody obaleným, takže stezičky místy jsou zasypány různobarevnými slívami, zlatožlutými hruškami a lepotvarnými jablky, jichž jako by si nikdo nevšímal. Tajemné pavilony jsou uzavřeny, jen na zelených žaluziích pohrává si světlo sluneční a láme se v pestrých sklech mnohohranných oken. Ze skleníků okna jsou vyňata i vyrůstají zvnitř rozložitě staré stromy fíkové, plné zelených hruškovitých plodů. Onde zase celá řada

Zámecká zahrada v Chrasti. Foto Miroslav Podhrázký.

14 Habrová pergola v Chrasti. Foto Miroslav Podhrázký.

citroníků a pomerančníků v kbelících zasazená přivabuje seveřana lesklým keřovitým listím a zlatými plody. Kdyby něco podobného měli někde v Německu např. v Drážďanech, jistě by učinili z řad těch hotovou oranžerii a cizincům v knihách průvodčích by to vychvalovali. Zde jistě pohovět by si mohl nejrozmažlejší miláček osudu a věru, jen sochy svatých na podstavcích, basinech a vodotryscích místo obvyklých soch antických umístěné, pamatují vás, že nejste v parku kavalíra, leč hodnostáře církve, kněžím svým život dosti osamělý a asketický doporučujícího. Harmonicky pojí se tu snivost severu s ohnivými půvaby teplého jihu a všemu spíše byste uvěřili, než tomu, že tento bujný rozkošný libosad leží na východě Čech, jen asi hodinu cesty od chudého Skutečska, kde tolik je skal a strání neúrodných, kde lid stále žaluje na svůj osud a za moře neb v nepřátelskou cizinu před ním prchá.¹⁰

Poslední velké úpravy a zásahy do koncepce zahrady a jejího půdorysu prováděl roku 1903 významný zahradní architekt František Thomayer (1856 –1938) pro biskupa Josefa Doubravu (*29. 2. 1852 – †20. 2. 1921, biskupem 1903–1921).¹¹ Thomayer projektoval v širším okolí Chrasti řadu městských parků: v Chrudimí, v Nymburku, v Hradci Králové navrhoval Jiráskovy sady, Důstojnický sad, zahradu při ústavu pro hluchoněmé (Rudolfinum).

Úprava chrastocké zahrady je pro něj velmi typická. V duchu neobarokního eklectismu přímé linie nahradil oblouky, zrušil hlavní osu a místo ní navrhl centrální parter s bohatou květinovou výsadbou a oblíbenými „puďinky“. Jedenácti a půl hektarová zahrada tím poněkud ztratila soukromý intimní charakter a získala spíše ráz reprezentativního městského parku. V této podobě přečkala druhou světovou válku a v roce 1948 byla zároveň s celým velkostatkem královéhradeckému biskupství vyvlastněna. Majetek převzala národní správa, která ho převedla do hospodaření místnímu národnímu výboru. V zámku se vystřídali různí uživatelé (Krajská politická škola Svazu české mládeže, vojenská správa, městské muzeum) a tomu odpovídal i stav a péče o park. V roce 1982 západní křídlo zámku vyhořelo a poté začal městský národní výbor plánovat adaptaci. Generální rekonstrukce byla však provedena až po sametové revoluci a při tom byla revitalizována i zámecká zahrada. Areál v současné době patří obci, v zámku sídlí městský úřad a muzeum, a zahradě se po půlstoletí zanedbání dostalo patřičné odborné péče.

Poznámky:

- 1/ K dějinám královéhradeckého biskupství: Jana Croy, Královéhradečtí biskupové a jejich rezidence. K 350. výročí založení Biskupství královéhradeckého. Hradec Králové 2014, kde je uveden přehled literatury.
- 2/ Významným kreslířem – vedutistou byl královéhradecký kanovník Johann Venuto (1746–1833), rodák z Jevišovic na Moravě. Do Hradce přišel na vyzvání svého přítele a protektora biskupa Jana Leopolda Haje. Zanechal po sobě velmi rozsáhlé kreslířské dílo, zachycující tvář české země a jejich pamětihodností v období od osvícenského klasicismu až po obrozenýkýbiedermeier. Z jeho tvorby je známo přibližně na 500 kreseb, z nichž většina je uložena ve Sběrce map Rakouské národní knihovny ve Vídni. Jana Croy, Královéhradečtí biskupové, s. 169, 325.
- 3/ Vladimír Hrubý a kol., Královéhradecká diecéze. (Diecéze – biskupství – biskupové. Pohledy do minulosti církve na území královéhradecké diecéze.) Hradec Králové 1994, s. 30.
- 4/ Václav Řezníček, Jan Leopold Hay. Vypsání jeho života a působení. Praha 1915, s. 143 – Josef Šmíd, Dějiny Chrasti od nejstarších dob až do roku 1848. Chrast 1935, s. 99.
- 5/ Jako novinku je označuje biskup Karel B. Hanl ve své Pamětní knize. Memorabilienbuch II., s. 333. Biskupství královéhradecké, Biskupská knihovna.
- 6/ Memorabilien=Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums, verfasst von mir Karl Hanl, siebzehnten königgrätzer Bischof. I. Theil die Bistums-Herrschaft Chrast betreffend. 1847. Memorabilien=Buch der königgrätzer Bisthums-Herrschaft Chrast und des königgrätzer Bisthums, verfasst von mir Karl Hanl, siebzehnten königgrätzer Bischof. II. Theil das königgrätzer Bisthum betreffend. 1847. Quellen=und Urkunden=Sammlung zum königgrätzer Bisthums=Memorabilienbuch gehöriq. Biskupství královéhradecké, Biskupská knihovna.
- 7/ Memorabilienbuch II., s. 389, 392, 393, 424.
- 8/ V Memorabilienbuch II. jsou k následujícím rokům uváděny tyto počty ovocných stromů: 1846 – 1 110 kusů (s. 417), 1847 – 951 kusů (s. 419), 1848 – 808 kusů (s. 425), 1849 – 1 304 kusů, z toho cca 800 švestek a zbytek se dělil mezi třešně, jabloně a hrušky (s. 432), 1851 – 571 kusů, uvádí se 36 jabloní a 35 švestek (s. 443), 1853 – 1 194 kusů, u Altánku vysadil „čáslavské vajsle“ (s. 453), 1858 – 579 kusů (s. 478).
- 9/ Memorabilienbuch II., s. 393, 415, 445.
- 10/ Citováno podle Antonína Blažka, Pověsti a obrázky z chrudimského kraje. Řada VII. Hlinsko 1928, s. 29 a násl.
- 11/ Šárka Steinová, František Thomayer. Život a dílo zahradního architekta. Praha 2008, zejména s. 86– 87. Thomayerovy plány na rekonstrukci zahrady v Chrasti jsou uloženy v archivu Národního zemědělského muzea v Praze, inv. č. 96/V/Z 77 – 103/V/Z 77, 195/V/Z 77 – 197/V/Z 77.

TENDENCE INTERVENCE POD SLUNCEM ATLANTIKU

Milena Andrade Dneboská

Představte si, že vycházíte z potmělé kavárničky a ještě Vám na jazyku i v nose doznívá chuť nahořklé aromatického espressa. Hned ale ten nos musíte křenit, abyste pomohli mhouřícím se očím zasaženým odleskem z bělostného koberce mezi Vaším odpoledním útlukem a kostelíkem.

Přibližně takto mne zasáhlo několik nových úprav kdysi útulně omšelých náměstíček. Nedávným úpravám veřejných prostranství a okolí drobných památek ve střední části Portugalska se chci věnovat v několika konkrétních případech.

Lze v nich definovat několik shodných principů:

- Minimalizace vegetační složky
- Zvýšení podílu dlážděných ploch
- Snížení množství laviček
- Sjednocení výšek terénu a povrchů
- Užití světlejšího a hladšího kamene
- Ztišení vodních hladin

■ Tisíc tváří vápence „LIOZ“

Větší část Lisabonu a jeho okolí směrem na sever přes pohoří Sintra je vystavěna z vápence známého jako „Pedra Lioz“. Jde o druh jemnozrného světle béžového vápence blízkého se mramoru, který je málo pórovitý, ale přes svou kompaktnost bohatý na drobné zkameněliny mělkého křídového moře. Světle béžová barva přechází až do krémové či růžové, kámen má lasturovitou odlučnost a vysokou leštitelnost.

Vápenec lioz byl použit na většinu nejvýznamnějších historických staveb (Torre de Belém, Mosteiro de Jerónimos), ale i na drobný městský mobiliář (patníky, lavičky, obrubníky), na nespočetné kašny, odpočívadla se studánkami, koryta a napajedla v celém okrese Sintra. Jsou z něj vystavěna celá nádraží (Rossio), divadla (D. Maria) i některé sochy (Luís de Camões) a samozřejmě i typická drobná portugalská dlažba.

Současné úpravy povrchů okolí památek doplňují ohlazené staré části liozu novým, světlejším vápencem, liozem z jiných ložisek s poněkud hrubozrnější strukturou anebo přímo bělostným mramorem. Ne vždy však tato úprava vyzní pro dotýčný prostor či památku příznivě. Mnohdy jsou dokonale geometricky opracované nové kamenné části navázány na vlastní památku ne příliš citlivě, jindy ale svým jednoduchým zpracováním umocní její charisma. Kromě kombinace jednotlivých druhů kamene a jeho finálního zpracování, je samozřejmě zásadní i rozvržení ostatních kompozičních prvků, množství vegetace, vodní plochy atd.

Zajímavé kombinace nového a starého užití liozu lze spatřit v několika verzích přímo ve městě tisíce odlesků, Lisabonu. Nejprve zmiňuji dvě nedávné obnovy původních realizací bez větších nových zásahů a potom se věnuji vlastnímu tématu nového ve starém. Dvě realizace v blízkosti Teja považuji za spíše pozitivní příklad, projekty v Torres Vedras a úpravy u kláštera Batalha za ty méně citlivé.

■ Kámen v městském parteru

Známé vlnobití černobílé dlažby z Copacabana v Rio de Janeiro od Roberto Burle-Marxe má v Lisabonu svou předlohu – náměstí Rossio. Vlnité zadláždění bylo zřejmě provedeno těsně před polovinou 19. stol. ve spojitosti

s výstavbou pomníku Pedru IV. (1846), a obnoveno v řezané mozaice roku 2000. Ornament vyznívá nyní trochu ostřeji, než jak jej zachytily historické fotografie po roce 1860, ale stále dokonale evokuje někdejší vodní plochu soutoku Valverde a Teja, kdy se dalo náměstím proplout na loďce. Po velkém zemětřesení roku 1755 bylo náměstí vytyčeno ve stávajícím pravidelném obdélníkovém půdoryse, ovšem pouze v mlatu a na své charakteristické ornamentální dláždění si náměstí počkalo téměř 100 let. Po té se ale mozaika v černobílé barvě rozběhla na svůj triumfální let městským parterem.¹ Náměstí přečkalo bez velkých obměn i nedávnou úpravu zahrnující nové vstupy do metra a propojení s nádražím Rossio z pera architekta Lutze Hoepnera, doplněné v roce 2006 novými výsadbami rozvolněného obvodového stromořadí ze žakarand (*Jacaranda ovalifolia*).

Na rozdíl od každodenně vídané černobílé variace mozaikové dlažby, je novější uchopení tradičního materiálu v mozaice monumentální nevšedním uměleckým dílem.

Impozantní kompasová růžice je motiv v Portugalské architektuře obvyklý od manuelinské gotiky, ale s potřebou zdůraznění významné portugalské mořeplavecké historie v poválečné době, se vrátil do běžného dekorativního slovníku.

Mozaika kompasové růžice v Belému byla vyskládána z různobarevného mramoru v dlažbě pod pomníkem slavným portugalským mořeplavcům roku 1960. Jde o poděkování Jihoafrické republiky Portugalsku za obeplutí a objevení Mysu Dobré naděje, umožňující rozvoj těchto území. Mozaika z pera architekta Cristiana da Silva je nejen geometricky komplikovaná ale i figurálně a barevně bohatá. Je celá vyskládaná z různě barevných druhů vápence na hlavním podkladě z liozu. Na náklady jihoafrické ambasády byla roku 1994 restaurována. Opět se do mozaiky zasahovalo v roce 2007 a na jaře 2015 proběhly komplexní restaurátorské práce celého obrazce. Hlavně z důvodu intenzivního ošlapu (přes 100000 návštěvníků ročně) bylo nutno vyměnit některé drobnější části barevného kamene a celkově prohloubit a oživit ornament.

Nedaleko od restaurované mozaiky kompasové růžice se nachází nový kulturní komplex v Belému, CCB. Jde o masivní protipól kláštera sv. Jeronýma, který ač vystavěn ze stejného kamene, vyznívá mnohem světlejší a mohutnější. V klášteře, perle manuelinské gotiky vystavěném coby chloubou zámožského bohatství Portugalska roku 1507, se setkávali králové se svými úspěšnými mořeplavci a sem odcházeli portugalská panovníci na poslední odpočinek. Vápenec věkem ztmavl, ale i přes slané větry a prošlá staletí neztratil na bohatosti svého detailu a výpravnosti ornamentů spojených s mořeplavectvím (kroucená lana, astroláby a mořští tvorové). Oproti ručně vyřezávanému liozu kláštera, byl pro kulturní centrum použit nejen štípaný, ale i hlazený a čistě řezaný lioz. Vzhledem k datu realizace (1993) došlo prozatím k minimálnímu zvětrání povrchu kamene, lze však očekávat že díky povrchové úpravě zůstane kámen i nadále světlejší než klášter.

V předpolí kláštera a na terase nového kulturního centra, CCB byly zrealizovány zahrady, jež jsou do určité míry historickými mezníky zahradních úprav uvnitř Lisabonu. Honosná zahrada národů se čtyřiceti cypřiši, pravidelnými boskety mediteránních dřevin a myrtovými plůtky před klášterem je z pera architekta Cotinelli Telmo. Vytvořil ji roku 1940 pro monumentální výstavu Portugalsky hovořících národů. Zahradě dominuje mohutná ornamentální kašna od téhož autora zdobená erby zemí s oficiálním jazykem portugalským. Vysoký centrální střík dynamizuje celý prostor a spolu s menšími postranními proudy vody poskytuje žádoucí osvěžení celé zahradě a vytváří příjemnější mikroklima okolí.

Na terase kulturního centra v Belému byla vytvořena jednoduchá, ale výrazná zahradní úprava. Zahradě CCB dominují palmy a trávnik. Při okraji terasy probíhá klidný vodní prvek s kosočtverečným jezírkem lemovaný hlazeným obrubníkem z liozu. Princip dynamizace zde byl nahrazen zklidněním a ozvláštňením poskytují obměňované umělecké objekty.

Tento typ úpravy lze snad chápat jako tendenci návratu k maurské oblibě zrcadlení vody oproti romanticky laděnému vodnímu zurčení předchozích let.

■ Kámen v kombinaci s mořem

Praça do Comércio

Hlavní obchodní náměstí, zvané též palácové – Terreiro do Paço, se nachází v samém srdci Lisabonu. Náměstí bylo roku 2012 upraveno dle projektu architekta Luís Bruno Soarese z atelieru Risco. Celá plocha je nyní krémovo-béžové barvy, vytvořená z polymerem zpevněné kamenné drti (aglomerovaný granulát) a je rozbrázděná diagonální šachovnicí světlejších pruhů z hladce řezaného vápence lioz. Materiál má evokovat původní mlatový povrch

Praça do Comércio – Pruhy hladkého vápence lioz probíhají běžovým aglomerátem rozlehlého náměstí („prýč od centra zkázy, hroutícího se královského paláce při zemětřesení 1. 11. 1755“).

Patník z vápence lioz z desátých let 21. stol. z jižní hrany náměstí Praça do Comércio.

Patník z vápence lioz ze 30-tých let 20. stol z vyhlídky pod Praça do Comércio.

náměstí, vzniklého velkým zemětřesením ze zhroutěného královského paláce, který zde byl od sedmdesátých let osmnáctého století až do padesátých let století dvacátého, kdy jej nahradil asfalt. Základní premisou autora projektu bylo neдрžet se žádné konkrétní existující linie, ale umožnit směr úniku z tohoto velkého náměstí ven, k Teju, k moři. Diagonální síť linií v místním vápenci, již zmiňovaném `liozu`, dělí polymerem zpevněnou kamennou dř.

Na celém náměstí není ani jeden strom, jen barevně oddělený obdélník pod sochou krále José I., která vévodí prostoru již od roku 1775.

K rozlehlému náměstí přiléhá drobná polokruhovitá vyhlídka nad Tejem, vyskládaná ve třicátých letech 20. stol. výrazně světlým typem vápence lioz. Od náměstí je oddělena západovýchodní dopravní tepnou Lisabonu. Vyhlídka tvoří protipól vítěznému oblouku při vstupu na náměstí z ulice Rua Augusta, přímo ve středu délky Praça do Comércio, jak je jinak toto náměstí též nazýváno.

Vyhlídka je obehnaná asi metrovými kamennými patníky s jednoduchými zaoblenými hlavicemi, které ji též oddělují od silnice. Nově upravené náměstí oddělují od jízdní dráhy jejich menší, novodobí souputníci.

Tvarosloví nových patníků je jednoduché a utilitární, svou přesnou řezbou (s lehce skoseným vrcholem) nezapře strojové zpracování autorského záměru, přesto však vychází z původní formy, i když neopakuje její několikanásobné okružní ani zvonovité zaoblený vrchol.

Ostrost hran nových patníků kontrastuje s původními patníky, jejichž původní tvar byl potlačen a ošlehan časem a opakovanou slanou mořskou sprškou. Tento kontrast však v celkovém obraze prostoru vyznívá smířlivě – novým zpracováním téhož materiálu se podařilo propojit vyhlídku s náměstím a potlačit dopravní přerušení.

Ribeira das Naus – Pemrlovaný lioz podélného schodiště zve k přiblížení se k brakickým vodám Teja míchajícího se s Atlantikem.

Ribeira das Naus

Od náměstí Terreiro do Paco se směrem k Belému až po Cais do Sodré rozprostírá dlouhá nábrežní linie – Ribeira das Naus. Toto nábreží centrální části Lisabonu bylo na přelomu let 2012 a 2013 upraveno dle projektu zahradních architektů João Gomeze a João Nunese da Silva. Dle jejich vlastních slov se jedná o uvolněný, zelení a oddechu věnovaný prostor.²

Jak dokládá název části nábreží, bývala úvazištěm lodí před vyplutím na oceán. Podélné vápencové schody z liozu, jejichž dlouhé stupně sestupují až ke kolísajícím brakickým vodám Teja, jsou základním kompozičním prvkem celé této úpravy.

Autoři použili obrysy přídílí lodí pro vytvoření závlah zeleně kolmých na tyto nábrežní rampové schody pozvolna klesající do jemně se vlnících vod. Chalupy a koryši se snaživě uchycují na výstupcích pemrlovaných stupňů a stejně tak po nich snaživě probíhají nohy mnohých návštěvníků, aniž by jim hrozilo sklouznutí do strany či do vody.

Pemrlování stupňů ozvláštňuje celkový dojem tohoto podélného schodiště a kromě jemnějšího lomu slunečních paprsků usnadňuje i pohyb chodců. Finální úprava kamene je zde jemnější než u CCB, ale výrazně hrubší než třeba na výše zmiňované blízké vyhlídce.

Projekt nábreží navazoval na úpravu celého náměstí Praça do Comércio a zahrnoval i omezení dopravy, zúžení jízdních pásů spolu s jejich vymezením kovovými elementy a snížení části chodníků.

Otázkou je minimalizování výškového rozdílu mezi silnicí a ulicí, proti kterému systematicky v Praze bojujeme. Zde je rozdíl podpořen černou barvou (v Lisabonu málo obvyklého kamene čediče) použitého na vozovku, zatímco chodníky zůstávají v teplé krémové barvě liozu.

Largo de São Pedro – Náměstí před kostelem v klidném liozovém „moři“.

■ Kámen v kombinaci s kamenem

Mosteiro de Batalha

Dominikánský klášter „Mosteiro da Nossa senhora da Vitória de Batalha“ nacházející se 140 km severně od Lisabonu, je od roku 1907 národní kulturní památkou (IPA.00004061). Roku 1983 byl klášter zapsán na seznam světového dědictví Unesco.³

Kostel Panny Marie Vítězné založil král João I. jakožto dík za vítězství v bitvě u Aljubarroty, kterou se podařilo zachovat samostatnost Portugalska. Dočasná stavba kaple P. Marie Vítězné z let 1386–1388 byla po založení dominikánského kláštera nahrazena nynějším chrámem, s jehož stavbou se započalo v roce 1402.

Vrcholně gotický klášter a katedrála jsou perlou manuelinské gotiky. Pozdně gotický komplex byl díky přechodné stagnaci v období baroka i klasicismu dokončen až v neogotickém stylu v období historismů. Předpolí chrámu je dlážděno mozaikou v diagonálním členění, zatímco okolí nedokončených kaplí bývalo skryto bohatou zelení. Vzhledem k tomu, že se jedná o nejnavštěvovanější památku mimo Lisabon, byl nápor na zahradní plochu s mlatem již nadále neúnosný. Město Batalha proto roku 2012 započalo rekonstrukci prostoru jihovýchodně od chrámu a navazujícího náměstí Jindřicha Mořeplavce.

Zahradní úpravy okolí kláštera pocházely z poloviny šedesátých let 20. stol., ve stylu modernismu portugalské zahradní architektury. Tehdy byly stávající mohutné platany doplněny výsadbami oleandrů, piniových borovic, lip, korkových dubů, marhaníků, olivovníků, moruší a vyvýšenými květinovými záhonky.

Součástí úprav realizovaných v první polovině roku 2014, bylo odstranění většiny keřového patra, pevné ohraničení jednotlivých rabat, instalace závlahy a výsadba nových záhonů. Zásadním se ovšem jeví celkové zmenšení povrchu vegetace a zadláždění prostoru za nedokončenými kaplemi. Jde o vlnící se linii velkoformátové světlé mramorové dlažby v tmavší, pryskyřici zpevněné vápencové drti. Kaple se úpravou dostaly do nového, významnějšího postavení propojením celého okolí chrámu zpevněným povrchem. Ale celkový dojem zahradního zasazení východní části chrámu a přírodního zářmování kláštera se ztratil. Jako opravdu zahradní zůstávají tedy nyní jen oba rajské dvory kláštera.

Ve městě Batalha se tak potvrzuje další z charakteristik nových úprav – úbytek přírodní složky. Může tak dojít až k paradoxu, kdy projekt zahradních úprav náměstí či okolí památky nemusí zahrnovat vůbec žádnou vegetaci.

Torres Vedras

Torres Vedras je městečko 60 km severně od Lisabonu, jež bylo osídleno již v prehistorii. V římské době se v jeho místě rozkládala obec propojující dvě hospodářská správní centra. Teprve od třináctého století se, spolu s obnovou křesťanského usprádaní poloostrova,⁴ město dostalo ke svému hlavnímu růstu coby centra zemědělsky významné oblasti zásobící Lisabon hlavně čerstvou zeleninou a ovocem. Následující úpravy okolí kostela a kašny jsou dílo projekčního oddělení místního úřadu.

Okolí kostela sv. Petra

Kostel sv. Petra, nacházející se nyní v samém středu historického centra Torres Vedras, byl na počátku XIII. stol. coby druhý nejstarší založen původně těsně za branou středověkého opevnění města. Nynější jednoduchá podoba s jednoduchou věží a bohatým manuelinským portálem hlavního vstupu pochází z výrazné přestavby v XVI. století. Bohatá manýristická dlaždičková výzdoba interiéru (lodi, presbytáře i sakristie) byla podrobena v roce 1995 podrobnému restaurátorskému zásahu. Kostel byl jedním ze 400 objektů vyhlášených národními kulturními památkami Dekretem z roku 1910 (IPA.00003127).

Úpravy předpolí kostela v dvacátých letech dvacátého století zachytila fotografie jako ploché prostranství ohraničené nízkým kovaným zábradlím se dvěma stupni nad vozovkou. V roce 1933 bylo zábradlí odstraněno pro umožnění volnější cirkulace vozů a přistavěna zídka k severní straně kostela, jejíž základ ujížděl. Další úpravy předprostoru kostela nejsou ikonograficky doloženy. Zřejmě až v šedesátých letech 20. stol. byla na jižní straně vyvýšena terasa s olivovníky a cypřišem a na křižovatku osazena oválná fontánka, do jejíhož, časem vyschlého těla, byly kolem roku 2000 vysazeny trvalky.⁵ Na východní straně kostela se za sakristií nacházel až do roku 1848 hřbitov, aby jej vystřídal rybí trh (1880–1930) a poté neformální parkoviště, vždy pouze s mlatovým povrchem.

Roku 2014 byl povrch tohoto náměstíčka za kostelem obnoven v pískové barvě mlatu, ale pevně ohraničen ostře řezanými mohutnými bloky liozu. Do prostoru byly vysazeny grevilee (*Grevillea robusta*) a několik laviček.

Terasa při jižní fasádě kostela Sv. Petra byla v roce 2014 obložena leštěným liozem a doplněna dvojlavičkami. Relativně příkré schodiště bez zábradlí vystupuje na terasu okolo zachovaného cypřiše z nároží kostela. Právě díky uhlaženému schodišti ubyl jeden olivovník a další dva byly nahrazeny lavičkami, kterým se tímto dostává pouze sporadického stínu.

Před vlastním kostelem bylo instalováno ploché schodiště s hladce řezanými širokými stupni bělostné mramorové dokonalosti nejsvětějšího liozu. Jejich povrch je tak hladký, že po dešti připomíná zrcadlo a jako zrcadlo v poledním žáru odráží sluneční paprsky. Poněkud nesouladné bílé trubkové zábradlí bylo doplněno až na žádost faníků. Dlažba je po dešti či při rose tak kluzká, že docházelo k úrazům.

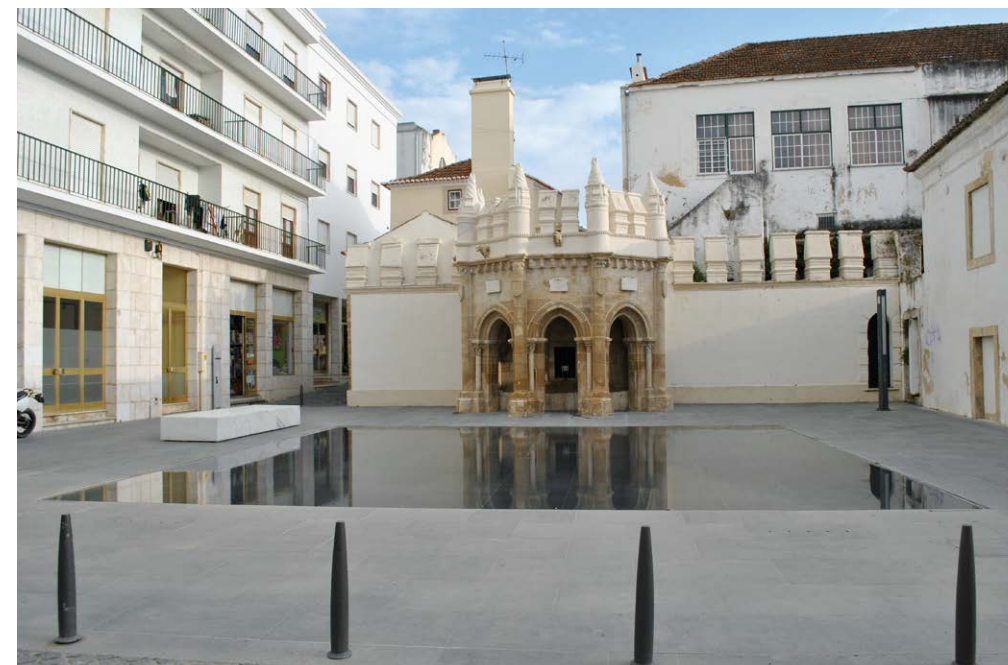
Jako havrani hlídající svůj okrsek, vymezují černé jehlance minipatníků pojízdny pruh v řádkově kladené mozaice z vápence lioz. Ve stejně vydlážděném pěším prostoru je pruh pro vozidla patrný pouze větší vyleštěností povrchu. Opět je na zvážení, zda takovéto zjednodušení povrchů v okolí památky je k jejímu prospěchu. Z provozního hlediska je tato úprava jednoznačně nebezpečná.

■ Kámen v kombinaci s vodou

Chafariz dos canos

Gotická „fontána“, jejíž jméno doslovně znamená kašna s trubkami,⁶ je jednou z nejstarších zachovaných gotických vodních staveb v Portugalsku. Stavba je od roku 1910 prohlášenou národní kulturní památkou (IPA.00006347).⁷ První zmínky o existenci kašny jsou z roku 1311, ale svou současnou podobu získala až rekonstrukcí kolem roku 1561 za královny Marie, dcery Dona Manuela, jak je vytesáno v záhlaví středního oblouku. Pětiboká stavba se třemi centrálními lomenými oblouky s erby mezi pilíři s pilastry vystupuje z pozůstatků někdejšího městského opevnění z počátku XV. stol. V nadhlaví je doplněna dvěma chrličí a cimbuřím. Vlastní nádrž stíněná pětibokým baldachýnem je čtyřhranná se dvěma mramorovými hrdly s podstavěnými mramorovými bloky pro umístění věder. Kašna byla napájena gotickým akvaduktem vedoucím vodu přes 2 km částečně pod zemí a částečně po konstrukci ze dvou pater jednoduchých oblouků.⁸

Roku 1831 byla obnovena poškozená mramorová hrdla nádrže, před kašnou vystavěno velké napajedlo a prostor náměstíčka zakončen vysokými patníky. Nádrž pro dobytek byla zbořena roku 1966 a nahrazena dvěma květinovými

Chafariz dos canos – Poněkud nešťastné spojení drobnozrnného šedého znělce s teplými barvami degradujícího liozu kašny a tvrdou bělostí mohutné mramorové lavice.

záhony lemovanými buxusem. Kulaté patníky oddělující řetězy předprostoru kašny od vlastní ulice zůstaly zachovány i při úpravách spojených se stavbou přilehlých nových bytových domů směrem ke hradu (2005) a vyměněn až poslední úpravě. Vlastní kašna byla restaurována v roce 1958 a 2005. Nejnovější projekt realizovaný v letech 2013–2014 vytvořil před kašnou ve velkoformátové šedé dlažbě ploché vodní zrcadlo (hloubka 2 cm) s jedním bílým mramorovým monolitem sedáku po pravé straně vodní plochy a se štíhlými černými sloupky oddělujícími předprostor kašny od ulice Cândido dos Reis. Zásah do vápencových oblouků kašny restaurovaných roku 2005 byl minimální (výměna částí kamenů v patkách oblouků) a snad i proto celá úprava vyznívá poněkud rozpačitě. Každý drobný nedostatek na plášti kašny restaurovaném před deseti lety se ve vodní ploše znásobuje v kontrastu s hladkostí okolí.

Zakončila bych výrokem PhDr. Jany Spathové, ředitelky územního odborného pracoviště NPÚ v Kroměříži, prosloveným na počátku konference: „*Harmonie stála při zrodu každé památky a je naší povinností ji tam udržet anebo vrátit*“, který si dovoluji doplnit: Kéž se nám to daří nejen v památkách samotných, ale i v jejich okolí!

Poznámky

- 1/ Pod názvem portugalská dlažba „calçada portuguesa“ – mnohdy s velmi ornamentálními vzory organických tvarů a s obdobnými, či jen o něco málo drobnějšími kostičkami než je pražská mozaika je tato dlažba známá po celém světě.
- 2/ Ribeira das Naus <http://www.adurbem.pt/content/view/full/653/208/>
- 3/ http://www.monumentos.pt/Site/APP_PagesUser/SIPA.aspx?id=4061 Batalha – monumento nacional de Mosteiro da Nossa Senhora da Vitória de Batalha) konzultováno 14.6.20015
- 4/ Bitvou u Guadalette 711 začíná arabská nadvláda na Iberijském poloostrově a v jeho centrální části (Torres Vedras) končí roku 1147 dobytím Lisabonu.
- 5/ <http://patrimonioidetorresvedras.blogspot.cz/2012/08/as-obras-na-zona-da-igreja-de-s-pedro.html>
- 6/ Slovo *chafariz* je arabského původu, v portugalské architektuře značí architektonicky upravený zdroj vody (původně SAHRIDJ, vodní nádrž, depozit)
- 7/ Stránky informačního systému architektonického dědictví Portugalska (http://www.monumentos.pt/Site/APP_PagesUser/SIPA.aspx?id=6347) konzultované dne 13. 6. 2015
- 8/ Akvadukt je také prohlášenou kulturní památkou (IPA.00003185), ale doposud se dočkal jen nejnútnejších zásahů.

SOUDOBÉ DOPLŇKY V PAMÁTKÁCH ZAHRADNÍ A KRAJINÁŘSKÉ ARCHITEKTURY

Zámek Troja. Rajče.net [online]. 2013a [cit. 2013-05-06]. Dostupné z: http://leguan.rajce.idnes.cz/Zamek_Troja/#Zamek_Troja_33_.jpg.

Helena Gálová (Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Ústav biotechniky zeleně)

■ Úvod

Hlavním posláním památkové péče je zachovávat dědictví našich předků a předávat ho generacím následujícím. Památky zahradní a krajinářské architektury, stejně tak jako ostatní kategorie památek, představují dědictví lidstva nevyčísitelné hodnoty, a proto je důležité na ně pohlížet rovnocenně s ostatními. Významná část z nich se však dodnes zachovala pouze ve fragmentech či historický objekt zcela zanikl. V takových případech pak existuje více možností v přístupu k těmto nedochovaným prvkům či celým částem. Pokud se k danému objektu dochovalo dostatečné množství informací o jeho původní podobě, je umožněna jeho přesná rekonstrukce. Avšak v celoevropském měřítku existuje celá řada památek zahradního umění, o jejichž původní podobě se sice potřebné informace dochovaly, ale je u nich například požadováno odlišení nově doplněných, nedochovaných prvků či částí od původních, což ostatně vyžaduje samotná Benátská charta (Článek 12). Obdobná situace pak nastává v případech, kdy současný provozní systém objektu či jeho nové funkční využití vyžadují začlenění nových, historicky nedoložených prvků do původní kompozice (např. informační systémy, osvětlení, podklady apod.) Ve výše naznačených situacích se pak naskýtá příležitost k diskuzi o projevech současné zahradní a krajinářské tvorby v památkách zahradního umění, jejich možnostech a omezeních. Nejedná se však o snahu napodobit ono zaniklé historizující tvorbou, ale naopak vnést do prostoru „punc dnešní doby“ za současného respektování historie a vrstevnatosti památek zahradního umění.

Cílem příspěvku je seznámení se s možnostmi a omezeními projevů tzv. *soudobých doplňků*, uvedena je jejich kategorizace a příklady realizací.

■ Materiál a metody

Dle výše naznačeného je nutné nejprve definovat samotný pojem *soudobý doplněk*. Pro jeho vymezení lze využít definic více autorů:

Dle Wimmera (WIMMER, 2007) jsou soudobé doplňky „...návrhy, které přijímají určité principy historické epochy, ale jsou zřetelně rozeznatelné jako výtvořky současnosti. Požadavky kladené na doplňky zahrnují nutnost harmonického včlenění do celku a zároveň odlišení od původních částí tak, aby se zamezilo falsifikování památky.“

PEJCHAL (2013) charakterizuje soudobé (autor uvádí označení *moderní*) doplňky následovně: „Moderní doplňky jsou formy projevu současné tvorby zahradní a krajinářské architektury, které nahrazují nedochované prvky či celé části památek zahradního umění. Tyto prvky jsou ztvárněny tak, aby byly nejen odbornou, ale i poučenou laickou veřejností identifikovány jako výsledky současné tvorby. Při širším pojetí tohoto pojmu může jít i o prvky zcela nové, v původní kompozici nepřítomné, související se současným způsobem využití památky.“

Tyto definice svými názory doplňuje KREJČÍŘÍK (2013), který potvrzuje, že pojem *soudobý doplněk* není v České republice víceméně známá a používá se spíše označení *soudobý autorský vstup* nebo *soudobý autorský přínos*.

Zcela zásadní je pak upřesnění definice Pejchalem (PEJCHAL, 2013), kdy je vždy nutné si uvědomit, že samotný význam slova doplněk spočívá vždy v tom, že se jedná o určitou část nějakého celku. Proto i při posuzování soudobých doplňků v rámci památek zahradní a krajinářské architektury je zcela nezbytné vždy jako první definovat celek, ke kterému je doplněk vztažen. V rámci celého objektu však musí vždy historická substance převažovat nad nově vytvořenou částí. Autor dále uvádí: „Doplněk nemusí vždy představovat „plošně“ menší část zahrady, ale mezi moderní doplňky mohou být zahrnuty i prvky, které jsou rozmístěny po celém objektu, pokud se nejedná o prvky jednoznačně dominantní.“ (PEJCHAL, 2013)

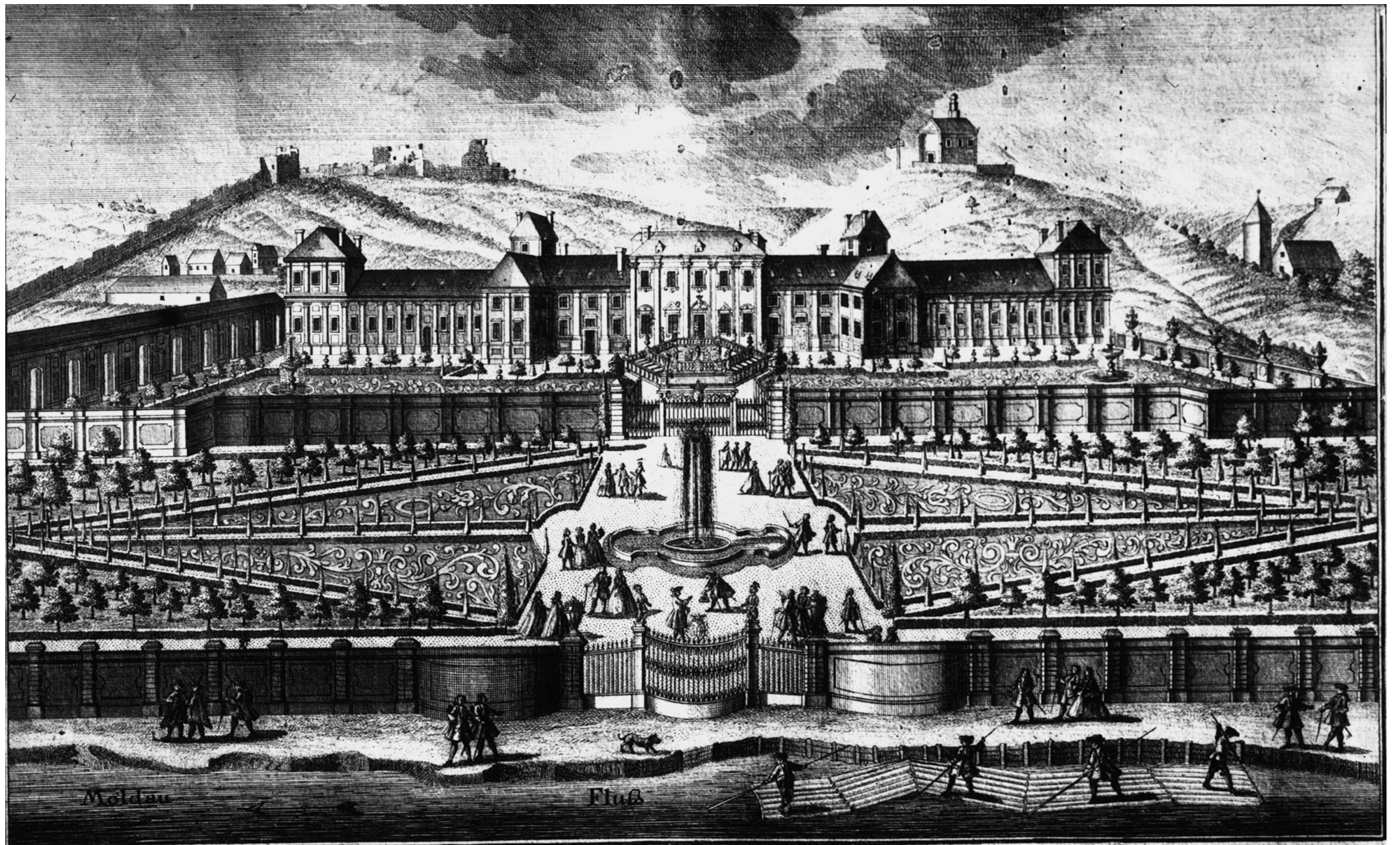
Problematice soudobé tvorby v památkách zahradního umění se památková péče věnuje již poměrně dlouho (přibližně od poloviny minulého století), což dokládají návrhy a realizace na území nejen České republiky (např. tvorba Otakara Kuči), ale i ostatních evropských států. Je však nutné konstatovat, že označení těchto tvůrčích přístupů jako soudobých doplňků se nepoužívá, ale jejich podstata je víceméně naplňována. (KŘESADLOVÁ, 2013)

Hranice mezi tzv. *soudobými doplňky* (převaha původní dochované historické substance doplněná o soudobě ztvárněné původní nedochované prvky) a *evokací historických prostorů moderním ztvárněním* (převaha historicky doložených, avšak soudobě ztvárněných prvků) je velice difúzní, přesto se obě tyto polohy kreativity v památkové péči zakládají na obdobných východiscích. (GÁLOVÁ, 2013)

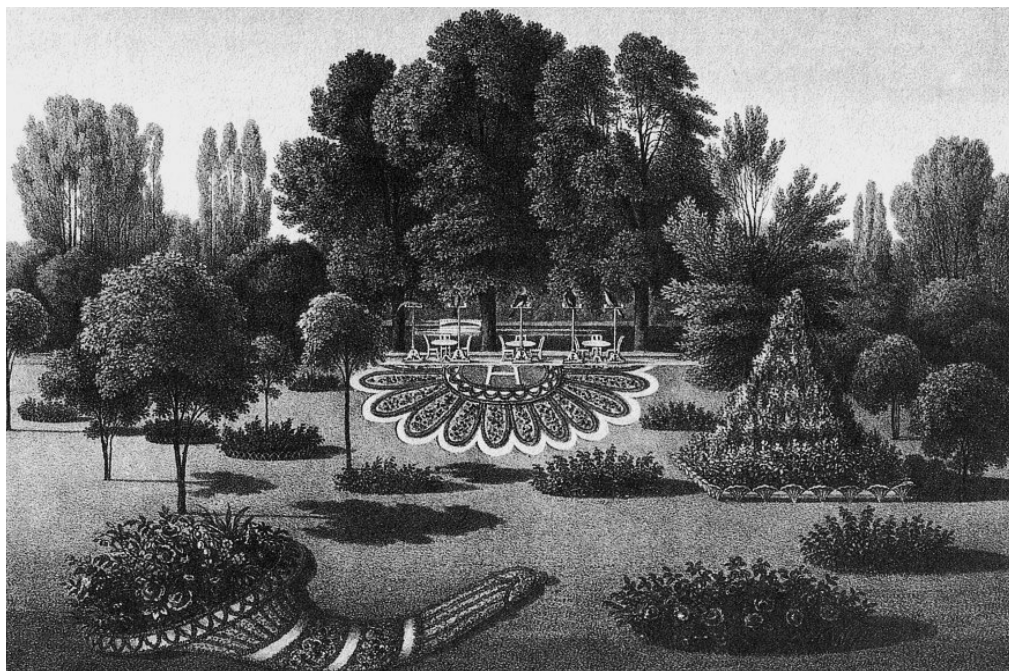
Pro hodnocení dané problematiky byla vytvořena kategorizace soudobých doplňků, a to dle jejich vztahu k historické podobě zahrady, dle jejich charakteru a dle doby působení v kompozici objektu:

A) dle vztahu k historické podobě zahrady

- 1) náhrada prvku či části objektu, který zanikl a nedochoval se
 - plošně menší části objektu
 - mobiliář
 - drobná stavba
 - prvky vymezující hranice objektu (zdi, ploty, brány)
 - osvětlení
 - umělecké dílo
- 2) prvky, které v historii neexistovaly, ale současný provozní systém vyžaduje jejich začlenění
 - plošně menší části objektu
 - drobná stavba (pokladny, sociální zařízení, kavárny a restaurace)
 - informační systém
 - mobiliář (lavičky, odpadkové koše, stojany na kola, mobilní nádoby, zábrany)
 - osvětlení
 - umělecké dílo
 - dětské hřiště
 - prvky vymezující nově uspořádané části objektu (ploty, zdi, brány)

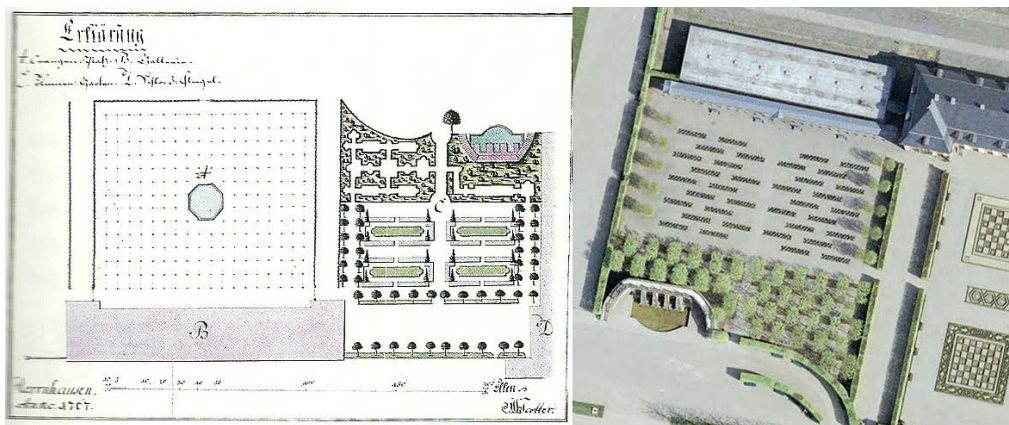
*Magnifica et amœna Arx deliciarum Troja extra Urbem Pragam Das Herrl. und Schöne Lust-Schloß Troja außser der Haupt-Stadt Prag
 ad fl. Muldaviam sita. im der Moldau gelegen*
 F.B. Werner del. C.P.S.C. Maj. 79. 30. I. G. Ringle fecit. Mart. Engelbrecht excud. A.V.

Teppichgärten in Deutschland – Fürst Pückler Park in Muskau bei Görlitz. Bilderlexikon [online]. 2013 [cit. 2013- 05-06].
 Dostupné z: http://www.pictokon.net/bilder/default018/fuerst_pueckler_muskau_blumengaerten_08.html.

Foto Ing. Lukáš Lattenberg, 2012.

JONG, E. A. de, E. SCHMIDT a E. SIGEL. Der Garten – ein Ort des Wandels Perspektiven für die Denkmalpflege.
 Zürich: Institut für Denkmalpflege an der ETH, 2006. ISBN 37-281-3033-8.

Foto autorka článku, 2014.

Foto autorka článku, 2014.

30 Foto autorka článku, 2014.

B) dle *charakteru*

1. přírodní prvky
 - vegetační prvky
 - terén
 - vodní prvky
 - kameny
2. stavební prvky
 - budovy
 - dopravní stavby
 - schodiště
 - rampy
 - zídky
3. prvky vybavenosti
 - budovy
 - mobiliář
 - osvětlení
 - informační systémy
4. umělecké prvky
 - sochařská výzdoba
 - dočasné umělecké instalace
 - land art
 - happening
5. kombinace předešlých

C) dle *doby působení v rámci kompozice objektu*

1. dočasné
2. trvalé

Významnou roli v použití soudobých doplňků hraje *míra jejich stylizace*. Jak konstatuje PEJCHAL (2013), výrazně stylizované řešení může respektovat historické struktury stejně dobře či lépe než méně výrazná stylizace. Velice podstatnou roli v posuzování soudobých doplňků hraje také *čas* jako čtvrtý rozměr. Je tedy nutné si uvědomit, že doplňky, které byly v době svého vzniku vnímány jako soudobé a moderní, mohou být dnes již považovány za součást historické hodnoty celého objektu. Pojmy *soudobý doplněk* a *historická památka* se tedy vzájemně propojují.

Příspěvek je dále zaměřen pouze na *soudobé doplňky nahrazující nedochované prvky* či celé části památek zahradního umění.

Tvůrčí památková péče

Problematika soudobých doplňků velmi úzce souvisí s tzv. *tvůrčí památkovou péčí*, jejíž podstata spočívá v takové přeměně památek, která odporuje existenci, popřípadě dokumentaci, a slouží k uspokojení stávajících požadavků (WIMMER, 2007). K tomu dodává PEJCHAL (2008), že tvůrčí památková péče je odmítána z obavy, že by památky zahradního umění nebyly následujícím generacím předány v autentické podobě. Na druhou stranu však připouští, že cestou k vyřešení řady problémů, se kterými se památková péče potýká (specifika rostlinných prvků, mezery v historické substanci a historických dokumentech, přizpůsobení historických objektů současným požadavkům na využívání), je „...*správně chápaná kreativita*“ – tedy hledání optimální cesty k předání svěřených objektů dalším generacím v co nejautentičtější podobě. Proto je velice důležité, aby se základem uplatnění kreativity staly nejen hluboké znalosti problematiky, ale také respekt k objektu a jeho tvůrcům. Takové pojetí kreativity pak WIMMER (2007) označuje jako *vázaná kreativita* a tvrdí, že se jedná o postupy v případech, kdy má být památka změněna, avšak samotný umělecký podíl je tabuizován. Ideální památkář by tedy měl být „umělecky netalentovaný“ a ten, který má umělecké ambice, by se jimi měl řídit v tajnosti. Autor konstatuje, že důvodem pro tabuizování kreativity v památkové péči jsou především odstrašující případy, ve kterých bylo zneužito nového návrhu a historická

substance byla zničena. Přesto zastává názor, že: „*památková péče se nemůže obejít bez kreativity*“. *Nevázaná kreativita* je samozřejmě škodlivá. Naopak vázaná kreativita znalosti sice neprohloubí, ale svoji nezastupitelnou roli hraje v případech, kdy i ta nejlepší dokumentace selže a nepředpokládané problémy musí být odstraněny.

Mezery v památkách zahradní a krajinářské architektury

Proč je vlastně problematika soudobé tvorby v historickém prostoru tak aktuální? Je důležité si uvědomit, že právě tento přístup mnohdy představuje jediné možné řešení pro uzavření mezer, které v památkách zahradní a krajinářské architektury vznikly. Mezery v historické substanci a v historických dokladech představují chybějící informace o autentické podobě památky. Rozsah mezer může kolísat od nedostatečné podrobnosti a přesnosti existujících poznatků až po jejich úplnou absenci pro určitou část památky. (PEJCHAL, 2008)

WIMMER (2007) podotýká, že v zahradách jsou nezdokumentované mezery přímo pravidlem a snaha o jejich uzavření je velká. Pokud mezer existuje mnoho, znamenalo by to ponechat nedostatky a vzdát se do značné míry zahrady jako uměleckého díla. Je tedy jasné, že zahrada, ve které se uhynulé rostliny nesmí nahradit, po nějakém čase zanikne. Mezery jsou sice z pohledu památkové etiky „čisté“ a při jejich ponechání nemůže být nic špatně zrekonstruováno, ale čím déle mezery existují, tím obtížnější bude odůvodnění jejich odstranění. Diskutuje se však i o tom, že se mezery mohou stát součástí památky. Tento neobvyklý argument je však přesvědčivý pouze tehdy, pokud musí být mezery z vážných důvodů přijaty jako součást historie památky. Na „*odvahu k mezeře*“ se nelze odvolávat neomezeně a ponechání mezer v historických zahradách na delší dobu je nemožné, jelikož se jejich substance neustále proměňuje.

Velikost mezery je údajně měřítkem „*přijatelnosti*“ či „*podlosti*“ doplňků. Malá mezera musí být doplněna, velká ne. To může být pochopitelné u maleb, které jsou samy o sobě jasně ohraničená umělecká díla a velikost mezery je možné odhadnout. U zahrady je však často mnohem těžší stanovit její hranice. Pokud se zahrada jasně omezí na pozemkové parcely, nabízí se další otázka, zda je celý pozemek uměleckým dílem nebo jsou její jednotlivé části (teras, aleje, květinové výsadby), které představují díla různých osobností, samostatné umělecké jednotky. Je tedy jasné, že velikost mezery v substanci zahrady proto nemůže být závazně a dostatečně přesně stanovena. Jako objektivní měřítko v diskuzi o přípustnosti doplňků je velikost mezery proto sotva vhodná. Může poskytnout pouze estetické argumenty. Důležitá totiž není velikost mezery, ale její významnost v rámci celkové struktury díla zahradního umění. (WIMMER, 2007)

Dle stupně vlastního uměleckého výkonu dělí WIMMER (2007) *vázanou kreativitu* v péči o památky zahradního umění na 5 kategorií uplatňovaných principů vedoucích k uzavření mezer. Hranice mezi principy jsou však v praxi pohyblivé a v jednom objektu jich může být použito více zároveň:

- 1. kreativita údržby
- 2. kreativita interpretace
- 3. kreativita analogických závěrů
- 4. kreativita dotvoření/přetvoření (evokace)
- 5. kreativita vázaných nových návrhů

V souvislosti s těmito kategoriemi vymezuje PEJCHAL (2008) také *kreativitu obnovy*.

Právě kategorie *vázaných nových návrhů* je definována tak, že se jedná o návrhy, které přijímají určité principy historické epochy, ale jsou zřetelně rozeznatelné jako výtvoři současnosti (WIMMER, 2007). Jedná se tedy o způsob využití kreativity v památkové péči, který svou definicí potvrzuje podstatu soudobých doplňků.

■ Výsledky

Možnosti a omezení moderních doplňků

Podle Benátské charty se u památky nesmí měnit „*uspořádání výzdoby*“ (Čl. 5) a také její okolí (Čl. 6), někdy je také z pohledu charty změna nevyhnutelná (Čl. 9). Benátská charta rozlišuje změny prostřednictvím obnovy (restaurování) a doplňků (Čl. 9–13). Obnova (restaurování) chybějících částí se musí zakládat na respektování originální substance a autentických dokumentů. Problém nepřesných dokumentů charta neřeší, pouze uznává, že na základě estetických nebo technických poznatků mohou být chybějící nebo nezdokumentované části památky

doplněny. Obnova na základě hypotézy a spekulací se odmítá. Doplněk se navíc odlišovat od dochované kompozice a nést „*znaky dnešní doby*“. To může být chápáno tak, že je zakázáno napodobování a povolen nový návrh. Požadavky kladené na doplňky zahrnují nutnost harmonického včlenění do celku a zároveň odlišení od původních částí tak, aby se zamezilo falsifikování památky. (WIMMER, 2007)

Dle Wimmera (WIMMER, 2007) jsou v praxi téměř všechny historické dokumenty přesné pouze do určité míry. Pro tyto případy Florentská charta uvádí možnost analogických závěrů nebo nových návrhů. Vyhýbá se však vysvětlování a říká pouze: „*Pokud zahrada úplně zanikla nebo pokud máme k dispozici jen hypotetické prvky o jejím postupném vývoji, pak nelze realizovat restituci, jež by navazovala na pojem historické zahrady*“ (Čl. 17, Mezinárodní, 2007).

Proč tedy přistupovat k soudobým doplňkům?

Snad jako první důvod, proč přistoupit k volbě nového návrhu prvku či části, která se nedochovala a nyní tvoří mezeru v památce zahradního umění, je samotná „legalizace“ doplňků v Benátské chartě:

„*Prvky, určené k tomu, aby nahradily chybějící části, se musí včlenit do celku harmonicky, ale zároveň se i odlišovat od původních částí tak, aby restaurování nefalsifikovalo dokument umění a historie.*“ (Čl. 12)

„*Doplňky mohou být trpěny, jen pokud respektují všechny části týkající se budovy, její tradiční rámec, rovnováhu kompozice a vztahy s prostředím.*“ (Čl. 13). (Mezinárodní, 2007) WIMMER (2007) k tomu dodává, že Florentská charta pak tato doporučení „*nevyřčeně uplatňuje*“.

Druhým důvodem může být ta skutečnost, že pokud mají památky sloužit k tomu, abychom předávali dalším generacím to, co jsme sami od předků zdědili, měli bychom se snažit, aby zůstaly co nejdéle „celistvé“. Přesto se cestou soudobých doplňků postupuje méně často a vždy je tato volba hojně diskutována. Mnoho památkářů totiž odmítá nový návrh a obávají se nekontrolovatelné vůle tvoření, která uškodí substanci a ohrozí její historickou průkaznost.

Mezi největší propagátory vázaných nových návrhů (tedy soudobých doplňků) patří například Erik A. de Jong, Erika Schmidt a Brigitt Sigel (publikace *Der Garten – ein Ort des Wandels: Perspektiven für die Denkmalpflege*). Jak však svorně zdůrazňují, je nutné vyvarovat se tomu, aby zahrada místo snahy uzavřít mezeru ve finále nepůsobila „kolážovitě“. (de JONG et al. 2006)

K soudobým doplňkům se dále vyjadřuje například STOFFLER (2004), který zastává názor, že samotné konzervování historických zahrad, které se zachovaly pouze ve fragmentech, má své hranice. Nový návrh může dále „*vyprávět příběh místa dnešními výrazovými prostředky*“, aniž by byl návštěvník klamán historizující fikcí. Není však pojat jako historizující napodobenina, nýbrž jako doplněk, doplňková práce a ve smyslu Čl. 9 Benátské charty musí „*nést stopy naší doby*“. Ty by neměly stát v popředí, nýbrž hledat rovný, oprávněný dialog s památkou a zásah do historické substance musí být jasně prokazatelný.

Odlíšného názoru je například HAJÓS (2006), který tvrdí, že pokud je zahrada chápána jako místo změny, představuje to pro památkovou péči značné riziko. Vzpomínku lze udržet pouze tehdy, kdy je památka autenticky chráněna, ale také v názorné formě obnovena. Přitom je nutné dbát na to, aby byla respektována nejen hmotná substance, ale také historické nebo náboženské funkce, řemeslné tradice a v neposlední řadě také role symbolické identity. Jednostranné odmítnutí rekonstrukce zahrad se proto může stát v mnoha případech dokonce osudné. Dalším diskutabilním tématem jsou dle autora polemiky o tom, zda má být historická zahrada „*otevřeným památníkem*“ či ne. Prohlášení o otevřeném památníku může mít nejen v praxi, nýbrž také v teorii nebezpečné důsledky pro památkovou péči a nápadně zvýraznění „změny“ zcela jistě zkomplikuje veřejné přijetí pro zachování a udržení kulturního dědictví. Ve skutečnosti není nic namítáno proti soudobým doplňkům, ale pouze pokud se podřizují historické nadváze celku. Po dlouhé fázi falešných rekonstrukcí nemůže člověk nyní upadnout do druhého extrému - na jednu stranu radikální konzervace, na druhou stranu vydat ztracené části významné zahrady napospas jednoduchým moderním, uměleckým výtvorům.

Hlavní důvod, proč výše zmínění autoři (vyjma Hajóse) upřednostňují nové kreace oproti provedení rekonstrukce je ten, že rekonstrukce je dle jejich názoru „*nová*“ a současná umělecká interpretace zahrady také, přesto „*pravdivější*“ (de JONG et al. 2006).

Jak již vyplývá s výše uvedených informací, úvahám o soudobých doplňcích se ve svých publikacích věnují především zahraniční autoři, jejichž poznatky čeští autoři dále rozvíjí. Z pohledu praktické památkové péče se soudobými doplňky čeští krajinářští architekti samozřejmě zabývají, avšak s mnohem menší „odvahou“, patrná je i absence odborné literatury zaměřené na toto téma.

Obdobnou problematikou, jakou jsou soudobé doplňky, avšak týkající se stavebních památek, se z českých autorů zabývá Karel Kuča v publikaci *Novostavby v památkově chráněných sídlech* (KUČA et al., 2004). Autor pojednává o možnostech „vypořádání“ se s prolukou po zaniklé stavbě. Na rozdíl od obav ze soudobých doplňků v památkách zahradního umění, představují novostavby jako nová tvůrčí díla nejčastější případ nahrazování proluk po zaniklé zástavbě. Patrný rozdíl je však v pojetí těchto novostaveb - na rozdíl od soudobých doplňků v památkách zahradního umění nemusí bezpodmínečně vycházet ze specifických znaků stavby, která na dotyčném místě stála.

■ Závěr

Projevy soudobé krajinářské tvorby se pojí s řadou omezení a odpůrců. Pokud je však s kreativitou v památkové péči zacházeno zodpovědně, může být vyřešeno množství problémů spojených s mezerami v památkách zahradního umění, a ty pak mohou být dále předávány následujícím generacím. I přes skutečnost, že existuje celá řada zastánců a odpůrců těchto přístupů v památkové péči, je nutné si uvědomit, že soudobá zahradní a krajinářská tvorba v žádném případě nepotlačuje hlavní poslání památkové péče, ale naopak vnáší do historie něco nového. Je však nutné mít vždy na paměti, že i přes sebevěšší touhu po tvořivosti musí zahradní architekt ctít ty hodnoty památky, pro které začala být vůbec chráněna - jinak by veškerý smysl památkové péče a kreativity v ní pozbyl významu.

■ Poděkování

Tento článek vznikl na základě podpory projektu DF11P01OVV019 *Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území*, který naplňuje tematické priority TP 1.4 *Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity* financovaného Ministerstvem kultury České republiky.

■ Zdroje:

GÁLOVÁ, H. 2013. *Moderní doplňky v památkách zahradní a krajinářské architektury*. Lednice: Zahradnická fakulta, Mendelova univerzita v Brně.

HAJÓS, G. *Der historische Garten – Ein Ort des Wandels oder ein Ort der Erinnerung?: gefährliche Perspektiven für die Denkmalpflege*. Die Gartenkunst. 2006, roč. 18, č. 2, s. 385–394.

JONG, E. A. de et al. *Der Garten – ein Ort des Wandels Perspektiven für die Denkmalpflege*. Zürich: Institut für Denkmalpflege an der ETH, 2006. ISBN 37-281-3033-8.

KUČA, Karel et al. *Novostavby v památkově chráněných sídlech*. 1. vyd. Praha: Národní památkový ústav, 2004, 151 s. Odborné a metodické publikace, sv. 28. ISBN 80-862-3454-1.

Mezinárodní dokumenty o ochraně kulturního dědictví. 2007. 1st Edition. Editor J. Poláková. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště.

PEJCHAL, M. 2008. Kreativita v památkové péči - hrozba či nutnost?. In: *Dny zahradní a krajinářské tvorby: Člověk jako tvůrce a uživatel prostoru*. Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 37–42.

STOFFLER, J. Den faden der Zeit weiterspinnen. In: ROHDE, M.- SCHOMANN R.

Historische Gärten heute: zum 80. Geburtstag von Professor Dr. Dieter Hennebo. 2. vyd. Leipzig: Edition Leipzig, 2004, s. 72–77. ISBN 3-361-00567-1.

WIMMER, C. A. 2007. Das Kreative in der Denkmalpflege. *Die Gartenkunst*, 19(2): 363-373.

KREJČÍŘÍK, P. ústní konzultace, 2013

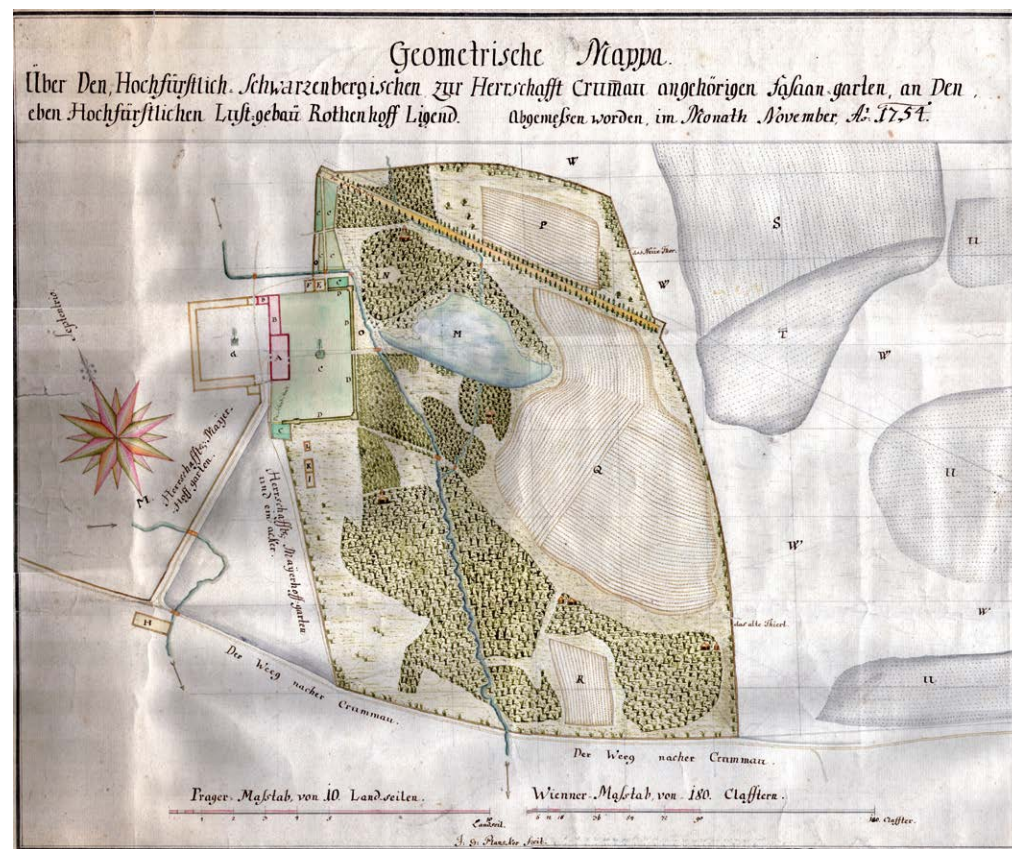
KŘESADLOVÁ, L. ústní konzultace, 2013

PEJCHAL, M. ústní konzultace, 2013

ZÁMECKÝ PARK V ČERVENÉM DVOŘE

Proměny zahrad a tvorba kulturní krajiny na statech královéhradeckých biskupů

Kateřina Mertenová

Plán Bažantnice – 1754

Zámecký areál s parkem v Červeném Dvoře se rozprostírá východně od obce Chvalšiny nedaleko Českého Krumlova, na úpatí jižních svahů Blanského lesa s výraznou dominantou Kletě. Park o současné rozloze 117 ha prošel složitým kompozičním vývojem od původní nepravidelné bažantnice, přes geometrické uspořádání barokní zahrady s pravidelnou hvězdicovitou cestní sítí až po krajinářské úpravy, které přinesly nové kompoziční prvky do geometrické struktury – „Nové ve starém“ – ve formě nepravidelně vinutých cest, rozvolněných ploch a uspořádání vegetace. Nicméně v kompozičním vývoji lze nalézt i opačný přístup – „Staré v novém“ – drobné architektonické prvky z předchozích fází byly zapojeny i do nového kompozičního uspořádání a vazeb.

■ Historický a kompoziční vývoj zámeckého areálu

Lovecký zámek v Červeném Dvoře plnil pro krumlovskou šlechtu funkci rekreačního zázemí. Počátky areálu spadají do období konce 16. století, kdy byla v roce 1598 zřízena u tzv. Nového Chvalšinského dvora **Petrem Vokem z Rožmberka** bažantnice, určená k chovu bobrů, bažantů, koroptví a křepelk. Renesanční letohrádek tak sloužil jako letní sídlo vrchnosti a přístřeší v době konání honů. Na barokní zámek byl přestavěn až díky Eggenberkům.

Bažantnice

Nejstarší dochovaný plán pochází z roku 1754 od Jana Jiřího Planskera a znázorňuje bažantnici o rozloze asi 30 ha, která přiléhala ke dvoru z východního směru a byla opatřena nízkou ohradní zdí. Před průčelím zámecké budovy se nacházel malý libosad, ohraničený zeleným loubím, zbytek ohrazené plochy byl věnován bažantnici – plocha byla pokryta částečně hustými porosty, na otevřených plochách převládala pole.

Centrální osa, vycházející od hlavní budovy, procházela přes kruhovou vodní nádrž s vodotryskem, umístěnou uprostřed obdélníkového okrasného parteru, pokračovala mostkem přes potok a byla ukončena v rybníku nepravidelného tvaru. Ze severu na jih protékal klikatící se potok, překlenutý dřevěnými mostky. U parteru se nacházely dvě menší uzavřené parterové plochy (*giardino secreto*) a užitková zeleninová zahrada. Kolem bylo umístěno několik staveb - byt zahradníka, byt bažantníka, bažantí komora, či sklad zahradního nářadí.

Severní částí bažantnice procházela široká cesta lemovaná stromořadím, označená jako „Palmay Platz“. Byla určena ke hře Paille-Maille (Palmail) podobné krocketu, jejímž cílem bylo dostat dřevěnou kouli palicí skrz branku umístěnou na konci cesty (mail, mall).

Velmi oblíbenou zábavou tehdejší doby bylo pozorování života vodního ptactva a drůbeže. Pro tento účel byl v parku zřízen přístřešek zejména pro kachny - malý domek s vodní nádrží s vydlážděným dnem. V lesnatých částech obory bylo umístěno několik drobných dřevěných staveb, rozestavených vždy ve dvojici, které zřejmě také sloužily k pozorování a číhání na zvěř.

Z plánu je patrná cesta na Český Krumlov vedoucí jižně od bažantnice kolem budovy mlýna. Do čestného dvora se vjíždělo jeho jižním rohem mezi hospodářskou budovou a zámekem.

Francouzská barokní zahrada

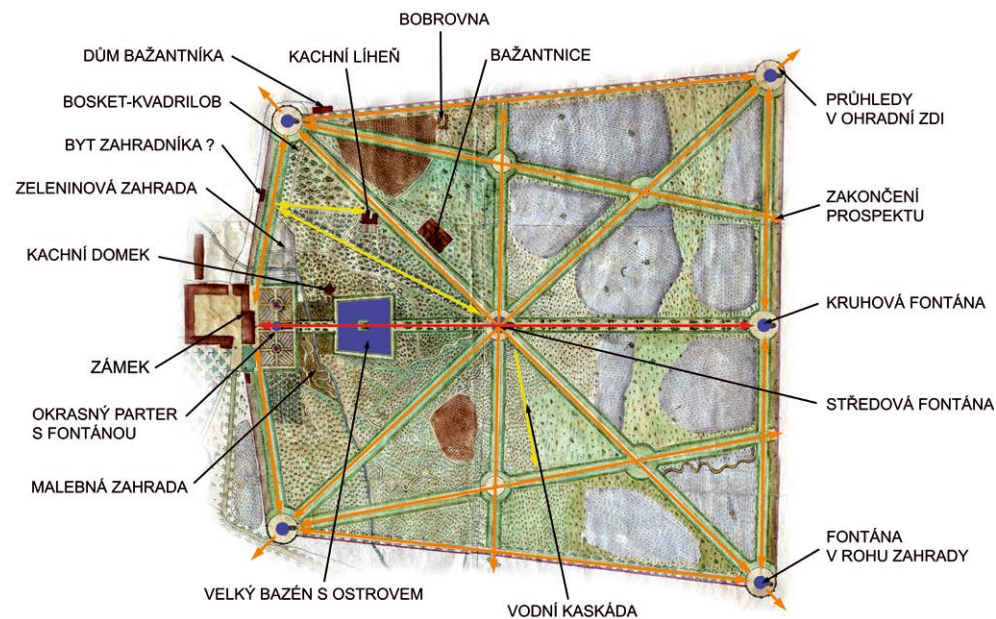
Od poloviny 18. století pod správou Schwarzenberků probíhala postupná přeměna bažantnice v pravidelnou zahradu francouzského typu. Výsledné uspořádání barokní zahrady zachycuje nesignovaný plán z let 1769-1779.

Zahrada dostala geometrický tvar lichoběžníkového půdorysu, stejně jako velký rybník s ostrůvkem s vodotryskem. Byla založena pravidelná hvězdicovitá síť cest, typická pro bažantnice, která ji architektonicky členila do uzavřených bosketů, tvořených zejména smrkem, dubem a lípami. Před zahradním průčelím zámku zůstala obdélníková plocha parteru s bazénem na ose, severně od něj pravidelně členěná zeleninová zahrada. Zbylá část zahrady stále fungovala jako bažantnice. Parter byl položen výše než zbylá část zahrady, bylo z něj tedy možné přehlédnout po hlavní ose celou zahradu, což zvyšovalo perspektivní účinek hlavního průhledu. Vyvýšení parteru oproti bažantnici také zabránilo proniknutí chované zvěře až k zámku.

Hlavní kompoziční osa vybíhala od zámku přes parter a bazén východním směrem a byla zdůrazněna vodními prvky: pravidelnou vodní nádrží s ostrůvkem a vodotryskem, velkým bazénem s vodotryskem uprostřed zahrady a také na konci osy. Cesty se rozbíhaly od středového bazénu a jejich rozvrh doplňovaly dvě příčné osy směřující za zahradu na nedalekou krajinnou dominantu návrší u Křenova. Ostatní cesty kopírovaly ohrazení zahrady. Všechna nároží zahrady byla zdůrazněna kruhovými bazény s vodotrysky a průsečíky cest byly akcentovány kruhovými prostranstvími, místy se sochařskou výzdobou. Z osově symetrické koncepce zahrady se vyčleňovala diagonální alej „Palmay Platz“, zachovaná z předchozí vývojové fáze.

Všechny vnitřní cesty byly lemovány špalíry stříhaných stromů, centrální osa pak byla doplněna alejí se stromy stříhanými do geometrických tvarů (*topiary*), uspořádanými do dvojic stejného stříhu. Severní a jižní cesta byly uspořádány jako stromové aleje.

Průhledy napříč zahradou byly umožněny pouze ve směru cest a byly směřovány na vodní prvky - bazény s fontánami, které zdůrazňovaly perspektivní působení špalířů. Nebyly však ukončeny na ohradní zdi, ta byla v nárožích prolomena vyhlídkovými otvory, které umožňovaly pohledy mimo hranici zahrady na krajinné dominanty,

Kompoziční rozbor – plán barokní zahrady – 1769–1779

čímž se dosáhlo **dojmu větší rozlohy areálu**, než ve skutečnosti měl. Stejněho dojmu bylo dosaženo umístěním velké vodní plochy na hlavní ose – hladina jednak jako zrcadlo odrážela fasádu zámku i okolní zeleň, jednak při průchodu po hlavní ose musel návštěvník tuto „překážku“ obejít, čímž si prodloužil svoji vycházkovou trasu.

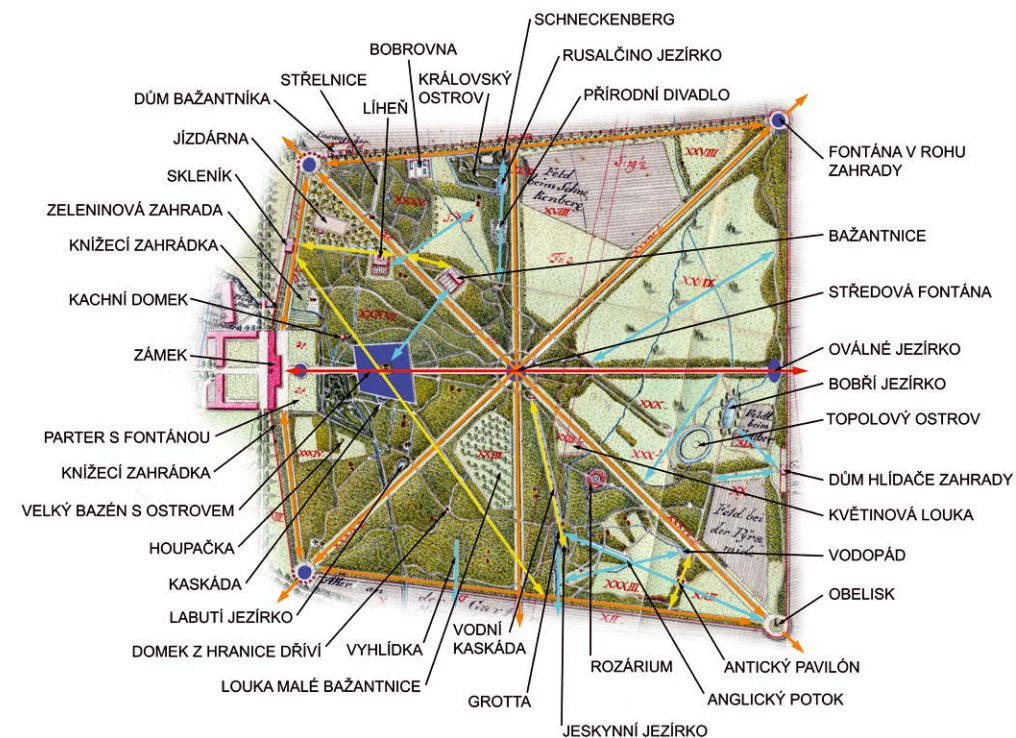
Přední část zahrady pod parterem byla upravena náročněji, můžeme zde již sledovat náznak nepravidelné cestní sítě, spojující několik drobných staveb po vzoru **romantických anglických zahrad**. V bosketech se nacházelo několik **drobných staveb** a zábavných prvků - umělé jeskyně, kuželna, myslivna, nový byt bažantníka, bažantí komora, nádrž pro bobry a terče pro výuku střelby či vodní kaskáda. Další drobné stavby sloužily k pozorování zvířete a ptactva. V zahradě se v té době chovalo několik druhů exotických zvířat, jako například bengálští jeleni, čínští bažanti, egyptská prasata nebo angorští králíci.

Hlavní vstup do zahrady byl nově vytvořen na její jižní straně s přímou návazností na krumlovskou silnici, která byla také nově trasována a doplněna stromovou alejí. Vjezd do hospodářského dvora byl nově veden také přímo z jihu.

Barokně klasicistní zahrada

Od 80. let 18. století se v zahradě v duchu počínajícího romantismu a pod vlivem filozofických proudů z Francie, prosazujících návrat člověka k přírodě, začínaly objevovat sentimentální prvky. Členění zahrady i její bohatou programovou náplň zachycuje **nedatovaný plán** - asi z roku 1810¹ s legendou 29 kompozičních prvků. Poprvé je zde znázorněn zámek ve svém finálním rozsahu, tedy jako hlavní budova se symetrickým severním a jižním křídlem, doplněná také symetrickým čestným dvorem na západní straně s centrální příjezdovou cestou. Na boční křídla zámku navazovaly malé „knížecí zahrádky“, uspořádané jako partery uprostřed s kruhovým bazénem, a dále zeleninové zahrady s budovou, která mohla sloužit jako skleník, byt zahradníka nebo skladovací prostor.

Téměř totožnou podobu klasicistní zahrady zachycuje **geometrický plán z roku 1819 od Josefa Langweila**. Součástí tohoto plánu je i široké okolí, především svah Pískového vrchu, kde byla s cítem pro krajinu zřízena vyhlídka na význačné okolní dominanty, zejména kostelní věže ve Chvalšínách, Boleticích a Kájově. Zachyceny jsou zde i dva rezervoáry na vodu severně od zahrady, z nichž byly napájeny vodní prvky v zahradě.

Kompoziční rozbor – plán klasicistní zahrady – 1819

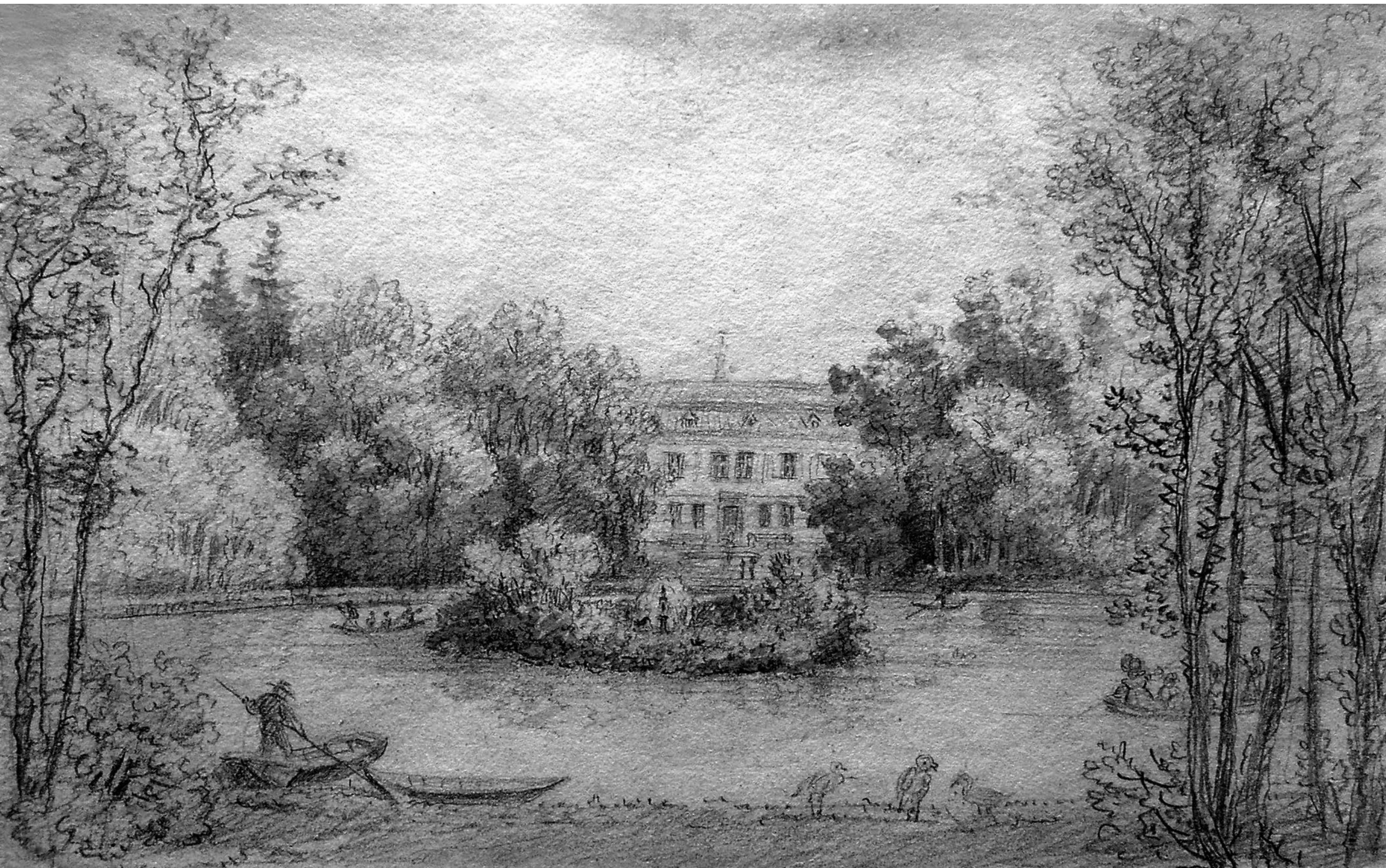
Zahrada byla nově rozčleněna pouze **osmi paprčitou hvězdicí os** vycházejících z centrálního kruhového bazénu poté, co došlo ke zrušení příčných os. Při východní hranici zahrady naproti nově postavenému domku hlídače se dochoval průsek jako pozůstatek jedné z nich.

Hlavní kompoziční osa zůstala zachována včetně všech vodních prvků, pouze bazén na konci osy byl oválný se dvěma vodotrysky. Soustava přímých cest vedoucích po obvodu zahrady byla na východní straně doplněna nepravidelnou pěšinou po vzoru anglických zahrad a v nich oblíbené linie ve tvaru písmene S. Kruhové bazény v nárožích zahrady byly zachovány, kromě jihovýchodního, který byl nahrazen obeliskem.

Hlavní prospekty napříč zahradou byly ještě barokně vedeny ve směru cest či lesních průseků. Ve východní části zahrady se ale již nabízel několik zajímavých pohledů přes luční partie na vodní prvky, skupiny stromů či architektonické prvky a dále do kopcovité krajiny za severní a východní hranicí. Na jihu zahrady bylo vytvořeno speciální vyhlídkové místo umožňující pohled přes ohrazení na Liščí vrch.

Přestože se **struktura hlavních os** oproti předchozí fázi příliš nelišila, v rámci jednotlivých trojúhelníkových bosketů, lemovaných špalírem stříhaných stromů, již docházelo k významnému přerodu v duchu romantismu, i když jistou formu malebnosti (*pittoresque, picturesque*) jsme mohli sledovat již na plánu z let 1769–1779 mezi potokem a ozdobným parterem. K těmto sentimentálním prvkům patřily zejména **drobné stavby a okrasné prvky**, sloužící jak pro zábavu panstva, tak také k chovu drobného zvířectva, související s původní bažantnicí, vzájemně propojené nepravidelně vinutými cestami. Tyto atraktivní prvky byly po anglickém vzoru komponovány do dramatických scénérií. Většina z nich byla ukryta ve stínu bosketů a návštěvníkovi, procházejícímu se po pěšinách, se objevovala postupně. Patřily k nim např. přístřešek pro husy, kachní líheň, bažantnice, letní jízdárna s Kúrovým domkem, houpačka, střelnice, švýcárna, bobrovna, dům hlídače zahrady, Bobří jezírko, květinové - růžové záhony, obelisk, domek z hranice dříví, antický chrámek s vodopádem, čínský a holandský pavilón, slepé rameno tzv. Anglického potoka s okrasným můstkem či vodní kaskáda, která byla doplněna umělou jeskyní a 2 pavilónky, kopeček ve tvaru šnečí ulity (Schneckenberg) s vodním tokem s můstkem, jezírkem, Královským ostrovem a přírodním divadlem.

Typickým kompozičním prvkem romantických parků byl Topolový ostrov, který odkazoval k ideálům a filozofickým myšlenkám o návratu člověka k přírodě Jean Jacques Rousseau. Kanadské a vlašské topoly byly

Topolový ostrov – poč. 19. století, Ferdinand Runk.

vzhledem ke svému tvaru koruny vysazovány také do alejí podél kompozičních os. K romantickým scénériím patřil např. pohled od Anglického potoka přes klenutý můstek směrem k antickému chrámu či zákoutí kolem Královského ostrova. Tyto malířské kompozice dotvářely i skupiny stromů či jejich solitéry na louce, které tvořily nejčastěji duby. Jako pozadí podél východního ohrazení zahrady se uplatňovaly porosty borovic.

42 Letní jízdárna – kolem 1800, Paulína ze Schwarzenberka.

Krajinářský park

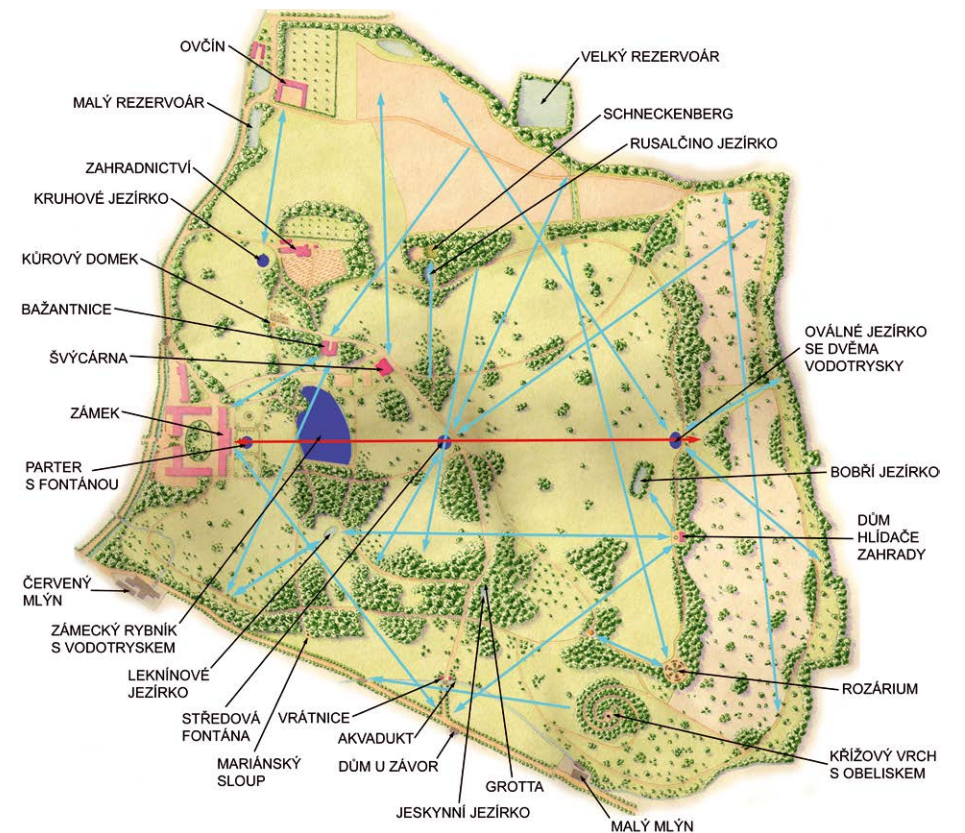
Formální podobu ztratila bohatě vybavená zahrada v polovině 19. století za knížete Jana Adolfa II. Schwarzenberka, který nechal přeměnit zahradu v anglický park. Podnětem ke změně byly zkušenosti knížete z cest do Anglie a celkové zhoršení stavu zahrady. V roce 1835 byl zrušen chov většiny zvířectva a ptactva v parku.

O uspořádání anglického parku nás informuje historická mapa od Antonína Kurala z roku 1910, která znázorňuje jeho stav asi 60 let po jeho přeměně. Zahrada byla po odstranění ohradních zdí v roce 1839 rozšířena a podle anglického vzoru přeměněna na krajinářský park s rozlehlými plochami luk a komponovanými stromovými porosty. Před východním průčelím zámku vznikla na místě původního parteru historizující úprava s bazénem uprostřed.

Byla zrušena pravidelná cestní síť, avšak nové nepravidelně vedené cesty vycházely v mnoha úsecích z původní půdorysné osnovy – byly uspořádány jako dva vycházkové okruhy. Vnitřní z nich byl veden převážně po obvodu půdorysu barokní zahrady. Vnější okruh, tzv. Zelená cesta, sloužil k projížděkám na koni a byl veden po okraji rozšířené části. Systém vycházkových okruhů byl doplněn kratšími cestami, které spojovaly významné parkové scénérie.

Z původní dispozice však zůstala zachována středová osa jako hlavní kompoziční osa a průhled parkem, již však nebyla provázena přímou cestou. Na ose byly ponechány všechny vodní prvky včetně vodotrysků, které zdůrazňovaly hloubku prostoru. Pouze velký bazén geometrického tvaru byl nahrazen rybníkem, již bez ostrůvku. Byly značně zredukovány plochy vzrostlé zeleně tak, aby byly umožněny atraktivní průhledy na jednotlivé kompoziční prvky v podobě staveb či skupin stromů. Velkorysé řešení parku umocňoval jižní svah Blanského lesa, který rámoval přírodní kompozici, tvořenou při výhledu z okružních procházkových cest skupinami dřevin v loukách, okrajovými porosty i citlivě umístěnými solitéry v ukončení průhledů.

K utváření jednotlivých romantických scénérií přispěly stavby, nově programově propojené průhledy, tyto stavby však většinou pocházely z předchozí vývojové fáze zahrady – budovy sloužící původně lovcímu bažantů, Schneckenberg s Rusalčiným jezírkiem, dům hlídače parku, Kúrový domek, Bobří jezírko, Jeskynní jezírko

Kompoziční rozbor – plán krajinářského parku.

Mostek přes Anglický potok.

s grottou a Leknínové jezírko.² Velké množství atrakcí bylo zrušeno, některé prvky byly přestavěny či přesunuty. Obelisk byl v roce 1846 přesunut na tzv. Křížové pole, vyvýšeninu v jihovýchodní části parku, přístupnou spirálovitě vedenou cestou. Na místo, kde původně obelisk stával, bylo přemístěno rozárium, velký záhon růží kolem kruhové vodní nádrže. V roce 1840 byla budova kachní líhně přestavěna na bažantnici, určenou k chovu exotických bažantů a pižmových kachen, a vedle ní na místě původní bažantnice postavena tzv. Švýcarská stáj (švýcárna) pro chov krav švýcarského původu, do které mohli návštěvníci nahlížet z přilehlých salónů a popíjet čerstvé mléko. Mělo se jednat o jednu z prvních staveb tohoto druhu u nás.³ V témže roce byly postaveny nové skleníky.

V zadní části parku u bývalé ohradní zdi došlo k novogotické přestavbě domku hlídače zahrady, později označované jako Mauricovna, podle projektu schwarzenberského stavitele Damasa Deworetzkého z roku 1845. Novým uspořádáním kompozice parku se budova stala součástí významných průhledů. V téže době došlo i k přestavbě zámku podle plánů téhož stavitele a přistavění terasy s odvážnou technicistní konstrukcí. V 50. letech 19. století zanikly letohrádky a umělé jeskyně. Vývoj parku završilo roku 1856 osazení mariánského sloupu v novogotickém slohu při jižní hranici parku.

Základem kompozice přírodně krajinářského parku byl otevřený centrální prostor, na němž byly vytvořeny četné parkové scenérie pomocí **solitérů a skupin stromů**. Solitéry působily v prostoru jako plastiky, vzájemně spolu harmonicky korespondovaly, přičemž byly používány jak listnáče (lípa, dub, olše, javor, jasan), tak jehličnany (smrk, borovice). Místy se vyskytovala bříza, vrba, modřín, buk. Základem středové části byly částečně původní husté porosty tvořené smrkem, dubem a lípami. Dubovým hájem byl osázen i Křížový vrch, na nějž byl přesunut obelisk. Zcela výjimečně byly vysazeny nepůvodní dřeviny - jírovec maďal a trnovník akát.⁴

Ukutečnění nových kompozičních a sadovnických záměrů bylo spojeno také s rozsáhlými **úpravami vodního režimu** – potoků a umělých vodních toků. Pro posílení iluze rozlehlých lučních ploch byly v místech křížení cest s toky provedeny klenuté propustky z kamene a ve středové části parku bylo provedeno zakrytí Červenodvorského potoka vybudováním klenuté kamenné štolky.

Součástí přeměny parku byl i přesun **hlavního vjezdu** do zámku. Nová příjezdová cesta byla zřízena na jižní straně, v místě původního vedlejšího vjezdu. Symetricky po obou stranách cesty byly postaveny dva objekty vrátnice, od kterých probíhala příjezdová cesta obloukem přes středový palouk, takže poskytovala řadu pohledů na zámek i do středu parku.

Na přeměně zahrady v anglický park se pravděpodobně podílel **schwarzenberský zahradník** Theodor Heinrich Rehder, zahradní umělec evropského významu, který byl synem vrchního zahradníka knížete Pücklera v Bad Muskau. Zahradnický rod Rehderů byl věrným zastáncem parkové tvorby význačných anglických krajinářů L.Browna a H.Reptona, jejichž práce se vyznačovaly respektem k vlastnímu duchu místa, kde zahrada vznikala,⁵ a mistrovským zapojením okolní krajiny a jejich dominant do celkové kompozice, dramatickým nábojem a způsobem modelace porostů, skupin a solitérů, založeným na použití domácích dřevin.⁶

Zámecký komplex se stal oblíbeným letním venkovským sídlem Schwarzenberků a na konci 19. století dokonce hlavním místem při pobytu majitelů na panství a českokrumlovský zámek byl navštěvován jen zřídka, a to pouze při slavnostních a společenských příležitostech.

■ Zdroje:

Mertenová, Kateřina: *Pronikání anglického parku do francouzské zahrady v českých zemích*. Disertační práce, Fakulta architektury ČVUT, Praha 2011

Národní památkový ústav v Českých Budějovicích: *Červený Dvůr – Informační panely*. Národní památkový ústav, České Budějovice 2005. www.cervenydvur.cz

Pavlátová, Marie: *Krajinářské parky v jižních Čechách - vznik a utváření*. In: *Parky jižních Čech – Evropské přírodní a krajinářské parky*. Červený Dvůr 1991

Pavlátová, Marie – Ehrlich, Marek – kol.: *Zahrady a parky jižních Čech*. Praha 2004, str. 101–105

Pavlátová, Marie – Ehrlich, Marek: *Zámecký park Červený Dvůr*. Národní památkový ústav, České Budějovice 2003

Vlček, Pavel: *Encyklopedie českých zámků*. Libri, Praha 1994, str. 138–139

Záloha, Jiří: *Zámecký park na Červeném Dvůru*. Archivní rešerše o vývoji parku. In: *Parky jižních Čech – Evropské přírodní a krajinářské parky*. Červený Dvůr 1991

ČD 1 - Plán obory – 1754, autor Jan Jiří Plansker. Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov (SOA ČR), VsČK, staré odd., I No. 104a

ČD 2 - Plán Červeného Dvora – 1769–1779. Státní hrad a zámek Český Krumlov, inv.č. K11898

ČD 3 - Plán Červeného Dvora se zahradou – 1819, autor Josef Langweil. SOA ČR, Vs ČK, st. odd., I A B No. 566

ČD 4 - Situační plán parku při zámku Červený Dvůr – 1910, autor Antonín Kural. SOA ČR, Schwarzenberská ústřední stavební kancelář České Budějovice, Dodatek k dílčímu inventáři stavebních plánů (1697-1945), č. plánu 8582

ČD 5 - Veduta Topolový ostrov - 1803, autor Ferdinand Runk. Reprint: Národní památkový ústav: *Červený Dvůr - Informační panely*. Národní památkový ústav, České Budějovice 2005, panel č. 9. www.cervenydvur.cz

ČD 6 - Velký rybník - kolem 1800, autor Paulina ze Schwarzenberku, obr. 35. SOA ČR, Sběrka alb, grafických listů, fotografií, sign. 88 (stará sign. III-80, inv. č. 92)

ČD 7 - Letní jízdárna - kolem 1800, autor Paulina ze Schwarzenberku, obr. 15. Cit. viz ČD 6

ČD 8 - Výhled přes mostek nad Anglickým potokem - poč. 19. stol. Schwarzenberské album akvarelů. Cit. viz ČD 6

Poznámky:

- 1/ Dataci provedl Marek Ehrlich z Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích
- 2/ Názvy jezírek byly převzaty z: Pavlátová, Marie - Ehrlich, Marek: *Zámecký park Červený Dvůr*. Národní památkový ústav, České Budějovice 2003
- 3/ Pavlátová, Marie: *Krajinářské parky v jižních Čechách - vznik a utváření*. In: *Parky jižních Čech – Evropské přírodní a krajinářské parky*. Červený Dvůr 1991, str. 4
- 4/ Kafka, Zdeněk - Lippl, Leoš: *Park Červený Dvůr jako součást chráněné krajinné oblasti Blanský les*. In: *Parky jižních Čech – Evropské přírodní a krajinářské parky*. Červený Dvůr 1991, str. 1
- 5/ Hendrych, Jan: *Význam německé parkové a krajinné tvorby v 18. a 19. století*. In: *Město, venkovský prostor a krajina*. Sborník vědecké konference ČVUT. Agora, Praha, 2002, str. 103
- 6/ Pavlátová, Marie - Ehrlich, Marek - kol.: *Zahrady a parky jižních Čech*. Praha 2004, str. 103

ZAHRADA VŠEMI SMYSLY:

Prezentace a interpretace zahrad s osobami se zdravotním omezením

Petr Hudec

■ Úvod

Národní památkový ústav realizuje již několik let v kroměřížských památkách UNESCO pozoruhodné edukační aktivity. Platformou pro tuto činnost se stala synergie dvou jeho projektů v oblasti interpretace památek zahradního umění. Jednak je to *Národní centrum zahradního umění (NCZK)*, které se mimo jiné věnuje edukaci v zahradách¹ a jednak projekt s celorepublikovou působností *Vzdělávací role Národního památkového ústavu: edukace jako klíčový nástroj pro zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR* realizovaný v letech 2012 - 2015.² V Kroměříži bylo vytvořeno jedno z jeho pracovišť.³

Proces tvorby a realizace edukačních aktivit v historickém prostředí s sebou nese hlubší uvědomění si, že památky navštěvují lidé s různými vzdělávacími potřebami, schopnostmi či omezeními, které je třeba zohledňovat. Díky projektům zaštitěnému statutu byla činnost pracovníků NPÚ věnujících se edukaci vyvázána z ekonomických tlaků a bylo možné soustředit se na kvalitu nabízeného programu. Tento příspěvek se zaměřuje na nejzásadnější aktivity vytvářené pro návštěvníky Květné zahrady v Kroměříži s různými druhy zdravotního omezení.

Předně lze konstatovat, že kroměřížské historické zahrady jsou mimořádně vhodným prostředím pro pobyt zdravotně znevýhodněných osob:

- Jedná se o vynikající památky zahradního umění, což potvrzuje jejich zápis na seznam UNESCO
- Zahradní umění v sobě pojí mnoho disciplín, je vrcholem umění, živou galerií.
- Zahrady jsou ukázkou propojení a součinnosti kreativity přírody a člověka, odpovídají na lidskou potřebu vnímání krásy.
- Rovinatý charakter zahrad s sebou nese absenci terénních bariér.
- Na rozdíl od interiérů památek zde prakticky s ohledem na rozlohu památek nedochází ke kolizím při návštěvnickém provozu. V zahradách je velká volnost pohybu a tedy i interpretačních možností.
- Takřka všeho je zde možné se dotýkat.
- Zahrady umí minulost oživit a zároveň ji rozvíjet.
- Zahrada je živá, proměnlivá během roku. Dokáže působit na všechny naše smysly: vůněmi, chutěmi, barvami, zvuky aj.

Při uspokojování vzdělávacích potřeb návštěvníků památek se zdravotním omezením máme možnost postupovat dvěma základními způsoby, přičemž oba mají své přednosti a limity. První představuje inkluzivní vzdělávání – z angl. *inclusion*, tj. zahrnutí, příslušnost k celku; zařazování všech dětí a mladých lidí do běžného vzdělávacího systému, který je na to připraven; žáci se nerozdělují podle svých vzdělávacích možností a potřeb (speciální vzdělávací potřeby, nadání, hendikepovaní nebo ze sociálně slabého prostředí atd.), ale spíše podle míry podpory, kterou při vzdělávání potřebují; rozvíjí kulturu školy směrem k sociální soudržnosti.⁴ Příkladem může být realizace programu pro třídu základní školy, kterou navštěvuje nevidomý žák.

Druhý způsob vzdělávání sleduje vytváření speciálních programů pro úzce definovanou skupinu návštěvníků památky, například pro skupinu nevidomých. Pracovníci vzdělávacího centra sice mohou při komunikaci předcházející realizaci programu ovlivnit skladbu jeho účastníků, či dokonce účinně vytvářet prostředí pro inkluzivní vzdělávání, na druhou stranu tvorba sociálních skupin, k nimž návštěvníci památek náleží či chtějí náležet, se děje mimo jejich kompetence. (Zahradu se například rozhodne navštívit klub neslyšících). Tvorba programů s

48 Aktivita sochařský ateliér (foto P. Hudec)

bou tedy nesla na jednu stranu snahu o zohlednění specifických vzdělávacích potřeb zdravotně znevýhodněných návštěvníků památek, což se v praxi promítlo například preferencí způsobů, kterými primárně vnímají památku (u nevidomých například hmat), na druhou stranu nikdy nedošlo k izolaci účastníků programu od ostatních návštěvníků památky, přítomné byly doprovázející osoby, rodinní příslušníci apod.

■ Programy pro osoby s mentálním handicapem

Příkladem speciálně vytvořeného programu je aktivita nazvaná *Zahrada všemi smysly*. Byla připravena pro osoby se zdravotním a mentálním postižením v Květné zahradě, při které mohly poznávat historickou památku těmi smysly, kterými dokážou vnímat realitu. Cílem bylo zprostředkovat zážitkové vzdělávání v oblasti zahradního umění. Program absolvovaly dvě skupiny klientů Domova pro osoby se zdravotním postižením Kvasice, které navštívily ve dnech 9. a 30. července 2013 Květnou zahradu. Jízda zeleným tunelem loubí umožnila vnímání světla a stínu. Poslouchání zahrady napomohlo k vyprávění příběhu z Ovidiových Proměn, který společně ztvárnili účastníci programu gesty a zvuky. V Rotundě zněla v souladu s původní funkcí prostoru vodní hudba vytvářená za pomoci dešťových hólí a kalimby. Zejména nevidomí ocenili možnost dotýkat se kamínkových mozaik, které následně vytvářeli na dřevěné podložce. Chutě a vůně zahrady pomohla účastníkům programu prožít zahradní hostina. Jako bezbariérové se nečekaně ukázalo být bludiště, kudy úspěšně našel cestu ke středu jeden z účastníků programu na vozíčku. Rovněž boření kuzelek si všichni užili.⁵

V následujícím roce byla 15. září díky dotaci z fondu Podpora pro památky UNESCO MKČR uspořádána akce pro 260 klientů domovů pro osoby se zdravotním postižením a speciálních škol ze Zlínského a Olomouckého kraje. Náplní programu byla řada stanovišť s těmito činnostmi: Ateliér tance – výuka základních tanečních kroků, Zahrada Hesperidek – házení žlutými míčky na kentaura, Bylinkový bar – ochutnávání nápojů z bylinek a ovocných jamů, Vodní hudba – hra na dešťové hole a kalimby, Ateliér geometrie – tvorba zahrady razítkováním, Sochařský ateliér – vytváření živých soch, Kamínkování – tvorba kamínkových mozaik, Hra v kuželky, Bludiště – házení kroužků na trofej Mínotaura, Ptáčnice – hra na vodní píšťalky, Hostina ve skleníku.

Vodní hudba: hra na kalimbu a dešťovou hůl (foto P. Hudec)

Pracovně zaměřený program pro klienty chráněných bydlení ze Šumperku (foto P. Hudec)

Realizace tak rozsáhlého programu byla umožněna díky spolupráci se čtyřiceti studenty ze tří kroměřížských středních škol. Zpětné vazby jsou velmi výmluvným svědectvím o prosociální výchově v prostředí památek a vlastně také inkluzi:

„Chtěla bych moc poděkovat za to, že jsem se mohla této akce zúčastnit. Je to pro mě cenná zkušenost. Nebylo pro mě vždy lehké najít ten správný způsob, jak s handicapovanými komunikovat, ale vždy se to nakonec nějak podařilo. U našeho stanoviště (vodní hudba) se mi líbilo, že tam byly dvě různé činnosti a z toho jedna taková, kterou zvládl opravdu každý (dešťová hůl) a tu druhou se museli naučit ovládat (kalimba), z čehož měli obvykle velkou radost, když to zvládli.“

„Tato akce se mi velice líbila, už proto, že chci studovat speciální pedagogiku, a tato praxe s těmi lidmi stála za zkušenou. Myslím, že ať už menší děti či starší dospělí měli radost, že jim je věnována chvíle – že si mohli osahat určité věci a přivonět.“⁶

Pořízený „herní mobiliář“ je možné využívat i pro další návštěvníky památek, zejména rodiny. Platí tedy postulat, že z investice do potřeb „minority“ má pak prospěch také „většina“.

V roce 2015 byly dosavadní zkušenosti rozšířeny o realizaci programu pro klienty chráněného bydlení, kteří se celoročně věnovali zahradním pracím a do Květné zahrady přijeli rozvinout a ověřit své pracovní schopnosti, pomoci s údržbou zahrady.

Na základě zkušenosti s realizací programů lze uvést tato doporučení pro jejich pořádání:

- Adekvátní volba prostředí pro aktivitu jako prevence vzájemného stresování se
- Program zapojující různé smysly – jednoduché aktivity
- Aktivní účast personálu na programu – dostatečně početný doprovod
- Výběr účastníků programu personálem, sdělení informací o příchozí skupině
- Personální přístup, malé skupinky, ideálně do 15 osob
- Flexibilita v průběhu programu – reagování na potřeby účastníků programu

Prohlídka Květné zahrady v Kroměříži připravená pro neslyšící a nedoslýchavé (foto M. Loučka)

■ Programy pro neslyšící a nedoslýchavé

Další skupinu návštěvníků zahrad se zdravotními obtížemi představují neslyšící a nedoslýchaví. Pracovníci NPÚ připravili pro klienty Poradenského centra pro sluchově postižené Kroměříž speciálně upravenou komentovanou prohlídku za účasti tlumočnicka do znakového jazyka. Kromě tohoto základního způsobu zajištění kvality komunikace můžeme jmenovat precizní artikulaci pro možnost odezírání ze rtů, kterou preferují nedoslýchaví, volbu jednodušších vět a vyhýbání se odborným termínům. Dále pak akcent na souvislosti namísto encyklopedického výčtu informací, dat a jmen. Jestliže neslyšící a ohluchlí vnímají svět především zrakově, je to zejména akcent na vizuální krásy zahrad. V souladu s tzv. totální komunikací je ovšem adekvátní využívat kombinaci všech dostupných metod, atakujících nejen zrak a ostatní smysly, ale také kinestetické vnímání (např. gesta, mimika, pohyb, rytmus).⁷ Součástí programu proto byla například příležitost přivonět k bylinkám či hra v kuželky. Vibrující nástroje umožnily i neslyšícím a nedoslýchavým navrátit zvuk tekoucí vody do míst, kde již netrýská.⁸

V roce 2015 realizuje NPÚ ve spolupráci s Poradenským centrem pro sluchově postižené Kroměříž projekt Hortus inauditus (Zahrada neslychaná). Díky dotaci MKČR z fondu Podpora pro památky UNESCO je vytvářena služba samoobslužného průvodce Květnou zahradou pro neslyšící. Zvolenou formou je vytvoření speciálně upravených textů a videonahrávek ve znakovém jazyce, které jsou zpřístupněny návštěvníkům památky v aplikaci pro tablety. Pohyb po zahradě usnadňuje interaktivní mapa s vyznačenými zajímavostmi. K atraktivitě služby přispívají vložené snímky z nedávné obnovy zahrady, záběry částí zahrady v různých ročních obdobích, zahradnických prací aj. Pro neslyšící tak vzniká příležitost individuálního vzdělávání v zahradě jako protipól skupinových komentovaných prohlídek s tlumočnickem do znakového jazyka.

Neslyšící s velkým „N“ považují sebe sama za příslušníky společensko-etnické menšiny „s vlastním (znakovým) jazykem a vlastní subkulturou.“⁹ Tím spíše se vytvořený průvodce může stát východiskem pro tvorbu podobné služby určené zahraničním návštěvníkům památky UNESCO a zohlednit vzdělávací potřeby i těch jazykových skupin, pro které by se z ekonomických důvodů nevyplatila tvorba tištěných materiálů. Odpovídalo by to rovněž trendu využívání moderních technologií při vzdělávání.¹⁰

Prohlídka návštěvníků zahrady s pohybovými obtížemi byla obohacena také o herní prvky, které mají v zahradě hlubokou tradici. (fot P. Hudec)

■ Programy pro osoby s pohybovými obtížemi

Základním požadavkem návštěvníků zahrad s pohybovými obtížemi je zajištění přístupnosti, bezbariérovosti památky. Ačkoliv se i v Květné a Podzámecké zahradě mohou s bariérami setkat,¹¹ v zásadě se jedná o prostředí, které lze jako bezbariérové označit.¹² Pracovníci NPÚ opakovaně připravují speciální programy pro osoby s pohybovými obtížemi a to zejména na základě objednávek Města Kroměříž. Programová skladba se ovšem příliš neliší od komentovaných prohlídek zahrady, které jsou nabízeny seniorům, či dospělým. Jako specifika lze uvést volbu uměřené délky trasy. Pro předem ohlášenou skupinu vozíčkářů lze zvýšit návštěvnícký komfort instalací speciálně pořízené mobilní rampy k překonání drobnějších překážek apod.¹³

Nevidomý muž čte nápisy v Braillově písmu na haptickém plánu Květné zahrady (foto L. Psotová)

Haptický půdorys rotundy vytvořený z keramiky je příkladem edukační pomůcky, která při pořízení nevyžaduje velké náklady

■ Programy v zahradě pro nevidomé

V roce 2010 byl v Květné zahradě (opět díky dotaci z fondu Podpora pro památky UNESCO) instalován informační a navigační systém Dinasy.¹⁴ Systém tvoří bateriemi napájené informační sloupky rozmístěné v zahradě a sluchátka pro návštěvníky. Po položení dlaně na horní část informačního sloupku se ve sluchátkách ozve komentář v délce přibližně 3 minuty poskytující jak informace o daném prostoru, tak popis trasy k dalšímu sloupku. Návštěvníci se zrakovým znevýhodněním mají při vstupu k dispozici reliéfní plán Květné zahrady a sluchátka. Zde je také vyznačeno umístění informačních sloupků v zahradě.

Provozování služby na jednu stranu potvrdilo její funkčnost, na druhou stranu se také projevila negativa: nákladnost při pořízení a provozu, vandalské poškození a faktičtá instalace sloupků – byť citlivě provedená – v památce. Lze si klást otázku, zda s ohledem na výše naznačený rozvoj moderních technologií nebude vývoj směřovat spíše k preferenci těch způsobů, které tyto náklady a hmotné zásahy nepřinášejí.

Především lze ale vyzvat k preferenci živého zprostředkování lektora. V tomto smyslu se v kroměřížských zahradách podařilo rozvinout připravované programy pro nevidomé a slabozraké v nebývalé šíři. Stalo se tak díky spolupráci s regionálními pobočkami Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých (SONS).

První z řady prohlídek byla zaměřena na prezentaci Rotundy Květné zahrady u příležitosti výstavy kamélií v roce 2014. Návštěvníkům této památky bylo zrakové znevýhodnění kompenzováno popisným výkladem, umožněním haptického vnímání památky (kamínkové mozaiky, stěny grot, štuková výzdoba aj.) ale také příležitostí osahat si modely štukové výzdoby, která je z důvodů památkové ochrany a velké vzdálenosti nepřístupná i vidícím návštěvníkům. Samotné kamélie mohli účastníci programu vnímat dotykem a u vonících druhů také čichem. K přátelské atmosféře přispěla možnost vypít si šálek čaje, který je botanickým sourozencem kamélií. Zde je jedna z reakcí účastnic: „Když jsem byla malá, dotkla jsem se v Podzámecké zahradě ryby. Byla jsem za to velmi pokárána. Ani rodiče se mě nezastali. Teď jsem se mohla všeho dotýkat, moc se mně to líbilo.“ Obdobně byly v následujícím roce uspořádány u příležitosti výstavy kamélií prohlídky skleníků.¹⁵ Těch se zúčastnilo celkem šest skupin z poboček SONS z Kroměříže, Zlína, Prostějova, Vsetína, celkem 70 osob.

Lektoři NPÚ v uplynulých dvou letech zprostředkovali nevidomým a slabozrakým také celek Květné zahrady. Uvážíme-li, že půvab zahrad spočívá v jejich vizuální kráse, stojíme před obtížným úkolem, jak ji účinně nevidomým zprostředkovat. Ke slovu se zde dostává popisný výklad. S charakterem Květné zahrady se měli možnost seznámit za pomoci vynikající aktivity skládání plánu zahrady.¹⁶ Ta těží ze skutečnosti, že Květná zahrada má geometrický charakter. K její účinnosti přispívá fakt, že informace o členění zahrady přibývají postupně s tím, jak nevidomí (sami či s pomocí) přehýbají čtverec papíru. Nejprve tedy ztvární přehybem hlavní a příčnou osu, pak teprve následují další detaily mapy.

Další akcent je kladen na vnímání zvuků zahrady včetně poslechu zurčících fontán, či již výše uvedenou hru na hudební nástroje evokující zvuk tekoucí vody v místech, kde dnes již netryská. Především nově obnovená Holandská zahrada přináší řadu čichových podnětů v záhonech s bylinkami. V programu nechyběla ani hra v kuželky.¹⁷ Z haptického vnímání můžeme zmínit kontakt s kůrou prastarých habrů tvořících zelené stěny, figurami, broderiemi a sochami. Příležitost vnímat zahradu skrze chuť přinesla ochutnávka jablek ve štěpnici.¹⁸

Na základě zkušeností s realizací programů pro nevidomé lze říci, že je vhodné uskutečňovat je v menších skupinkách do patnácti osob tak, aby bylo možné všem se individuálně věnovat a aby vznikla přátelská atmosféra. Nevidomí zpravidla přicházejí ve společnosti doprovázející osoby a ve skupinách prakticky vždy převažovali slabozrací nad nevidomými. S ohledem na jejich znalosti z oboru zahradnictví měly prohlídky nezřídka dialogický charakter, což kladlo zvýšené nároky na znalosti lektorů.

Nevidomý muž vnímá vůni kamélie (foto P. Hudec)

Pro poznání charakteru zahrady má zásadní význam aktivita skládání čtverce papíru, která sleduje vytvoření plánu květnice Květné zahrady. (foto P. Hudec)

■ Obrácení rolí: příklad inkluze

Opakované setkávání se s nevidomými v Květné zahradě s sebou přineslo příležitost obrácení rolí, kdy se čtyři nevidomé ženy v rámci barokního festivalu *Hortus magicus* staly lektorkami a na vysoké kvalitativní úrovni prezentovaly segment kulturního dědictví této památky UNESCO: modely štukové výzdoby Rotundy. Velkolepé akce se zúčastnilo dva a půl tisíce návštěvníků. V programové nabídce festivalu byly mimo jiné zařazeny celodenní herní aktivity, které probíhaly po oba dva dny trvání festivalu a byly organizovány formou stanovišť. Zájemci je mohli

navštěvovat v libovolném pořadí a čase. O jejich poloze byli informováni v programu festivalu, jehož součástí byla i mapka. Dětem sloužily jako motivace k účasti herní karty s prostorem pro otisk razítek. Cílem spolupráce s nevidomými bylo interpretovat a prezentovat výzdobu Rotundy v Květné zahradě jejich prizmatem v interakci s vidícími návštěvníky památky.

Poznávání modelů štukové výzdoby s nevidomými jí dodalo na atraktivnosti a emočním náboji. Rádi se do ní zapojovaly jak děti tak také dospělí. Lektorky dokázaly příkladným způsobem navazovat kontakt s příchozími návštěvníky. Z hlediska jejich znevýhodnění bylo totiž nezbytné, aby nejprve komunikací zjistily, kdo před nimi stojí (muž, žena, dospělý, dítě). U jedné z nevidomých bylo možné hovořit až o určitém charismatu, díky kterému komunikace rychle nabyla velmi personální charakter. Návštěvníci stanoviště se zájmem vnímali plody po slepu a určovali, o jaký druh ovoce se jedná. Lektorky doplňovaly informace zejména o méně známých druzích ovoce (kdoule, granátové jablko). Dále pak vysvětlovaly důvody velikostních nesrovnalostí plodů (naddimenzovaná jahoda, zmenšená dýně). Vše mnohdy směřovalo k debatě s návštěvníky, kteří například sdělovali své zkušenosti s výrobou džemu z kdoulí pod. Předmětem rozhovoru byl také samotný štukový materiál. Návštěvníci se velmi zajímali také o prezentované knihy s Braillovým písmem. Namísto handicapu tak byla v rámci programu akcentována či

Muž hapticky poznává štukový model dýně za asistence nevidomých žen (foto P. Hudec)

Chlapci se seznamují s Braillovým písmem (foto P. Hudec)

oceňována senzitivnost nevidomých vnímat svět kolem sebe dotykem a pro účastníky aktivity bylo zajímavé „dívat se na památky jejich očima“, seznámit se s jejich světem. Aktivitu velmi ocenil také kastelán kroměřížského zámku a zahrad Martin Krčma jako nejzdařilejší z celé herní nabídky: „Tady si mohli návštěvníci zblízka osahat to, co pak viděli po vstupu v Rotundě.“ Radost ze setkávání s lidmi vyjadřovaly také neúnavné lektorky: „Ohromně se nám to líbilo. Příště se rádi zase zúčastníme.“¹⁹

Zejména tato popsaná zkušenost nás opravňuje uvést v názvu tohoto článku spojku „s“ namísto „pro“.

■ Závěr

Realizací programů pro zdravotně znevýhodněné návštěvníky památky byli obohaceni nejen jejich adresáti, nýbrž také tvůrci. V souvislosti s některými druhy znevýhodnění jsou tyto lidé vybaveni zvýšenou senzitivitou těch smyslů, které se stávají primárními, kompenzují znevýhodnění – například mimořádně vyvinutý hmat u nevidomých. Když interpretujeme památku se zapojením jejich schopností, činíme tak na lepší kvalitativní úrovni, než bychom toho byli schopní sami. To odpovídá myšlence z Platónova Podobenství o jeskyni: k pravému poznání lze dospět jen skrze dialog, jinak nám hrozí, že zůstaneme jen u stínů reality.²⁰ Precizně tuto myšlenku vyjádřila H. Havlůjová: „Být odlišný může být ve světě péče o kulturní dědictví nejen normální, ale také přínosné.“²¹

Zkušenosti s realizací programů pro zdravotně postižené návštěvníky památky významným způsobem obohatily dvě metodiky věnované prezentaci památek zahradního umění, které byly vydány v roce 2015 Národním památkovým ústavem²² a dále metodiku vytvářenou v letošním roce rámci projektu NAKI.²³ Uvedené metodiky také obsahují obecná doporučení pro realizaci edukačních programů, které byly v rámci tohoto příspěvku uváděny jen v menší míře.

Výše popsané příklady realizací programů pro zdravotně postižené návštěvníky Květné zahrady v Kroměříži svědčí o tom, že NPÚ urazil velký kus cesty na cestě ke kvalitní prezentaci kulturního dědictví. Na druhou stranu je před ním stále mnoho výzev.²⁴ Nezbyvá než si přát, aby měl díky Metodickému centru zahradní kultury i návaznosti na projekt NAKI možnost v této činnosti pokračovat.

Poznámky

- 1/ Projekt byl po ukončení realizační fáze transformován v Metodické centrum zahradní kultury: www.nczk.cz.
- 2/ Projekt je financován z programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní kulturní identity (NAKI). Blíže viz také www.pamatkynasbavi.cz.
- 3/ HUDEC, P., Kroměříž jako jedno z center projektu Památky nás baví, in *Ingredere hospes*, Sborník národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Kroměříži 2013, Kroměříž 2013, s. 12.
- 4/ HÁJKOVÁ, V., STRNADOVÁ, I., *Inkluzivní vzdělávání. Teorie a praxe*, Praha 2010, s. 12.
- 5/ Podrobněji k programu viz <http://mapa.pamatkynasbavi.cz/edukacni-programy/?id=37> [2015-08-25].
- 6/ Archiv edukačního centra.
- 7/ Slowík, J., *Speciální pedagogika*, Praha: Grada 2007, s. 79.
- 8/ Podrobněji k programu viz <http://mapa.pamatkynasbavi.cz/edukacni-programy/?id=42> [2015-08-25].
- 9/ Slowík, J., *Speciální pedagogika*, s. 81.
- 10/ Viz KADLUBIEC, R., Využití moderních technologií při prezentaci památek zahradního umění, in HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*: Praha: NPÚ 2015, s. 66-73.
- 11/ Například pro vozíčkáře je nepřístupná vyhlídka na střeše kolonády, do kolonády se vstupuje po jednom schodu, při podmáčení jsou mlatové cesty nesjízdné apod.
- 12/ Srov. JANČO, M., ŠEVČŮ, O., *Jak dobýt hrad: památky takřka bez bariér 2*, Praha: NPÚ 2009, s. 106. Informace zde uváděné ovšem zachycují stav před rekonstrukcí zahrady. Po jejím provedení jsou k dispozici bezbariérové toalety, průchod malým návštěvníckým centrem a instalace turniketů však nové bariéry vytvořila.
- 13/ V roce 2015 bylo v Květné zahradě realizováno školení pro zaměstnance NPÚ za účasti lektorů Pražské organizace vozíčkářů. Ve spolupráci s nimi jsou dále hledána řešení, jak zvýšit návštěvnícký komfort a odstranit nedostatky.
- 14/ Dostupné z www.dinasys.cz/o-nas/reference/62-kvetna-zahrada-v-kromerizi.html [2015-08-25].
- 15/ Podrobněji k programu viz <http://mapa.pamatkynasbavi.cz/edukacni-programy/?id=28> [2015-05-25].
- 16/ Autorkou nápadu je paní Eva Chupíková. Aktivitu vytvořila pro vzdělávací materiál věnovaný kroměřížským památkám. Viz CHUPÍKOVÁ, Eva: *S pastelkami po zámku Kroměříž*. Olomouc: Hranostaj 2012, s. 12.
- 17/ Zcela nevidomí házeli směrem, odkud k nim mluvil lektor, a s napětí čekali, zda se ozve zvuk hroučících se kuželek.
- 18/ Podrobněji k programu viz <http://mapa.pamatkynasbavi.cz/edukacni-programy/?id=29> [2015-08-25].
- 19/ Podrobněji k programu viz <http://mapa.pamatkynasbavi.cz/edukacni-programy/?id=48> [2015-08-25].
- 20/ Podle Platóna veškeré poznání a učení je pouhé vzpomínání neboli anamnézis. KUNZMANN, P., BURKARD F. P., Wiedermann, F., *Encyklopedický atlas filosofie*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2001, s. 41.
- 21/ Myšlenka se stala mottem připravované metodiky v rámci projektu NAKI.
- 22/ HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.), *Způsoby prezentace památek zahradního umění*: Praha: NPÚ 2015, HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. (edd.), *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*, Praha: NPÚ 2015.
- 23/ HAVLŮJOVÁ, H. (ed.), *Památky nás baví 5. Objevujeme kulturní dědictví bez bariér. Metodika tvorby, realizace a hodnocení kvality edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví pro účastníky se speciálními vzdělávacími potřebami*. (v přípravě)
- 24/ Například tvorba a realizace programů pro osoby s psychickými obtížemi – v kontextu blízké léčebny – zůstává zatím jen v teoretické rovině.

HISTORIE JEDINEČNÉHO SOUBORU PAMĚTNÍCH KAMENŮ ZÁMECKÉHO PARKU V HRADCI NAD MORAVICÍ

Petr Havrlant

Jednou z méně známých historických památek nacházejících se v areálu krajinářského parku státního zámku v Hradci nad Moravicí jsou historické pamětní kameny se jmény historických osobností, které zámecký park navštívily, se jmény členů knížecí rodiny Lichnovských a s orientačními názvy odpočívadel, pěšin, cest a vyhlídek. Při bližším archivním a terénním průzkumu se až do současné chvíle podařilo fyzicky dohledat a najít (na území 130 ha parku) celkem 29 původních kamenů pocházejících z let cca 1833–1910. Tento počet však není konečný, neboť neexistuje žádný seznam o jejich původním počtu. Na základě detailního studia archivních map v archivech tuzemských i zahraničních, k dnešnímu dni evidujeme přinejmenším dalších 6 kamenů, o kterých víme, že existovaly, ale dnes se již na původních místech v zámeckém parku nenacházejí.

O příčinách a historických předpokladech vedoucích k založení anglického parku, resp. o důležitých okolnostech, který byly důvodem postupného osazování pamětních kamenů, nejdříve do bezprostřední blízkosti zámecké budovy a následně od 2. poloviny 50. let 19. století do odlehlejších míst zámeckého parku, pojednávají následující řádky.

Lovecká obora se dostává do majetku knížecího rodu Lichnovských

Samotné hradecké panství se dostalo do majetku knížecího rodu Lichnovských koupí dne 1. 10. 1778. Toho dne zakoupil hradecké panství za 270.000 zlatých od svobodného pána Wolfganga Karla von Neffzern-Thomagini, Jan Karel Bohumil Lichnovský z Voštic (1720–1788), pán na Odrách, Smolkově, Grabowce, Křižanovicích a Chuchelné.¹ Touto koupí byla zahájena v historii hradeckého sídla kapitola šlechtického rodu, který po sedm následujících generací a po dobu téměř dvou století, významně ovlivňoval nejen osudy města Hradce nad Moravicí, jeho obyvatel, ale také významně podobu okolní kulturní krajiny.

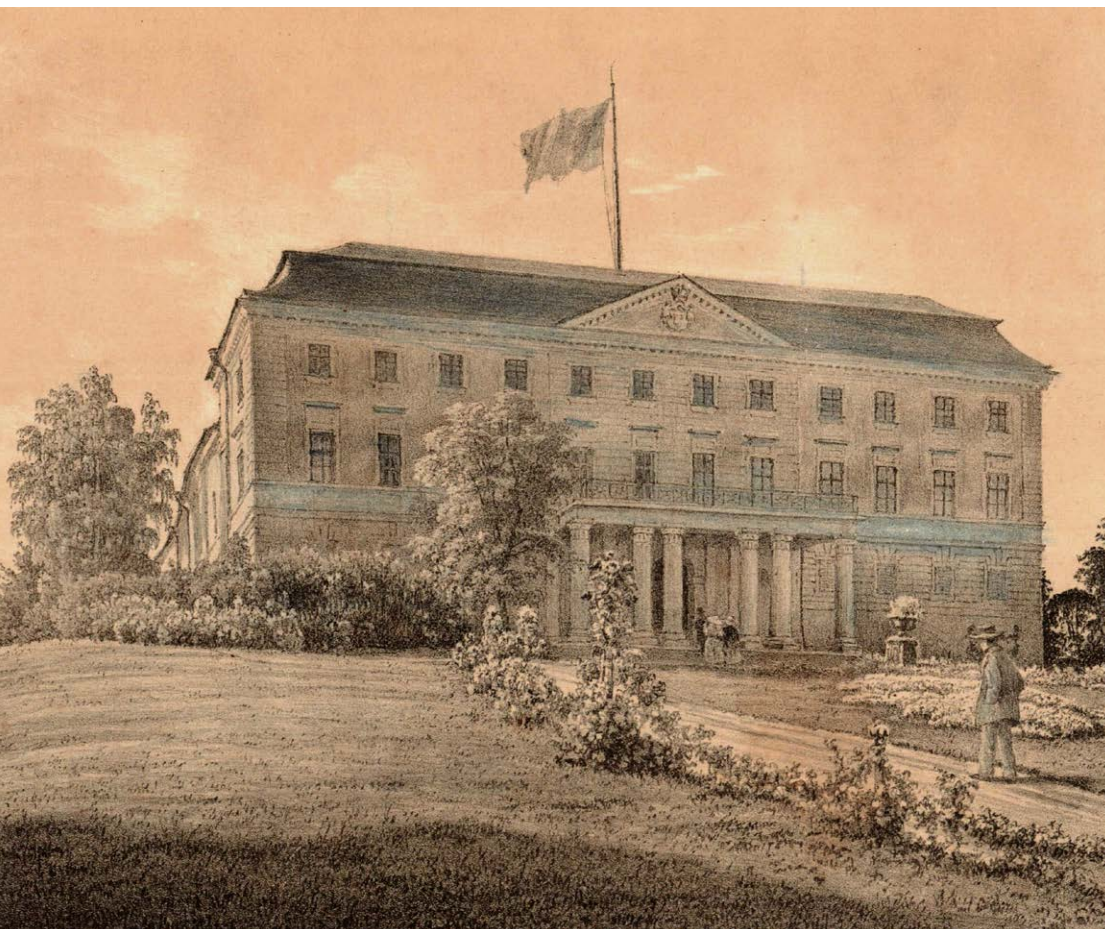
Kníže Lichnovský po bohatém hradeckém panství (nacházející se mezi jeho majetky v Odrách a Chuchelné) dlouho toužil, a proto, když jej na Odrách osobně navštívil svobodný pán z Neffzerna s nabídkou k prodeji, s koupí dlouho neváhal.² Samotná koupě panství byla inspirována nejen příznivou cenou, (která byla vzhledem k neuspokojivé vojenské a politické situaci pro Lichnovského velmi výhodná), ale také faktem, že rozsáhlý lesní porost hradeckého panství o rozloze 3660 ha s vyhlášenou loveckou oborou poskytoval vynikající možnost konání honů, štvanic – jichž byl kníže velkým příznivcem.³

Záměr využít rozsáhlé lesní porosty hradeckého panství prioritně jako honební revír a oboru byl pravděpodobně nejdůležitějším a zcela zásadním určujícím faktorem, který přivedl knížete Lichnovského ke koupi hradeckého panství. I když se může v porovnání s největšími držiteli jednotlivých lesních majetků na Moravě a ve Slezsku jevit tento rozsah nově získaných lesních porostů jako poměrně malý, pro Opavsko a Ratibořsko, které jsou na větších lesních celky poměrně chudé, představovaly naopak tyto velké a nerozdobené lesní komplexy v roce 1778 značný majetek s do budoucna nezanedbatelnou hospodářskou funkcí.⁴ Samotná obora, kde byla chována především černá zvěř je poprvé připomínána roku 1760, ale je předpoklad že počátky jejího budování spadají do 30. let 19. století, kdy hradecké panství začal zvelebovat baronský rod Neffzernů.⁵

Jan Karel Lichnovský, absolvent práv na Karlově univerzitě, císařský tajný rada Marie Terezie a rada apelačního soudu v Praze se za svého života velmi zasloužil o zvelebení rodového majetku. V roce 1773 získal pruský knížecí titul pro svou osobu a zároveň vždy pro nejstarší dědice rodu. Za svého života se mu podařilo úspěšně založit či

Jan Karel Bohumil Lichnovský z Voštic (1720 - 1788) v lovecké uniformě, autor neznámý, HM00367-obrazová sbírka SZ Hradec nad Moravicí, NPÚ 59

Severní průčelí tzv. Bílého zámku po přestavbě provedené v letech 1796 - 1804, Jacob Alt, 1855, HM01201 - grafická sbírka SZ Hradec nad Moravicí, NPÚ

znovu osídlit kolonisty hned tři vesnice.⁶ Přesto však hospodaření v lesích hradeckého panství probíhalo v tomto období bez jasné hospodářské koncepce. Lesy za účelem získávání palivového dříví byly mimo oboru devastovány nepromyšlenou těžbou a pastvou dobytka, kdy byly mj. pronajímány Valachům.⁷ Z výše uvedeného vyplývá, že hospodářské využívání lesů, případně jakákoliv realizace prvotní parkové úpravy alespoň nejbližšího okolí zámku, které by sloužily pro jiné než myslivecké zájmy, zůstaly knížeti J. K. Lichnovskému až do jeho smrti v roce 1788 utajeny.

V říjnu roku 1788 se ujal hradeckého panství **Karel Alois Jan Lichnovský (1761-1814)**, absolvent univerzity v Göttingen, mecenáš umění, milovník hudby a podporovatel Ludwiga van Beethovena. S jeho osobou je spjata změna ve vnímání lesa jako samozřejmého, nekonečného, stále se obnovujícího majetku, který je pouhým zdrojem poskytování finančních prostředků. Hospodářsky agilní kníže Karel Alois proto pozval na konci 19. století na svá panství zahraniční znalce a odborníky, se záměrem, postavit zdejší lesnictví na odborný základ a zajistit nepřetržitou, vyrovnanou produkci dřeva a maximální výnos z těžby. Na hradecké panství proto v letech 1793 - 1795 přicházejí průští odborníci, a to královský lesní inženýr Fischer a polní myslivec C. R. Otto. Následně dochází k postupnému zaměření revírů a stanovení podrobného plánu obmýtí. Namísto toulavé náhodné seče nastupuje postupné pasekování a vyhotovení prvních mapových podkladů hradeckých lesů a lovecké obory.⁸

Zprvu drobné úpravy v okolí zámecké budovy, přesunutí užitkové a zásobní zahrady ze severního svahu hradecké ostrožny do údolní nivy řeky Moravice a snad i postupná likvidace pozdně barokních fortifikací nabraly

Portrét Eduarda Lichnovského (1789-1845), na levé straně v pozadí miniatura novostavby oranžérie z r. 1827, autor neznámý, olej na plátně, 109x103cm, HM00743 - obrazová sbírka SZ Hradec nad Moravicí, NPÚ

na intenzitě v roce 1796, kdy došlo dne 26.2. k rozsáhlému devastujícímu požáru hlavní zámecké budovy.⁹ Z tohoto důvodu došlo v následujících letech k zásadní empiróvé přestavbě zámku dokončené r. 1804. Celé sídlo, které mělo před požárem stále pevnostní charakter, změnilo svou tvář k nepoznání. Z nejbližšího okolí zámku byly odstraněny zemní valy, palisády, a také většina původních příkopů byla zasypana nepotřebným materiálem z odstraněných fortifikací a nepotřebných hospodářských budov. Za jižním křídlem zámku došlo v prvních letech 19. století k vyrovnání terénu do podoby náhorní terasy a k první záměrné výsadbě stromů do prostoru od původního středověkého příkopu až k původnímu baroknímu předsunutému opevnění - následně nazývanému *Erzherzog Carl Anton Platz*. Tímto počinem byly vytvořeny zásadní předpoklady pro následný vznik prvních odpočívadel a parkových vyhlídek na západní terase za zámeckou budovou a prudkém západním svahu směřujícího do údolí řeky Moravice. V říční nivě je dle písemných pramenů nově připomínána nejpozději k r. 1797 nová knížecí stělnice, sad a nádherná bažantnice s cestičkami určenými k procházkám.¹⁰ Na severní straně od zámecké budovy došlo díky rozšíření terénu v severovýchodním směru k vybudování nástupního parteru s kruhovým rondelem a přístupovou cestou pro kočáry, která byla ještě následně v 30. letech 19. století doplněna o samostatnou přístupovou komunikaci pro pěší návštěvníky.¹¹

Směle tak můžeme vyslovit myšlenku, že Karla Aloise Lichnovského lze právem považovat za skutečného zakladatele anglického parku v Hradci nad Moravicí.¹² K tomu jistě přispěl nejen jeho všeobecný rozhled, důsledná snaha dotahovat věci ke zdárnému konci, ale také dokonalá znalost osvícenecké *josefínské* Vídně, znalost práce

vrchního zahradníka Michaela Riedla (1763-1850) v parku Laxenburg a díky četným cestám, kdy kníže doprovázel významné hudebníky Wolfganga Amadea Mozarta (1756-1791), Ludwiga van Beethovena (1770-1827) Evropou. Svě jistě sehrála i znalost práce zahradníka anglického původu Friedricha Ludwiga von Sckella (1750-1823) v parcích v Mnichově Englishe Garten či např. v známém parku Schönbusch v Asschaffenburgu u Frankfurtu nad Mohanem, které kníže prokazatelně navštívil.

Karel Alois Lichnovský svou stavební i hospodářskou aktivitou a především cílevědomou prací docílil na konci svého života stavu, kdy se osudem stíhané hradecké sídlo proměnilo pod jeho rukama na skutečné reprezentační a ekonomicky zdatné centrum rodu, které se stalo proslulým (od r. 1801) i díky nově založenému a vyhlášenému chovu ovcí, který přinášel majiteli panství nemalé finanční prostředky.¹³

Úsilí svého otce a jeho ekonomické úspěchy v chovu ovcí dále rozvinul od r. 1814 jeho jediný syn kníže **Eduard Lichnovský (1789 - 1845)**. Tento císařský komoří, knihovník rakouské císařovny Marie Anny studoval jako jeho otec na univerzitě v Göttingenu a navíc v Lipsku, kde se věnoval filosofii a historii. Díky své ženě Eleonoře Zichy, švagrové Klemense Metternicha (1773-1859), se kníže s tímto všemocným rakouským ministrem velmi spřátelil a jeho společenských kontaktů i nadmíru dobře využil pro své ekonomické a hospodářské zájmy.¹⁴ Chovné berany z hradeckých chovů, v té době, kupuje osobně pro své ovčiny i např. ruský car Alexandr I. (1777-1825) nebo pruský ministr zahraničí Karl August von Hardenberg (1750-1822).

Ruku v ruce s postavením hospodářství a lesů knížete Eduarda Lichnovského na vědecký základ, bylo cílevědomě pokračováno v budování samotného anglického parku v jeho horní a dolní části. Samotný název „anglický“ park se poprvé v souvislosti s lokalitou Hradce nad Moravicí objevuje v roce 1822 v odhadním protokolu hradeckého panství.¹⁵ Je nepochybné, že se tímto termínem označovalo území mezi jižním křídlem zámecké budovy a oplocenou loveckou oborou zakončenou tzv. **Černými vraty** ve vzdálenosti cca 700 m jižním směrem od zámecké budovy. V parku dochází k provázání horních a dolních partií scelující okružní komunikací. Této situace bylo dosaženo vybudováním dvou dřevěných mostů na místě bývalých brodů - *Zichy Brücke a Richards Brücke*. V mapových podkladech se poprvé k roku 1830 objevuje označení „park“, poprvé jsou pojmenovávány komunikace a mosty.¹⁶

Návrší Erzherzog Carla Franz Platz s obeliskem na nesignované ručně kolorované mapě zámeckého parku z 50. let 19. století, fond Velkostatek Hradec, inv. č. 802, Zemský archiv Opava

■ Kameny rakouských arcivévodů

Následná stavba zámecké oranžerie za jižním křídlem zámku (mezi léty 1822 - 1827) se stala pro naplnění principů budování anglického parku naprosto klíčovou.¹⁷ Promyšleným umístěním oranžerie bylo dosaženo funkčního provázání knížecího sídla s budovaným anglickým parkem. Park navazující na centrální vstup do oranžerie se stal de facto plynulým pokračováním obytných prostor. Z východní i západní terasy se nabízely velkolepé panoramatické pohledy nejen na výšinné dominanty (Hanuš, Kalvárie) okolní krajiny za hranicemi parku, ale také do prostor centrální parkové louky ve spodních lučních partiích v údolí řeky Moravice. Zároveň se od oranžerie odvíjela základní kompoziční průhledová osa zámeckým parkem ve směru západní terasy k tzv. *Erzherzog Anton Platz* (později místo nazýváno jako Beethovenovo návrší), které bylo dále centrálním průhledem propojeno s výše položeným návrším nazvaným *Erzherzog Carl Franz Platz*.

V tomto dominantním postavení na výšinné *Erzherzog Carl Franz Platz* byl mezi léty 1830 - 1836 (přesné datum umístění neznáme) postaven monolitický obelisk ze supíkovekého mramoru, který byl svou orientací dle světových stran na nižší návrší směřován. Základní kompoziční osa zámeckého parku v Hradci byla tak stavbou obelisku ve svých horních partiích nejpozději k roku 1836 definitivně dokončena. Prostor mezi obeliskem a zámkem byl na západních svazích kultivován systémem pěšin, vyhlídek, odpočívadel a dřevěných můstků. Pěšiny na prudkých svazích byly trasovány po vrstevnicích při využití kamenných schodů.

Právě na tyto zmiňované výšiny byly umístěny nejstarší kameny z celého souboru pamětních kamenů. Samotné jejich pojmenování *Erzherzog Anton Platz, Erzherzog Carl Franz Platz* po rakouských arcivévoděch je doposud poněkud záhadou, ale vzhledem k slavnostním návštěvám obou jmenovaných na Opavsku (1833, 1845) a díky úzkým rodinným vazbám Eduarda Lichnovského a kancléře Klemense Metternicha, který se účastnil na Hradci okázalých honů v hradeckých revírech, existuje předpoklad, že kromě jiných významných účastníků honů (ruský car Alexandr I.) se těchto loveckých slavností během let účastnili i oba rakouští arcivévodové, po nichž byly výšiny v následujících letech pojmenovány.¹⁸

■ Kameny vztahující se k roku 1848 a věnované dvojici nerozlučných přátel Felixi Lichnovskému a hudebnímu skladateli Ferenci Lisztovi

Pro pojmenování a časové zařazení dalších pamětních kamenů do areálu zámeckého parku v Hradci nad Moravicí je určující rok 1848, kdy na Hradci pobýval jako přítel Felixe Lichnovského (nejstaršího syn Eduarda Lichnovského) známý hudební skladatel Ferenc Liszt (1811-1886). Na jeho památku byl na blízkém západním pahorku mezi výšinami rakouských arcivévodů osazen další z pamětních kamenů s názvem *Liszt Platz*.¹⁹ Tragickou smrt knížete Felixe Lichnovského (zavražděného ve Frankfurtu nad Mohanem v září r. 1848) pak připomíná pamětní kámen *Felix Turm*, označující dnes již neexistující dřevěnou vyhlídku (rozhlednu), který byl však umístěn v poměrně velké vzdálenosti od historické části parku a dosavadních kamenů na jednom z nejvyšších míst historického revíru nazývaného Doubrava.

■ Kameny členů Bratrstva sv. Huberta osazené v letech 1851 - 1858

Všechny výše uvedené kameny, i když se vztahují k roku 1848, resp. k létům 1833 a 1845 byly umístěny do zámeckého parku až na počátku 50. let 19. století, kdy se stal majitelem hradeckého panství bratr Felixe Lichnovského - známý olomoucký děkan a kanovník **Robert Lichnovský 1822 - 1879**.

Robert Lichnovský byl absolventem olomoucké univerzity, historikem a významným numismatikem a sběratelem. Mimo své nadání pro duchovní otázky a píli, byl rovněž vynikajícím jezdcem, střelcem a lovcem. Právě jím vybudované a na hradeckém panství zřízené „**Bratrstvo sv. Huberta myslivce v zemi Slezské**“ iniciovalo vznik a osazení pamětních kamenů do zámeckého parku a revírů v letech 1850 - 1858.

Bratrstvo sv. Huberta založené na zámku Hradci bylo svého druhu poměrně unikátním spolkem. Zatímco je veřejnosti poměrně známa činnost mnohých měšťanských střeleckých spolků na území Moravy a Slezska (Ostrava, Opava, Bílovec, Odry, Těšín), existence šlechtického spolku *Bratrstva sv. Huberta* - jehož hlavním mistrem byla osoba duchovního stavu, byla nanejvýš nezvyklá. Nejednalo se ani tak o loveckou společnost, jak by se mohlo nabízet, ale o společnost šlechticů, velkostatkářů a jejich přátel - soutěžících mezi sebou ve střelbě na terč a řídicích se při pravidelných sportovních kláních obřadními až archaickými ceremoniálními pravidly.²⁰

Kámen „Prinz Bentheims Platz“ - umístěn v zámeckém parku v Hradci nad Moravicí, (49°51',704" N - 17° 52',462" E), Major Ferdinand Otto princ z Bentheimu a Steinfurtu (1819-1889), pátý syn zakladatele pruského knížectví v Bentheimu Alexise zu Bentheim und Steinfurt, byl členem Bratrstva sv. Huberta se sídlem v Hradci a blízkým přítelem olomouckého kanovníka Roberta Lichnovského.

Kámen „Karl Max Weg nach dem halben Wald 5km 1910“ - umístěn v zámeckém parku v Hradci nad Moravicí (49°51',510" N - 17° 52',215" E); Karel Maximilian Lichnovský (1860-1928) 6. kníže Lichnovský, kariérní diplomat, v letech 1912-1914 zastával funkci německého velvyslance ve Velké Británii.

Bratrstvo sv. Huberta myslivce v zemi Slezské v čele se zakládajícími členy Robertem Lichnovským a jeho přítelem Bedřichem Gallenbergem z opavského pěšího pluku mělo po dobu své existence na pět desítek členů. K předním členům patřili např. hrabata Artur von Sprinzenstein z panství Velké Hoštice, Teodor Falkenheim z Kyjovic, Felix hrabě Vetter z Nové Horky, nebo hrabě Jindřich Demblin z Třebovic. Z přespolních a příležitostných členů bratrstva jistě zaujmou osobnosti jako např.: ratibořský vévoda Viktor princ Hohenlohe-Schillingfürst, majitel křivoklátského panství Egon Maxmilián I. Fürstenberg nebo stavební rada, heraldik a kunsthistorik Leonard Dorst von Schatzberg, který pro samotné Bratrstvo vyhotovil návrhy rádového řetězu, pečeti mistra a další ceremoniální náležitosti.²¹

Vlastní činnost „Bratrstva“ je doložena v období 8. 5. 1851–17. 10. 1858, kdy členové Bratrstva uskutečnili celkem 72 sportovních klání ve sportovní střelbě z terčovnic a pistolí, z nichž celá polovina (tj. 36 klání) se uskutečnilo v nížinné části hradeckého parku u řeky Moravice, v dřevěné, nově vybudované střelnici na *Jizdárně*.

K zajímavostem bezesporu patří, že se nejednalo o společnost stavovskými uzavřenou, ale jejími členy byli např. zámecký hejtman Josef Pollmann a hradecký důchodník Karel Alt - syn a bratr proslulých vídeňských vedutistů Jakuba a Rudolfa Altů. Právě u těchto výtvarníků si nechal vyhotovit soubor 18 litografií s vyobrazením zámku a přilehlých partií parku samotný Robert Lichnovský před svým odchodem do Říma do papežských služeb v r. 1855.²² V upomínku na členy zmiňovaného Bratrstva se dodnes v parku nacházejí (nebo byly znovuosazeny v roce 2014) tyto pamětní kameny: *Graf Arthur Sprinzenstein Brücke*, *Prinz Bentheims Platz*, *Hohenlohe Ansicht*, *Leonard Platz* a *Pollman Ruhe*.

Na záměr svého staršího bratra umísťovat pamětní kameny do zámeckého parku navázal po 27. 7. 1857 jeho bratr **Karel Maria Lichnovský (1819–1901)**.

Karel Maria Lichnovský byl velmi schopným podnikatelem, výborným a důsledným hospodářem, za svého života se stal držitelem nejvyšších státních vyznamenání. Právě on stál za dobudováním zámeckého areálu přístavbou budov tzv. Červeného zámku, Vodárenské věže a posledních úprav v tzv. Bílém zámku. Velkou pozornost však věnoval dokončení parkových úprav (kdy volně navázal na činnost svého mladšího bratra Roberta) a výstavbě dalších parkových cest a chodníků a vyhlídek. Jeho důslednost se projevovala i ve značení těchto cest samostatnými orientačními kameny s místními geografickými názvy „*Buchen Weg*, *Tannen Weg*, *Mohra Weg*, resp. *September Platz*, *Bellaria*“ nebo kameny, jejichž názvy povětšinou odkazovaly na blízké i vzdálenější členy knížecí rodiny *Leocadie Weg*, *Louisen Platz*, *Margarethen Weg 1890*, *Marien Weg nach der September Platz*, *Marien Wiese*.

Vzhledem k odchylkám v písmu i dle použitého materiálu byly kameny pravděpodobně osazeny v několika časových vlnách. Jako materiálu bylo využíváno ohlazených balvanů z blízké řeky Moravice a z drobného kame-nolomu v údolí potoka Lůžkovce. Nápis vytesané do kamenů povětšinou psacím písmem byly sekány do rovných

ploch kamene, na světlejších kamenech je doloženo zvýraznění písma černou barvou. Nejmenší z kamenů má velikost 48 x 65 cm, největší kámen dosahuje velikosti 160 cm.²³

Poslední pamětní kameny byly osazeny do zámeckého parku v letech 1903 až 1910 a jsou věnovány nejstaršímu synu Karla Marii Lichnovského - Karlu Maxi Lichnovskému a jeho ženě kněžně Mechtildě Lichnovské rozené Arco - Zinneberg. Jedná se o kameny *Karl Max Weg nach dem halben Wald 1910*, *Mechtilden Weg* a *Mechtilden Höhe*. V následujících letech již nebyla další kameny do areálu zámeckého parku umísťovány.²⁴

Přes často pohnuté osudy jednotlivých kamenů je dodnes celý konvolut dochovaných pamětních kamenů na blízkých i vzdálenějších místech zámeckého parku velmi zajímavým historickým pramenem poutající pozornost nejen odborníků, ale všech návštěvníků parku. Na rok 2017 je připravována realizace naučné stezky parkem, která bude prezentovat výsledky dosavadního studia budování a vývoje anglického parku v Hradci nad Moravicí i dochovaného unikátního souboru pamětních kamenů.

Poznámky :

- 1/ O rodu Lichnovských obecně: ZAO, fond Rodinný archiv a ústřední správa rodu Lichnovských, inv. č. 110; ŽUPANIČ, J.- STELLNER, F.- Fiala, M.: Encyklopedie knížecích rodů země Koruny české, Praha 2001, s. 140-145; MYŠKA, M. - DOKOUPIL, L.: Biografický slovník Slezska a severní Moravy 6., Os trava 1996, s. 78-87
- 2/ ZAO, Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského v Opavě, inv. č. 2353, kart. 375 - Prodej panství Hradec
- 3/ V létě roku 1778 spadla (od r. 1740 již poněkoliště) pruská vojska do českých zemí a zahájila tím válku od dědictví bavorské. Je nanejvýš pravděpodobné, že baron Neffzern souhlasil s prodejem hradeckého panství především ze strachu z válečného nebezpečí. Jan Karel Lichnovský byl navíc v době uzavření smlouvy ve výhodnějším postavení. Tím, že měl dvojí - rakouské i pruské a vlastnil majetek na obou stranách nedávno ustanovené hranice nemohla být jeho majetková držba až už jednou či druhou stranou ohrožena v takové míře jako u prodejce
- 4/ Největšími držiteli lesů na Moravě a v rakouském Slezsku byli : doména Liechtensteinů (25 velkostatků s 139 000 ha lesa), Těšínská komora (2 velkostatky se 49.200 ha lesa), olomoucké arcibiskupství (7 velkostatků s 40.300 ha lesa); HOŠEK, E., TLAPÁK, J.: Přehled vývoje lesnictví v českých zemích v druhé polovině 19. století. Praha 1980, s. 148.
- 5/ ZAO, Královský úřad v Opavě, inv. č. 1112 - Chov černé zvěře v oboře na panství Hradec
- 6/ HOSÁK, L.: Historický místopis Moravy a Slezska v období feudalismu do roku 1848, Ostrava 1967, s. 363-364
- 7/ Hradecké lesy bývaly opakovaně pronajímány k pastvě dobytka Valachům. Zároveň existovala povinnost hradeckého panství (již od r. 1588) odvádět bezplatně do vévodského opavského zámku stavební a palivové dříví, o což se vedl dlouholetý soudní spor; ZAO, Zemské právo opavsko-krnovské v Opavě, inv. č. 175, kart. 11 - Hrabě Jan Karel Lichnovský proti opavskému zámku o služebnost v hradeckých lesích
- 8/ ZAO, fond Velkostatek Hradec, inv. č. 748 - Mapa lesů panství Hradec
- 9/ GRŮZA, Antonín. Zámek Hradec nad Moravicí. Bílý zámek. Stavebně historický průzkum. 2. část - Ke stavební historii Bílého zámku od roku 1778 do současnosti, dle archivních pramenů a literatury. Ostrava 2004. Nepublikovaný rukopis v archivu NPÚ-ÚOP v Ostravě, s. 35-36. Bez ISBN ZAO, fond Velkostatek Hradec, inv. č. 118
- 10/ HOSÁK, L.: Historický místopis Moravy a Slezska v období feudalismu do roku 1848, Ostrava 1967, s. 363-364; KNEIFEL, Reginald. Topographie des kaiserl. königl. Antheils von Schlesien. II/2. Brünn : Josef Georg Tassler, 1805, s. 205. Bez ISBN
- 11/ NPÚ-ÚPS Kroměříž, grafická sbírka SZ Hradec nad Moravicí - inv. č. HM01206
- 12/ Badatelé zabývající se parkem jeho založení dávají většinou do souvislosti s celkovou přestavbou zámku po požáru v roce 1796. Viz PACÁKOVÁ -HOŠTÁLKOVÁ, B. a kol. cit. v pozn. 1, s. 129, HIEKE, Karel. Moravské zámecké parky a jejich dřeviny. Praha : Státní zemědělské nakladatelství, 1985, s. 65-70. Bez ISBN.
- 13/ ZAO, fond Rodinný archiv a ústřední správa rodu Lichnovských, inv. č. 197 TUREK, A.: Dějiny zámku Hradce, Ostrava 1971, s. 24-25
- 14/ ŠTĚPÁN, V.: Dějiny obce Chuchelná, Chuchelná 2009, s. 84
- 15/ ZAO, fond Velkostatek Hradec, inv. č. 414 - odhad panství Hradec (1822-1827), kart. 46
- 16/ ZAO, fond Velkostatek Hradec, sbírka map a plánů, inv. č. 749 - Porostní mapa hradeckého panství
- 17/ GRÄTZ. Nach der Natur gezeichnet und lithographirt von Jacob und Rudolf Alt. Wien : J. Rauh, 1855. Bez ISBN. Litografie jsou datovány rokem 1855, ale někteří autoři se domnívají, že kresby, podle nichž byly vytvořeny, vznikly již kolem roku 1844. Viz GRŮZA, Antonín. Zámek Hradec nad Moravicí, cit. v pozn. 9 NPÚ-ÚPS Kroměříž, grafická sbírka SZ Hradec nad Moravicí - inv. č. HM01200, HM01202, HM1204, HM01218
- 18/ KREUZINGER Erasmus (ed. V. Plaček): Opavská kronika staré a nové doby. Opava 1862, s. 55
- 19/ NPÚ-ÚPS Kroměříž, pamětní kniha návštěv hradeckého zámku, mobiliární fond inv. č. 10346
- 20/ Knapíková, J.: Robert hrabě Lichnovský a Střelecké bratrstvo sv. Huberta ve Slezsku; In: Acta historica et museologica, Slezská univerzita v Opavě, Opava, 2003, str. 240-251
- 21/ MZA Brno, RA Sylva Taroucca - erbovník Jetty Gallenbergové I. (erb na s. 36). BLAZEK Konrad: Der abgestorbene Adel der preussischen Provinz Schlesien und der Oberlausitz. Neustadt an der Aisch 1977, s. 161.
- 22/ GRÄTZ. Nach der Natur gezeichnet und lithographirt von Jacob und Rudolf Alt. Wien : J. Rauh, 1855. Bez ISBN; NPÚ-ÚPS Kroměříž, grafická sbírka SZ Hradec nad Moravicí - soubor 18 litografií
- 23/ Jedná se o kámen označující původní název vyhlídky v zámeckém parku z r. 1871 nazvaný *Kaiser Wilhelmshöhe*, na který byla v roce 1947 přišroubována bronzová pamětní deska s nápisem *Vyhlídka Petra Bezruče*. K přejmenování původního názvu vyhlídky došlo z politických důvodů u příležitosti 80. narozenin slezského básníka
- 24/ Tři ks kamenů z původního konvolutu byly nalezeny při generální opravě zámku Hradce nad Moravicí a byly po dlouhá léta umístěny v tzv. spodních konfirmách Červeného zámku. V roce 2014 došlo k jejich znovuosazení na původní místa díky iniciativě Správy zámku, Edukačního centra a o.s. Za lepší Hradec (*Prinz Bentheim Platz*, *Erzherzog Anton Platz*, *Karl Max Weg nach dem halben Wald 1910*)

MEDAILON

ING. ARCH. DUŠANA RIEDLA, CSC.

(* 22.3.1925)

Dagmar Fetterová

Ing. Dušan Riedl

Pana architekta Riedla znám již přes 40 let jako čestného a neuvěřitelně pracovitěho člověka. O jeho odborných znalostech svědčí skutečně nepřehlédnutelná řada publikací, časopiseckých článků a studií, které se zabývají jak urbanismem, tak historickými zahradami.

Jako elév snažící se dostat „pod kůži“ zahradním památkám jsem se s jeho jménem poprvé setkala při příležitosti řešení problematiky zeleného areálu kolem hradu Pernštejna. Tehdy však nebyly finance potřebné k uskutečnění obnovy tohoto skvostu. A tak doufám, že se společně s panem architektem i s Vámi brzy dočkáme zahájení obnovného procesu, protože objekt byl vybrán do programu obnov historických areálů.

Pan architekt Riedl vypracoval studie a návrhy rekonstrukcí mnoha historických zahrad a nemohu zde nezpomenout na jeho spolupráci s Ing. Zdeňkem Horským, tehdejší odborným pracovníkem Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně, s kterým řešili řadu problémů týkajících se zámeckých zahrad.

Důkladněji jsem měla čest poznat ho při obnově zámeckého parku v Miroslavských Knínicích na Znojmsku, kde společně s Ing. Klárou Dufkovou zpracovali projekt na jeho obnovu a pravidelně se zúčastňovali odborných porad. Bylo potěšující pozorovat postupné znovuzrození parku, na jehož zrodu měli veliký podíl i pracovníci Agentury ochrany přírody a krajiny ČR v Brně.

Níže uvádím další náležitosti, týkající se profesní činnosti pana architekta.

■ Profesní životopis:

Studia:

1945–1950 Vysoká škola technická dr. Edvarda Beneše v Brně, obor architektura a pozemní stavitelství (profesoři Antonín Kurial, Bohuslav Fuchs)

1947–1949 Filosofická fakulta Masarykovy university v Brně, obor dějiny umění (prof. Václav Richter)

Zaměstnání:

1951-1958, 1969-1990 Výzkumný ústav výstavby a architektury, urbanistické pracoviště Brno, výzkumný pracovník

1958-1968 Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů, pracoviště Brno, vedoucí projektant

1995-2000 Útvar hlavního architekta města Brna

Členství ve vědeckých radách, poradních komisích a redakčních radách:

Vědecká rada FA VUT (1990-2002); Komise pro obhajobu disertačních prací FA VUT Brno (1990-2005); Komise pro obhajobu disertačních prací Zahradní fakulty Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Lednici (1995-2005); biskupský poradní sbor pro umění v Brně (1998-2005); Komise MK ČR pro hodnocení výzkumných záměrů v oblasti památkové péče (1998-2002); redakční rady časopisů Architektura ČR (Praha); Československý architekt (Praha), Projekt (Bratislava, do roku 2001).

Pedagogická práce

1948-1951 odbor architektury VŠT v Brně, odborný asistent

1950-1951 fakulta architektury SVŠT v Bratislavě (přednášky z dějin umění)

1983-1986 fakulta architektury Vysokého učení technického v Brně (přednášky z vývoje stavby měst a rekonstrukce historických jader)

Kurátorská práce na výstavách

1950 (?) Poválečný český plakát (z vlastní sbírky), Brno

1959 Výstava architektonických prací Skupiny 13, Brno

1960 Architektonické památky Brna (s Bohumilem Samkem), Brno

1962 Brno 1900-1945, cesta k nové architektuře, Brno

1978 Brněnské vodní plochy (s Ilošem Crhonkem), Brno

1988 70 let brněnské architektury 1918-1988, Brno

1992 Architekt Jiří Čančík, Zlín

1997 Architekt Oskar Poříška 1897-1982 (s Františkem Uličným), Brno

D. Riedl a J. Němec v obnovené Květné zahradě během konference

Studie a návrhy rekonstrukcí historických zahrad

1961 Jaroměřice nad Rokytnou – realizováno
1962 Holešov – realizováno
1962 Milotice – realizováno
1964 Květná zahrada v Kroměříži (s Josefem Němcem) – realizováno
1966 Pernštejn – nere realizováno
1967 Špilberk, severní svah - nere realizováno
1968 Slavkov – částečně realizováno
1982 Prostějov - nere realizováno
2000 Rosice (s Klárou Dufkovou) – realizováno
2003 Moravský Krumlov (s Klárou Dufkovou) – realizováno
2003 Bor u Tachova (s Klárou Dufkovou) - realizováno
2004 Miroslavské Knínice (s Klárou Dufkovou) - realizováno
2005 Jaroslavice (s Klárou Dufkovou) – nere realizováno
2009 Valeč (s Klárou Dufkovou) - realizováno

Urbanistické studie

Velké Meziříčí, ghetto (1955 s Viktorem Rudišem); Dobruška (1956 s Viktorem Rudišem); Ostrava-Přívoz (1969); Tř. Joštova v Brně, dříve Obránců míru (1985); Brandenburg an der Havel (1987); Pardubice (1987); Sankt Pölten (1989)

Publikační činnost Monografie a slovníky

Vývoj měst v Čechách a na Moravě, Brno 1953.
Leone Battista Alberti, Deset knih o stavitelství, Komentář (s Karlem Strejcem), Praha 1956, s. 391-407.
Historické zahrady v Čechách a na Moravě (se Z. Dokoupilem, P. Naumannem, I. Veselým), Praha 1957.
Moderní architektura v Brně 1900-1965 (s Bohumilem Samkem), Brno 1967.
Brno – moderní architektura, Brno 1970.
Architektura a urbanismus Brna v 19. a 20. století, in: Dějiny města Brna II., Brno 1973, s. 51-53, 79-81, 127-130, 238-241.
Oldřich Dostál et al.: Československá historická města (soubor moravských měst), Praha 1947.
Kulturní prostředí ve městech I-II. Brno 1975.
Významné parky Jihomoravského kraje (se Z. Křížem, J. Sedlákem), Brno 1978
Alfred Knopp et al.: Zásady a pravidla územního plánování (kapitoly 1. a 6.). Brno 1984.
Rekonstrukce historických jader měst. Brno 1987.
Brněnská architektura 20. století. Brno 1992.
Tugendhatova vila v Brně od architekta Ludwiga Miese van der Rohe. Brno 1995.
Jiří Mareček et al.: Zahradnický slovník naučný I-IV (vybraná hesla). Praha 1994-1997.
Architekt Oskar Poříška. Brno 1997.
Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (s J. Petrů, A. M. Svobodou, B. Pacákovou-Hošťálkovou). Praha 1999.
Anděla Horová et al.: Nová encyklopedie českého výtvarného umění I-II (vybraná hesla). Praha 1999.
Jiří Vaverka et al.: Nové kostely a kaple z konce 20. století v České republice. Kostelní Vydří 2001.
Candice A. Shoemaker: Encyklopedia of Gardens: History and Design (hesla Czech Republic. Kroměříž). Chicago 2001.
Allgemeines Künstlerlexikon Saur (vybraná hesla). Leipzig 2004.
Jiří Vaverka et al.: Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska. Brno 2004.
O obnově historických zahrad, zámecká zahrada v Miloticích, Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Brně. Brno 2005.
Ostrovní města v Pomoraví – v tisku.

Výběr z časopiseckých článků a studií

Städtebau in der Tschechoslowakischen Republik (s O. Staňkem), in: Deutsche Architektur VI, 1957, č. 1, s. 18-23.
Současný stav poznání památek moderní architektury, in: Ochrana památek moderní architektury. Brno 1972.
Otázky rekonstrukce historické zeleně, in: Konference o biosféře. Praha 1972, s. 173-181.
Regenerace historických jader měst a jejich využití pro účely městského centra, in: Územní plánování a urbanismus VI, 1979, s. 162-166.
Současné problémy umělecké kritiky a publicistiky architektury a urbanismu, in: Umění a kritika. Brno 1980, s. 193-195.
Využití kulturního fondu území pro rozvoj brněnské aglomerace, in: Územní plánování a urbanismus VII, 1980, s. 170-175.
Umweltverbesserung in Stadtzentren, in: Bauforschung Baupraxis 208, 1987, s. 70-73.
Regenerace historického jádra Brna, in: Architektura ČSR XLVI, 1987, č. 2, s. 114-119.
Moravský příspěvek k formování novodobého urbanismu: Camillo Sitte v Přívoze, in: 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně, Brno 1989, s. 115-129.
Zahradou, parkem a krajinou, in: katalog stejnojmenné výstavy, Brno 1989.
Díla brněnských funkcionalistů v historickém prostředí, in: Soudobá architektura v historickém prostředí, Praha 1994, s. 35-37.
Tradiční obraz vesnice (s J. Škabradou), in: Alfred Knopp et al.: Vesnice. Brno 1994, s. 9-14, 151-195.
Urbanistická práce Bohuslava Fuchse, in: Jan Sedlák et al.: Pocta Bohuslavu Fuchsovi. Brno 1995, s. 49-54.
Funkcionalistická zahrada v niekdajšom Československu, in: Projekt XXXVIII, 1996, č. 2, s. 20-24.
Dušan Jurkovič jako osobnost dějin architektury zahrad, in: Úloha tvůrčích osobností při rekonstrukcích historických zahrad. Praha 1996.
Urbanismus, in: Radan Květ – Anna Matalová, Hledání kontinuity vědeckého poznání na Moravě a ve Slezsku. Brno 1997, s. 150-154.
Zemanova kavárna v Brně, in: Zprávy památkové péče LVIII, 1998, č. 6, s. 184-188.
Zahradní města in: Historické zahrady. Praha 2001, s. 38-43.
Brno – 200 let vývoje územního plánu (nepublikovaný strojopis, přístupný na Odboru územního plánování a rozvoje Magistrátu města Brna). Brno 2002.
Obnova historických zahrad a parků pohledem architekta, in: Historické zahrady, parky a kulturní krajina. Severní Čechy. Česká Lípa 2003, s. 10-12.
Zahrada národů v Ženevě, in: Urbanismus a územní rozvoj, 2005, č. 1, s. 28-30.

■ Literatura:

RIEDEL, Dušan. *O obnově historických zahrad. Zámecká zahrada v Miloticích*. Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Brně, Brno 2005.
PETRŮ, Jaroslav. *Neuvěřitelné výročí Dušana Riedla*. Zahrada-park-krajina č. 1/2000, s. 25.

K PĚTAOSMDESÁTINÁM

ING. ANTONÍNA MARIÁNA SVOBODY CSC.

Milan Velička

Ing. Antonín Marián

Jubilant je narozen v Praze v květnu 1930 a dodnes tam bydlí. Ale zvláště jeho dětský věk je vázán k Telči, k dědovi Komárkovi, správci bažantnice. Od těch i pozdějších let jsou mu proto ta místa a příroda s hlubokými zážitky v jistém smyslu druhým domovem. Po školních letech a maturitě v Praze na proslulé Křemencové v roce 1949 bylo odmítnuto jeho přijetí na PF UK a také na Lesnickou fakultu ČVUT. V té době měl blízko k zoologii, ornitologii, k myslivosti. Takže možnost studovat až v Košicích na Lesnické fakultě byla asi záchranou.

Tam ho dr. Dezider Magiic zaujal dendrologickými přednáškami. Student Svoboda se začal zajímat o dřeviny ve městě a parcích a sepsal „Dřeviny Košic a okolních parků“. Práce zahrnovala samozřejmě i druhy cizokrajné. Pro diplomovou práci mu ale bylo určena tematika pěstebně lesnická. Diplom získal ve Zvolenu, kam košická fakulta přesídlila jako Vysoká škola lesnická a dřevářská v roce 1952. Ve Zvolenu pak v roce 1966, o 14 let později, obhájil i kandidaturu věd, a to práci o proměnlivosti listů buku lesního.

Příprava a zpracování diplomové práce Antonína přivedly k setkání s pražskými lesnickými pedagogy (F. Fér, Jar. Pokorný, Jiří Rejmánek), kteří z Ústavu dendrologie Lesnické fakulty v Praze-Suchdole a pod vedením profesora Pravdomila Svobody měli v té době pracovní a pedagogické exkurze i na Slovensku, např. na Kyslinkách v oblasti Polany.

Přestože se student Svoboda na Slovensku cítil dobře – i díky karpatské přírodní rozmanitosti – „pražská lesárna“ mu neodbytně připomněla domov. Po skončení studií v roce 1953 a po bezprostřední povinnosti vojenské služby se rozhodl nenastoupit do umístěnkového zaměstnání na východním Slovensku. Začal intenzivně hledat práci v Čechách. Se štěstím a přímluvami mohl přijít do sadovnického oddělení Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhoncích (VÚOZ). Nastoupil tam v roce 1955 a tam jsou začátky jeho orientace a vědeckého studia introdukovaných dřevin. Průhoncím zůstal věrný - někdy až dramaticky - už 60 let, dodnes, ano, do roku 2015!

Brzy po nástupu do Průhoníc dostal od ředitele Ústavu doc. Bohumila Davky úkol zaměřovat se také na stav dřevin zámeckých parků. V Průhoncích se seznámil i s budoucí manželkou Novou (pracovala tam jako genetička). Jejich tři dcery (první se narodila 1962) si studijní obory po rodičích nevybraly.

Když byl Průhonický park v roce 1968 převeden do správy ČSAV se záměrem dát mu punc či charakter Botanické zahrady, přešel Ing. Svoboda, CSC, do Botanického ústavu ČSAV a stal se na dva roky vedoucím průhonického parku, do příchodu prof. P. Svobody na tento post ve funkci ředitele.

Z těchto úvodních odstavců mé připomínky jubilea AM Svobody mohu vybrat klíčová slova pro další části mého příspěvku. Zde jsou:

Jubilantovy pobyty v Telči a lákavá romantika myslivosti/ orientace na dendrologii od lesnického studia v Košicích/ spolkové zahrady a park v Průhoncích/ studium dřevin zvláště introdukovaných / orientace na dendrologii parků a zahrad. Tyto milníky Svobodovy kariéry mohu zde probrat jen stručně.

Pokud jde o Telčské vlivy a témata, vinou se jako stříbrná nit celým Antonínovým přebohatým životním děním a je to nit Ariadina. Umí ho držet na správné cestě. Z Antonínovy publikační činnosti tu připomenu jen příspěvek *Vzácné dřeviny parku v Telči a poznámky k jeho obnově* (Dendrol.sděl. 1963, 7:5-7), *Příspěvek k rozšíření růží v okolí Telče a na jihozápadní Moravě*, publikovaný ve Zprávách ČSBS v roce 1970. A snad ještě Muzejním spolkem v Telči v roce 1992 či 95 vydaná *Stručná historie využití dřevin v Telči a okolí*. Městu přispěl i pomocí na přípravách vyhlášení Telče jako lokality Světového kulturního dědictví.

Pokročíme k dendrologii, tato část bude nezbytně obsáhlejší.

Díky jeho dendrologickému zaměření v VÚOZ se rychle seznámil s pracovníky stejné nebo blízké odbornosti i z jiných ústavů a pracovišť, akademických i odborně provozních. Jmenujme dr. Miloše Deyla (vedl herbář Botanického oddělení Národního muzea umístěný v Průhoncích), dr. I. Klášterského (rodologa, ale i s širším zájmem o proměnlivost dřevin, který pak po Deylovi herbář NM převzal), ing. arch. Otakara Kuču z Pražského ústavu památkové péče, také zkušeného zahradníka a pěstitel J. Vika (z městských školek v Praze Ďáblicích, lesníka M. Kučeru (posedlého zkoumáním rozdílností dřevin a jejich dokumentací). Do výčtu patří i pedagogové Lesnické fakulty ČVÚT v Praze ing. Pokorný a ing. Fér. Výčet jsem měl začít Františkem Krausem, pod jehož vedením Antonín v Průhoncích začínal.

Pro všechny tu jmenované dendrology, včetně A. M. Svobody, byly Průhonice také místem vzniku i sídlem Rakouské dendrologické společnosti (po roce 1918 na několik let i Čs. Dendrologické společnosti). Z toho povědomí vzešla myšlenka dát zájmům o dendrologii novou platformu. V pražském okruhu dendrologů byly vzorem polské aktivity polských a Dendrologická část Polské botanické společnosti, Polskie Towarzystwo Dendrologiczne, činné už od roku 1924.

U příležitosti vzniku Krajského arboreta v Novém Dvoře u Opavy při Slezském muzeu v roce 1958 nabídla tato instituce uspořádání ustavujícího zasedání Dendrologické sekce Československé botanické společnosti při ČSAV. Došlo k tomu v září 1958 a předsedou byl jmenován RNDr. Ivan Klášterský. Ing. Svoboda jako hlavní aktér pražské iniciativy se stal jednatelem sekce dendrologů, později pak Dendrologickou sekci řadu let vedl. Má výrazný podíl na uspořádání 12 plenárních zasedání sekce a deseti mezinárodních dendrologických kongresů v rámci východoevropských států (Mlyňany na Slovensku 1960, Polsko 1963 i později Maďarsko 1978, Německo té doby – tedy NDR 1980, Gruzie 1982, Praha 1985, Bulharsko 1987).

Mimořádný jistou exotičností byl kongres v Tbilisi 1982 s exkurzemi na úpatí Kavkazu a po černoomořských botanických zahradách. Kongres v Praze 1985 byl velmi významným odborným profilem, s námětem *Dřeviny v životním prostředí* a s referáty v sekcích Zahradnické, Lesnické a v sekci Historie parků a zahrad. Úvodní zprávy k jednání a referátům všech těchto sekcí měl A. M. Svoboda a přednesl také referát *Význam dřevin v parcích a zahradách*.

Kromě organizační spolupráce na mezinárodních Kongresech považoval Svoboda za potřebné doma detailně informovat o dění v dendrologii. A to třeba jen stručně, co nejlíc aktuálně, tak, aby tím dendrologické společenství často oslovoval a také sdružoval. V Průhoncích vydával s mimořádnou obětavostí cyklostylovaná *Dendrologická sdělení*, většinou do nich sám přispíval, pak je i expedoval. Ačkoliv ho to neúnosně zaměstnávalo a vyčerpávalo, vydržel v tom záprahu řadu let (33 čísel v letech 1962-1987).

AMS a doc. J. Dolatovski, ved. redaktor Ročenek PTD

Svobodův významný podíl na mezinárodní dendrologické spolupráci se datuje od česko-polského sjezdu v Mlyňanech u Zlatých Moravců roku 1960. Z Polska přijela početná delegace Botanické společnosti PAN a jejího Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego (PTD). A.M.Svoboda jako spiritus agens naší Dendrologické sekce je v Polsku od té doby respektován a oblíben. Důkazem toho je jeho dodnes trvající členství v Redakční radě PTD, pozoruhodné dendrologické ročenky. Čestným členem PTD je od roku 2011. V tom roce, v 59. čísle polské ročenky má Antonín obsáhlý příspěvek o historii spolupráce mezi českými, slovenskými a polskými dendrology.

Do rámce zahraničních aktivit jubilanta patří i studijní pobyt a průzkum dřevin v Mongolsku.

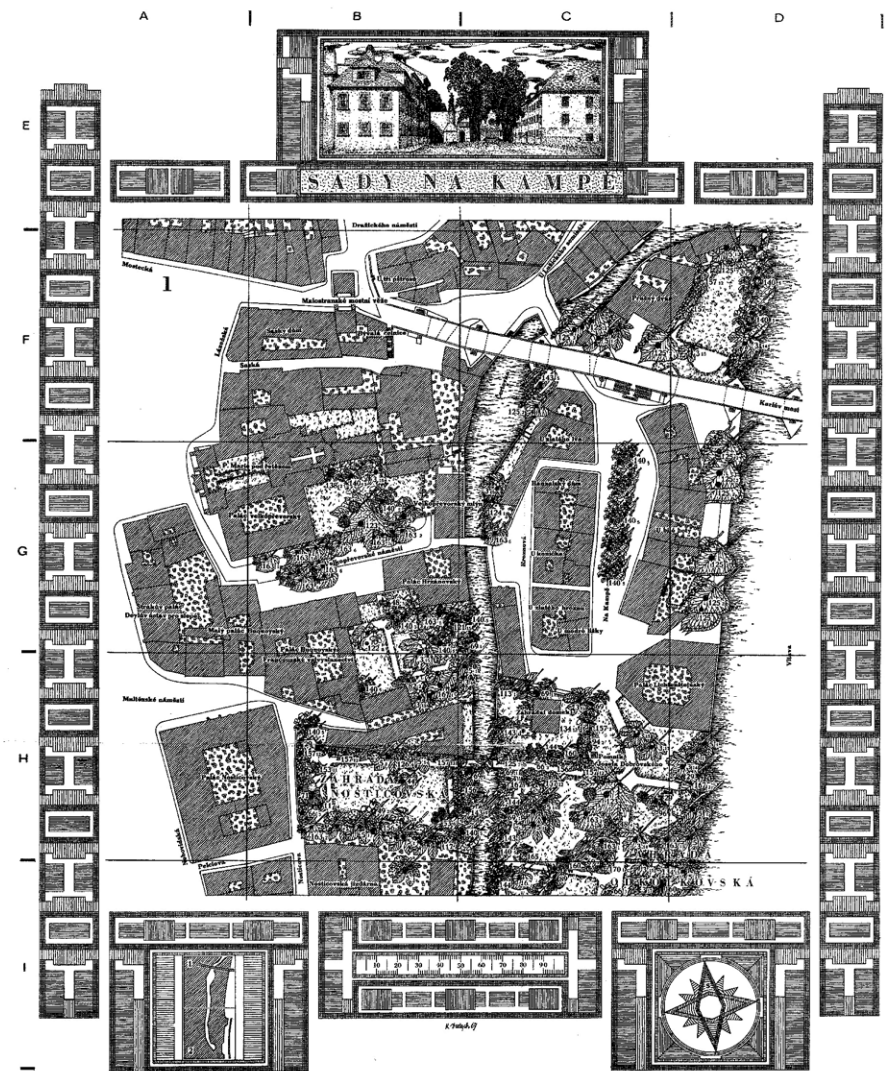
K dominantní Svobodově vědecké dendrologické problematice řadím studium buku lesního, hodnotné okrasné i produkční evropské dřeviny. Ve Studiích ČSAV publikoval v roce 1972 svoji kandidátskou práci *Proměnlivost buku lesního*.

K závěru této části nutno aspoň velmi stručně připomenout řadu menších či větších publikovaných příspěvků o jednotlivých druzích domácích dřevin (např. bez, bříza, jasan, olše, ořešák, růže, řešetlák, vrba), v obsáhlejší řadě však dřevin cizokrajných (často druhů obecně málo známých, ale v našich sbírkách zastoupených).

Nepříliš byl dosud v jeho biografii zmiňován metodický přínos k přípravám dendrologického průzkumu. Snažil se o sjednocení odborných postupů, s cílem objektivizovat výsledky bádání. K metodice průzkumů pěstovaných dřevin uvedl příspěvek *Soupis cizokrajných dřevin v parcích zahradách a alejích*, publikovaný ve Zprávách dendrologické sekce v roce 1960.

Patří sem i jeho zaměření na matematické metody studia rostlin, na biometriku. K tomu publikoval několik studií. Především práci *Biometrische Wertung der natürllichen Kreuzunk Pinus x Schwerini*, referovanou na mezinárodních symposiích nejprve v Bratislavě 1967 a pak na Symposiu v makedonské Skopji 1970 o borovici rumelské, druhu tam původním. Jde o zkoumání sadovnický cenného křížence exotických druhů borovic. Význam měření morfologických znaků přiblížil ve skriptu *Biometrika – rukověť o jejich možnostech pro hodnocení proměnlivosti rostlin*. Vyšla v BÚ ČSAV v roce 1979.

Z obdobných pozic vždy také nabádal ke zkvalitnění obsahu a formy Indexů seminum, seznamů vydávaných botanickými zahradami a arborety s nabídkou k mezinárodní výměnné spolupráci. S D. Svobodovou v periodiku Zprávy Krajského Arboreta Nový Dvůr a pak ještě i v Acta Průhoniciana dosti obsáhle pojednali už v roce 1960 a 1961 *Význam seznamu semen pro introdukci a návrh na jeho přestavbu*. A pak ještě ve více jak 50 stránkovém

K. Dudych, Park Na Kampě

Supplementu průhonické řady Akta v r. 1963, se spoluautory P. Svobodou a L. Helebrandtem, a s titulem příspěvku účelně v latině pro celosvětový dosah. Tuto problematiku AMS neopustil po řadu dalších let.

Na závěr dendrologické části Svobodovy bio- a bibliografie je už možno avizovat soupisy dřevin v mnoha parcích převážně českých ale skoro úměrně i moravských.

Napřed ale tematika Průhonic, která nemá mezi dendrology svobodovskou obdobu. Značné penzum průzkumu a studia věnoval Svoboda Průhonickému parku, jeho popularizaci, jeho historii i dřevinám. Do publikace *Národní park a botanická zahrada v Průhonicích* zpracoval AMS už v roce 1959 kapitolu *Výběr pozoruhodných rostlin v Průhonicím parku*.

Pak v roce 1965 má publikaci *Dendrologická společnost a Spolková zahrada v Průhonicích* ve Zprávách botanické zahrady v Průhonicích (s bibliografií Arn. Em. Silva Tarouky a Cam. Schneidera, zakladatelů Rakouské dendrologické společnosti se sídlem v Průhonicích). Dalšími tituly AMS tohoto zaměření jsou:

Park Průhonice – Československo. Přírodovědný a naučný průvodce o dějinách, stavebních památkách a botanických výzkumech. Vyšel v BÚČSAV 1969, i v něm.

Průhonicí park v minulosti, současnosti a budoucnosti; Vesmír, Praha 1972.

K 100. výročí Průhonického parku publikuje v r. 1985 jednak v angličtině, jednak v němčině (v Bratislavě vyšlo *Hundredth anniversary of the Průhonice Park*; *Folia Dendrologica*, V Berlíně *Park Průhonice - ein bedeutens Werk der europäischen Gartenkunst*). Připomenu ještě práci *Přínos spolkové zahrady Dendrol. společnosti k zahradnickému výzkumu* (Průhonice 1987) a obsáhlejší tisk *Bot. zahr. ČSAV Průhonice-dendrologický průvodce* (Svoboda et al.).

Stejnou pozornost a studium věnoval ovšem i průhonickému sortimentu dřevin: *Výsledky introdukce listnatých dřevin v Průhonících*; Studie ČSAV 1981.

Některé další publikované obdobné práce jsou i za spoluautorství doc. Tábora.

Řadu pozoruhodných publikačních a edičních počínů má i o pražských parcích.

Přispěly k tomu Svobodovy kontakty a spolupráce s Pražským ústavem památkové péče. Především díky tomu a vydavatelskému počínu Útvaru hlavního architekta Prahy došlo k edici díla mimořádného celkovou formou, obsahem i graficky, nazvaného *Pražské parky a dřeviny*. Dílo vycházelo postupně řadu let. Neobvykle provedené plány parků z ruky architekta Karla Dudycha obohatila spolupráce s dr. A. Pilátem i A. M. Svobodou. Antonín zůstal na finalizaci obsáhlého souboru v podstatě už sám.

Nejen od tohoto díla je odvozeno několik Svobodových příspěvků k historii pražských zahrad, dosti často v ediční řadě *Staletá Praha*, ale i jinde.

Historie a dokumentace pražských zahrad; *Staletá Praha* 1980

Jehličnaté dřeviny významných parků a zahrad v Praze; Studie ČSAV Praha 1976.

Pražské parky a dřeviny; Živa, Praha 1975.

Listnaté dřeviny významných parků a zahrad v Praze; Studie ČSAV Praha 1981.

Vzácné dřeviny pražských parků, I. a II. Praha 1964, 1972.

Biologická obnova pražských parků. Praha 1981.

Okrasné dřeviny Prahy. Nika, Praha 1982.

Antonín se ale stejně intenzivně zajímal o historické parky mimopražské. Lze to doložit jeho častou účastí na oficiálních odborných setkáních a pracovních jednáních. A ovšem i na publikacích, jak obsahově obecnějších, tak specifických:

Dendrologie parků a zahrad v Jižních Čechách; České Budějovice 1976;

Slohová a druhová skladba dřevin v historickém vývoji zahrad a parků; Znojmo 1987;

Botanická zahrada-park-arboretum a jejich geneze. Tábor 1987.

Akce jsou doloženy Sborníky referovaných příspěvků. Svoboda k jejich přípravě, organizaci i odbornému programu přispíval a myslím, že jeho přínos byl vždy hodnotný a ceněný. Stručně si tato témata, lokality a referáty či příspěvky připomeňme: České Budějovice 1976, Znojmo 1987, Tábor 1987, Č. Budějovice 91

Parky Jižních Čech – evropské přírodní a krajinářské parky – Červený Dvůr; (České Budějovice 1991. Spoluautor I.Tábor.).

Význam introdukce okrasných dřevin v historických parcích a zahradách; Pardubice 1992. Spoluautor I.Tábor.

Historické zahrady, parky a kulturní krajina – Severní Čechy 2003. Tam Svobodův referát *Doklady o pěstování okrasných dřevin v Severních Čechách*.

Převážně v Dendrologických sděleních publikoval řadu dalších příspěvků:

Soupis cizokrajných dřevin v parcích, zahradách a alejích; Praha 1960.

Dřeviny a zámecký park ve Veltrusích; Praha 1967.

AMS a D. Fetterová v Květné zahradě, 2014

Cizokrajné dřeviny v Písku a okolí; Praha 1968.

Dřeviny zámeckého parku v Roztěži u Kutné Hory. Praha 1970.

Zámecký park v Čechách pod Kosířem. Praha 1970.

Dendrologie parků a zahrad v Jižních Čechách; České Budějovice 1979.

Okrasné rostliny v zahradách na Sychrově; Praha 1995. Spoluautor I.Tábor.

V roce 1999 vyšel velmi zdařilý titul *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (Pacáková – Hošťálková a kol.) ve kterém má Svoboda podíl poměrně obsáhlým Slovníkem dendrologických hesel a Přehledem dendrologických charakteristik okrasných dřevin.

Ucelenou část Svobodovy bibliografie by zasloužila obsáhlá problematika introdukce dřevin, představující desítky publikovaných titulů. Při dnešním rámci se omezím jen na stěžejní jeho práce, a to:

Introdukce okrasných jehličnatých dřevin. Studie ČSAV, Praha 1976, 122 stran a

Introdukce okrasných listnatých dřevin. Studie ČSAV, Praha 1981, 175 stran.

Hlavní Svobodův životopisec RNDr. Ludvík Helebrant o něm u příležitosti Antonínových šedesátin napsal: „Nehluběji pronikl do dendrologie, ale zajímá se dále o problémy botaniky, zoologie (zvl. ornitologie), o okrasné zahradnictví (zvl. o sadovnictví a krajinářství), o lesnictví, ochranu přírody, ale i o bioklimatologii, biometriku, bibliografii, historii přírodních věd a o biografii významných osobností a snad bychom mohli ještě pokračovat.

V těchto dnech Doc. J. Dolatowski připravil pro polský odborný tisk tento text:

"Jubileusz Antoniego Svobody.

W roku 2015 Antonin Marian Svoboda z Czech, członek honorowy naszego Towarzystwa, obchodzi 85 rocznice urodzin. Jest to okazja by skierować ku Niemu wyrazy szacunku, ale i - przede wszystkim - gorącej przyjaźni. Antoni jest wiernym i serdecznym przyjacielem polskich dendrologów, a bliska więź, jaką obdarza wielu z nas, jest dla nas źródłem nie tylko radości, ale i dumy, bo mało już ludzi o tak szerokich horyzontach, polihistorów, ludzi tak namiętnie ciekawych świata, nieustannie wchodzących z nim w dyskurs i zarazem wiedzących o tym świecie tak niezwykle wiele. Ad multos annos!" (jd)

Soubor Svobodovy publikační činnosti v časovém uspořádání od r. 1957 do 1989 vyšel v periodiku ČBS v roce 1990. Tento přehled je postupně obohacován o další jubilatovy příspěvky, dnes je jich hodně přes 400 a čekají na obdobné zpracování. Antonín příležitostně odkazuje na své webové stránky www.arboram.

Antonín Marián Svoboda má až citovou vazbu nejen na jihočeský Červený Dvůr, na severočeskou krajinu a její parky, na pražské parky a zahrady, ale všude i na Kroměříž a její světově významná díla zahradní architektury. Myslím, že i zde má Antonín nepominutelnou stopu.

Na závěr zbývá ještě kytice, zde od bohyně Flóry až z poloviny 18. století.

Bohyně Flóra

NOVÉ VE STARÉM – STARÉ V NOVÉM

Zdeněk Sandler

K naplnění tématu konference jsem vybral několik objektů, které prošly naším ateliérem od fáze historických průzkumů přes část projekční až po realizaci. Objektů, s různým stupněm historického vývoje, památkové ochrany či dobových zásahů.

Nové ve starém – nebo staré v novém? Otázka pohledu u památek zahradního umění vyložitelná v podstatě rovnocenně. (Na rozdíl například od mladé dámy v krásném starém Mercedesu, nebo pána v letech v posledním modelu Ferrari) Presentované zahrady jsou poznamenány různou historickou stopou a také obnovené nově pro různé společenské poslání. Asi i zde platí rovnováha, harmonie, vzájemná úcta, symbióza, nenásilné prolnutí... Najít hranici, která ctí historii a současně nepopírá autorský pohled nového řešení. Stanovit, kde jsou hranice autenticity, historicky cenného záznamu památky a kde je možnost vystoupit a doplnit, nebo změnit pro soudobé potřeby. To vše je velmi tenký led, po kterém se pohybují různé skupiny od ortodoxních zastánců ochrany památek až po kreativní tvůrce vlastního záznamu.

Myslím, že i zde platí pokora, vzájemná úcta a naslouchání. U historických automobilů, motocyklů – „veteránů“ je nyní nejvíce ceněn tzv. nálezoový stav a jeho citlivá konzervace. Možná je tento přístup i určitým vzorem i pro obnovu památek zahradní a krajinářské architektury. Určité fungující vzory bychom našli v kulturní Evropě - Itálii, Francii a Německu. Patrná časová kontinuita spojená s pravidelnou údržbou, citlivě reagující na nutné provozní, stavební nebo vegetační zásahy. Osobní zkušenost, byť samozřejmě subjektivní vycházející z tématu konference, je nenásilné prolnutí a vzájemné vyvážení bez zbytečných bariér, byť historicky opodstatněných. Také je dobré nastavení tvůrčí hierarchie bez zbytečného exhibicionismu a nezapomínat, že v architektuře může také platit „méně je někdy více“ a že i nedostatek financí může mít pro obnovu díla očistný efekt.

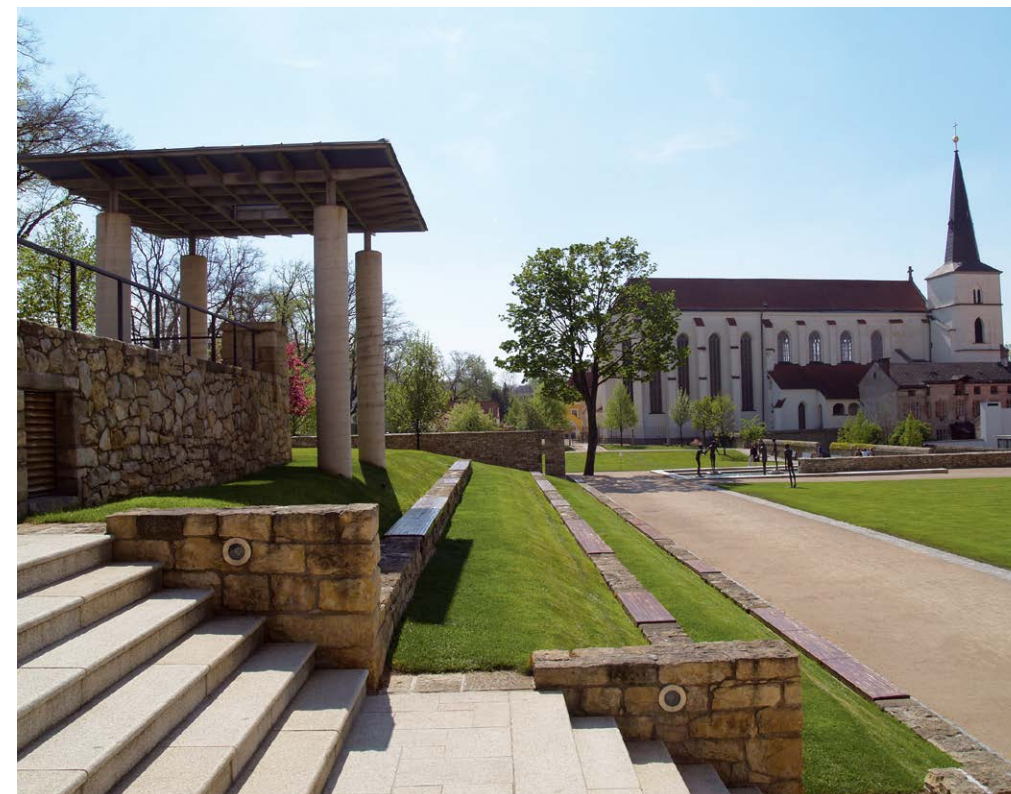
■ Vybrané objekty:

Valdštejnská zahrada

Při její obnově v roce 2000 jsme spolupracovali s ateliérem architekta Václava Dvořáka. Velmi důležitou a konstruktivní roli při její obnově hráli zástupci památkového ústavu v Praze. Nejvíce diskutovaný byl vlastní

princip obnovy, jestli zvolit variantu tzv. „Valdštejnovu“, s návratem k původnímu řešení zahrady, nebo variantu „Valdštejnskou“, znamenající potvrzení historického vývoje zahrady v jednotlivých jejích etapách se záznamem i do nové úpravy. Po celkem vyčerpávající diskuzi, argumentech, zákresech, modelech byla zvolena varianta druhá, vývojová. S odstupem času si myslím, že byla zvolena správně. Nemohu nezpomenout tehdejší vedení Senátu ČR jako investora a její předsedkyni Libuši Benešovou, která vytvořila velmi profesionální podmínky pro vlastní návrh i následnou realizaci. Nově vnesené prvky a členění prostoru nenásilně zapadají do historického vývoje. V současnosti je zahrada pod vedením pana Černého profesionálně udržovaná a může být v tomto směru vzorem pro ostatní.

Klášterní zahrady v Litomyšli

Klášterní zahrady v Litomyšli

Naprostoj výjimečná akce. Dnes již kultovní příklad znovuzrozené nové zahrady na půdě cenného historického prostředí. Myslím, že příklad veskrze pozitivní a následováníhodný. Obnova proběhla v roce 2000. Po 15 letech provozu funguje naprosto skvěle. Zdobí ji i několik významných cen udělených u nás i v zahraničí. Letos v říjnu proběhne v Litomyšli na počest založení zahrady velkolepá akce.

Zámecká zahrada v Jíčině

Volné pokračování úspěšné obnovy klášterních zahrad v Litomyšli. Opět možno využít v principu konference nové ve starém – staré v novém. Obě varianty slušivé a funkční. Výborná spolupráce s památkáři, městem, skvělá realizační firma. Nenásilná obnova s použitím soudobých technologií při zachování historického génia loci místa. Oblíbená, velmi navštěvovaná. Obnova 2010.

Zámecká zahrada v Kroměříži

(část Holandská, Pomerančová, Edukativní)

Čerstvá, letos dokončená obnova zahrady kombinuje část historickou a část soudobou. Holandská a pomerančová zahrada je založena na historických principech projekčně nastavených architektem Otakarem Kučou. Zahrada Edukativní je navržena jako novotvar, kompozičně navazující na sousední historické zahrady. Použité materiály vychází z historického odkazu, ztvárněny jsou soudobou formou. Výsledný výraz zahrady je založen na kolektivním principu konstruktivní spolupráce architektů, památkářů i zástupců provozovatele. Významným posláním Edukativní zahrady je její účel, jako zahrady výukové, proměnlivé, na které budou demonstrovány zahradnické technologie zakládání a používání rostlin, jednak formou klasickou, historickou, kombinovanou se současnými trendy používanými v zahradní a krajinářské architektuře. K tomuto účelu je zahrada rozdělena na mnoho geometrických objektů, které se mohou v průběhu vývoje měnit. Tato výjimečná část zahrady bude fyzickou argumentací použitím vybraných technologií, rostlin a jejich možné, či problematické kombinaci. Sloužit by měla odborné i laické veřejnosti k poučení i kráse. Tato část zahrady bude stále živá, měla by být demonstrací noblesy zahradnického řemesla jako nedělitelné a nepostradatelné součásti života vyspělé společnosti. Je mladá, křehká a nyní potřebuje kvalitní zahradnické řemeslo, tak aby jej mohla do budoucna i sama nabízet...

MEMENTO PREZIDENTA DE JONGA*

Otakar Kuča

Dámy a pánové, přátelé!

Dovolte mi, abych vám připomněl zesnulého Dr. Roberta De Jonga, prezidenta ICOMOS a hlavního navrhovatele zápisu „Kroměřížského zámku a zahrad“ mezi světové unikáty UNESCO.

Převážná většina jeho požadavků na obnovu květné zahrady při zápisu byla splněna takto:

Byla obnovena Ptačí voliéra a Králičí kopec, v zahradním „Zvěřínku“, dále byla nově zřízena Holandská zahrada a náročně jsou obnovovány vegetační stěny v celé zahradě.

Doktor De Jong při posuzování oprávněnosti návrhu zápisu mezi památky dlouze hovořil o vstupu do zahrady, který zřídil architekt Anton Arche. Tento boční vstup sice přiblížil zahradu městu, zrušil však vrcholný barokní kontrast původního osového vstupu do zahrady. Protože bez tohoto osového vstupu arkádovou galerií by byla zahrada ochuzena, doporučil De Jong používat vstupy oba.

Jak mi potvrdila Ing. Lenka Křesadlová, je původní osový vstup používán při konání výjimečných událostí. Je však nutná architektonická úprava osového vstupu a jeho okolí, jak je navrženo ve studii Ing. arch. Dušana Riedla a jeho spolupracovníků.

Dále De Jong požadoval zvýšení erodovaných jahodových kopečků a obnovu vodních hříček v centrálním pavilonu zahrady. Tyto vodní hry byly z prudérních důvodů zlikvidovány na počátku 20. století. Je však třeba si uvědomit, že Květná zahrada je dílem výlučně světským a že Karel II. Z Liechtensteina – Castelkornu ji nebudoval ve své roli biskupa, ale v roli předního evropského šlechtice.

Po splnění těchto De Jongových požadavků se Květná zahrada stane jedinečnou památkou zahradního umění ve své původní celistvosti.

* Jedná se o přepis textu, který byl zaslán pořadatelům konference. Během jejího konání byl tento text přečten jako samostatný příspěvek.

SILVA TAROUCA – RODINA A ZAHRADA, ŽIVOT A DÍLO

Antonín Marián Svoboda

Je to již více než čtvrt tisíciletí kdy po rodičích Portugalec Don Manuel de Silva-Tarouca (1696–1771) získal v roce 1760 rozhodnutím císařovny Marie Terezie státní příslušnost v habsburské monarchii.^{1,2} V roce 1768 koupil společně se statky Drahanovice a Krakovec panství Čechy pod Kosířem a založil rakouskou (moravskou) linii silva-taroucovského rodu.³

V letošním roce se objevilo několik příležitostí připomenout zásluhy nositelů tohoto jména nejen o zahradní umění na území naší republiky – např. konference na univerzitě Palackého v Olomouci (Portugalský rod Silva-Tarouca) s představením knihy „Mecenáši“.^{4,5}

Již Manuel (Emanuel) von Silva-Tarouca měl zvláštní zájem o zakládání zahrady a parku – tato záliba přecházela vždy z otce na syna, upevňovala se a sílila každou generací.

František Štěpán Silva-Tarouca (1750–1797) založil v Čechách pod Kosířem růžovou zahradu s řadou ještě formálních prvků, František Josef Lothar Silva-Tarouca (1773–1835) již buduje krajinářský park a zvelebují i okolní zemědělskou krajinu. Sídlo se stalo opravdu tím, co si přál již jejich předek – milovaným opravdovým domovem (1899).⁶

První veřejně výrazně činnou osobností rodu byl Bedřich Silva-Tarouca (1816–1881) – kněz, který sídlil v Brně a spolupracoval s řadou moravských spisovatelů. Pro sněm v Kroměříži v roce 1848 připravil a tiskem vydal „Proklamaci“ aby Morava zůstala spojena s Čechami. Mimo jiné také přivedl do Čech pod Kosířem svého přítele malíře Josefa Mánesa.

Dalšími významnými budovateli parků byly František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936) a jeho bratr Arnošt Emanuel (1860–1936). Jejich mládí nebylo snadné, po úmrtí matky (1864) a otce (1872) studovali v Rakousku, byt hmotně byli jistě zajištěni. Znali určitě důvěrně zahrady v Kroměříži. Můžeme předpokládat, že jejich vzájemné vztahy byly přátelské, což se právě projevilo společným zájmem o lov, ale také o parky a zahrady.

Pro seznámení se s dějinami a vývojem parků, zahrad a krajiny mají svůj velký význam písemné doklady – publikace a plány. Je málo známé, že již v roce 1894 vydává František Josef II Silva-Tarouca drobný sešitek s názvem Der park – eine Studie⁷, kde shrnul své názory na danou problematiku. Publikační činnost jeho bratra směřem k zahradnímu umění byla ještě rozsáhlejší.

Arnošt Emanuelo Silva-Tarouca po sňatku s Marií Antonii Nostitz Rhieneck, která mu mimo jiné přinesla věnem Průhonice, žil několik let na zámku v Trmicích na severu Čech, kde měli s manželkou další majetek. O počátcích Průhonického parku nám již podává zprávu sám autor.⁸ Ve Vídni byla založena Dendrologická společnost, Silva-Tarouca učinil nabídku vybudovat v Průhonicích pro tuto společnost pěstitelskou a pokusnou introdukční zahradu, což se stalo v roce 1908 a členové z ní dostávali nově pěstované dřeviny. Společnost připravila a vydala mimo jiné ediční řadu Gartenanlagen in Österreich-Ungarn (1909-1914) s popisy významných parků a zahrad. V prvním sešitě byl uveřejněn podrobný popis a plánek parku na Konopišti a v Průhonicích (1909). V edici rukověti pro zájemce vychází tři bohatě ilustrované knihy: Trvalky (1910), Listnáče (1913) a Jehličiny (1913) – viz bibliografie. Na přípravě a vydání měl významný podíl vynikající odborník – dendrolog Camillo Schneider. Uvedené publikace ve své době, ale i nyní stále představují cenné příručky. O životě a díle Arnošta Emanuela Silva-Tarouca je celá řada publikací. Jeho vědecké dílo zásluha o rozvoj vědy, ale rovněž společnosti, nejsou zatím plně doceněny.

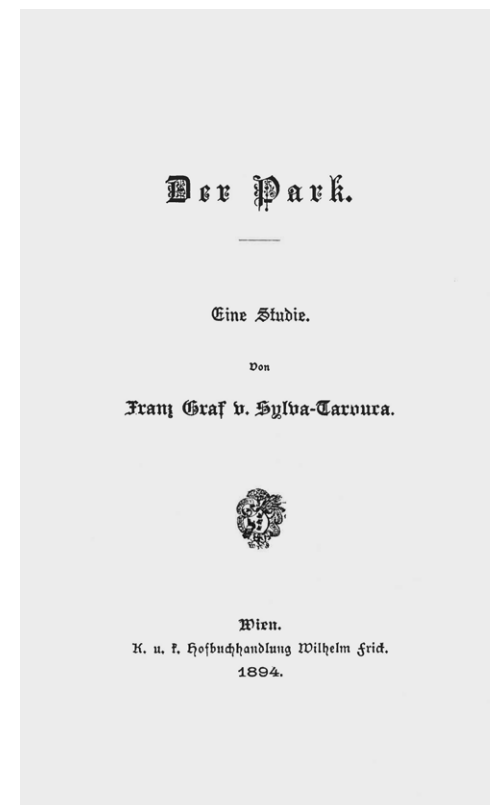
Při snaze o poznání podstaty a významu historických zahrad se objevují stále nové doklady. V případě obou na posledy jmenovaných bratrů z rodiny Silva-Tarouca, to mohou být i jejich myšlenky, které napsali do rukopisů

i vydaných publikací věnovaných tomuto tématu. Letos, když uběhlo od úmrtí obou bratrů 75 let, je vhodné připomenout některé z nich.

Známejší je dílo Arnošta Emanuela, který od roku 1885 zakládal průhonický park (zejména pak po nastěhování na zámek v roce 1892). Již v roce 1909 uveřejnil podrobný popis tohoto parku, svou precizností překvapí především velký barevný plán, na němž jsou vyznačeny cesty, rybníky, ale také porosty a skupiny dřevin – jak jehličnatých, tak listnatých. Společně s Camillo Schneiderem vydávali příručky o okrasných dřevinách – jehličnatých, listnatých a trvalkách, které jsou stále vyhledávané. Novinkou, ze které lze čerpat informace o názorech Arnošta Emanuela na tvorbu zahrad a parků je rukopis *Mein Park*, prozatím nepublikovaný a odborné veřejnosti obecně málo známý.

Starší bratr František Josef II. žil na Moravě na panství Čechy pod Kosířem. Odborníky téměř opomenuto zůstalo jím sepsané dílko *Der Park*, vydané již roku 1894. Věnoval pozornost rovněž dějinám svého rodu Silva-Tarouca, které shrnul v knize *Die Silvas in Österreich*, vydané roku 1899. Stejně jako u jeho bratra jde o téměř neznámý rukopis, ve kterém je zachyceno mnoho poznámek ze života tohoto šlechtice. Poznámky si vedl až do své smrti v roce 1936.

Na základě seznámení se se stavem obou zámeckých parků v Průhonicích a Čechách pod Kosířem, ale i se stále živými myšlenkami obou bratrů zachycenými v dobové literatuře nebo v dosud nepublikovaných archivních materiálech, lze získat jasnější obraz života a díla, které vystihuje heslo: „Sny a Skutečnost“ (A. M. Svoboda Kroměříž)

Poznámky

- 1/ Der Mentor der Kaiserin: Der weltliche Seelenführer Maria Theresias. Silva Tarouca Egbert – Ed. Amalthea Vrlg, Wien 1899 – ed. Wien 1899
- 2/ Die Silvas in Österreich, Silva Tarouca Franz Joseph – Ed. Wien 1899
- 3/ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Silva-Taroucov>
- 4/ Olomouc připravila konferenci „portugalský rod Silva Tarouca – mecenáši Josefa Mánesa – a jeho stopy v české kultuře“, na níž znalci přednesli podrobnosti ze života jednotlivých členů rodiny (prvá část – Čechy pod Kosířem).
- 5/ Současně byla představena kniha „Mecenáši Josefa Mánesa – portugalský rod Silva Tarouca a jeho vliv na českou kulturu“. Ed. - Pavel Štěpánek. Univerzita Palackého 1995
- 6/ Viz poznámka 2
- 7/ Park – Studie (1894). Svět je omezený, ale myšlení nezná mezí. Co je park? Co chci a o co usiluji? Prvním parkem by l ráj – prvním a nejkrásnějším...
- 8/ Mein Park – Můj park: „Překrásný byl měsíc máj, Zpěvem všech ptáčků, Zde v mém srdci, Začala láska“. Společně s mojí nevěstou – v měsíci Májí roku 1885 – přijel jsem poprvé z Prahy do Průhonic.

NOVÉ METODICKÉ MATERIÁLY

Z oblasti péče o památky zahradního umění, vznikající za přispění Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži

Lenka Křesadlová

Památky zahradního umění (PAZU) se řadí mezi nemovité kulturní památky. Vznikly záměrnou lidskou uměleckou, tvůrčí a řemeslnou činností a jsou jedinečné svou komplexností, vrstevnatostí a přítomností přírodní složky v jejich kompozici. Podstatnou část jejich struktury tvoří živé, vyvíjející se a zanikající organismy, které je potřebné v určité kvalitě hmotné podstaty a při zachování tvůrčí myšlenky neustále obměňovat. Na rozdíl od stavební složky jsou živé součásti PAZU většinou proměnné v kratším časovém horizontu a jejich zachování je bytostně závislé na kontinuální kvalitní péči. Aby proces péče a způsoby využívání památky nevedl ke snížení kvality celku, je u tohoto typu památek obzvláště nutné poznat a objektivně i srozumitelně popsat historický vývoj, záměry jednotlivých tvůrců, definovat hodnoty a předmět ochrany. To nelze bez detailní znalosti jednotlivých složek kompozice, jejich vývoje a vazeb. Péči o tyto památky je nutné plánovat a je potřebné znát obecné zákonitosti jejich údržby a regenerace.

Ochrana kulturních památek je v ČR deklarována jako veřejný zájem. Aby mohl být tento zájem ve stejné kvalitě naplňován na celém území republiky, je vhodné, pro rozhodování a plánování péče nacházet oporu v oborových metodických materiálech. Bohužel pro segment památek zahradního umění metodické materiály, týkající se jak objektivizovaného popisu jejich hmotné struktury a identifikace památkových hodnot, tak péče o jednotlivé složky této struktury, zatím chyběly. K pozitivnímu obratu dochází až v posledních letech, kdy je řada metodických materiálů pro tuto oblast vytvářena v rámci programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), financovaného Ministerstvem kultury ČR, a to jak NPÚ, tak dalšími vědecko-výzkumnými institucemi. Další metodiky byly vytvořeny také v rámci provozní fáze projektu *Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži* (NCZK). Ten byl spolufinancován Evropskou unií prostřednictvím Integrovaného operačního programu.

V následujícím textu budou stručně představeny metodické materiály, které vznikly za přispění pracovníků Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži, jehož činnost byla oficiálně zahájena 1. ledna 2015. Kromě přímé metodické činnosti se tato organizační složka NPÚ zabývá rovněž studiem, dokumentací a vědecko-výzkumnými projekty směřovanými k památkám zahradního umění, poradenskou a metodickou podporou jejich majitelům a správčům i prezentací hodnot památek zahradního umění směrem k odborné i laické veřejnosti. Centrum je také realizátorem a koordinátorem aktivit provozní fáze projektu *Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži*.

První zde zmíněná skupina metodik vznikla jako výstup projektu DF12P010VV044 *Kulturně historicky cenná území jako součást národní a kulturní identity České Republiky. Metody identifikace hodnot historických sídel, parků a zahrad a jejich zachování*. Projekt naplňuje tematické priority TP 1.1. a TP 1.4. Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity, financovaného Ministerstvem kultury ČR.

V letech 2012 - 2015 autorský kolektiv pracovníků NPÚ, ve složení: Ing. Jiří Olšan, Ing. Daniel Šnejd, DiS., Ing. Marek Ehrlich, Ing. Lenka Křesadlová, Ph.D., Ing. Marie Pavlátová vytvořil řadu na sebe navazujících metodických materiálů zabývajících se objektivizovaným popisem jednotlivých hmotných složek kompozice památek zahradního umění i vztahů mezi nimi a identifikací památkových hodnot PAZU. Jsou to:

- Metodika pasportizace památky zahradního umění
- Metodika prostorové analýzy památky zahradního umění
- Metodika identifikace hodnot památek zahradního umění

Metodika pasportizace památky zahradního umění popisuje postup poznávání hmotné struktury památek, identifikace a evidence jejich skladebných součástí a tvorby pasportu památky jako informačního systému, využitelného při péči o tyto památky. Zabývá se především klasifikací hmotné struktury památek zahradního umění. Definuje pojem strukturální prvek PAZU, jenž je určen svým vzhledem, prostorovým uspořádáním, materií a funkcí a existuje nezávisle na jiných strukturálních prvcích. Vyčleňuje kategorii přírodních strukturálních prvků, které jsou pouze v malé míře ovlivněny činností člověka a umělou složku kompozice člení dále na kategorie stavebních, uměleckých a umělecko-řemeslných strukturálních prvků a na strukturální prvky vybavenosti. Obsahuje třídník strukturálních prvků PAZU i podrobné schéma vlastního postupu tvorby pasportu. Předkládaný metodický postup pasportizace byl ověřován na dvaceti typologicky rozmanitých památkách zahradního umění v České republice.

Kompozice PAZU bývá tvořena velkými a typologicky bohatými soubory strukturálních prvků různé složitosti. Bez provedení důkladné analýzy jejich vzájemných vztahů bývá struktura historické zahrady pro hodnotitele často obtížně srozumitelná a pochopitelná. **Metodika prostorové analýzy památky zahradního umění** předkládá metodu umožňující identifikaci vnitřní kompoziční struktury historických zahrad a parků i vyhodnocení jejich komunikace a interakce s okolní urbanizovanou krajinou. Ta se nejen často pohledově uplatňuje v jejich kompozici, ale je prostředím, které může významně ovlivnit existenci památky jako takové. Cílem první části metodiky je představit postup objektivního popisu vnitřní kompoziční struktury PAZU i její komunikace a interakce s okolní krajinou. Kompoziční rozbor je důležitým podkladem pro nalezení souvislostí mezi ideovými a uměleckými záměry zahradních úprav a fyzickou strukturou současné kompozice. Druhým cílem metodiky je zhodnocení působení PAZU jako objektu v rámci širšího obrazu urbanizované krajiny. Zachování kvality krajiny tvořící prostředí PAZU není většinou v rámci památkové péče dostatečně řešeno. O to důležitější je tuto kvalitu, hodnoty a vazby v krajině objektivně popsat, srozumitelně prezentovat a tím podnítit veřejný zájem o jejich ochranu. Prezentovaný metodický postup byl ověřován v areálech zahrad v Českém Krumlově a v Kroměříži.

Znalost hodnot a schopnost jejich interpretace směrem k různým cílovým skupinám představuje základní nástroj jejich ochrany, proto si **Metodika identifikace hodnot památek zahradního umění** bere za cíl definovat postup objektivizovaného popisu hodnot PAZU. Předmětem posouzení je především autenticita památky, integrita památky a její aktuální hodnotový stav. V procesu hodnocení jsou posuzována kritéria hodnot památky na různých úrovních – na úrovni strukturálních prvků, kompozičních jednotek, celku památky zahradního umění i jejího prostředí. Identifikace hodnot se následně stává podkladem pro další určení postupů památkové péče a stanovení limitů pro využívání tohoto specifického okruhu nemovitých kulturních památek. Metodický postup byl ověřován opět v areálech zahrad v Českém Krumlově a v Kroměříži.

Na tuto trojici metodik, které by měly významně přispět k posílení argumentační základny oboru památkové péče v dialogu s dalšími obory zabývajících se ochranou kulturního a přírodního dědictví, navazuje metodika řešící plánování péče o PAZU. Ukazuje mimo jiné význam a praktické využití odborných výstupů a analýz popisovaných v předcházejících metodikách v procesu efektivního plánování každodenní péče o památky zahradního umění.

Metodika Management plán ochrany památkových hodnot památek zahradního umění se snaží popsat nástroje, s jejichž pomocí je možné vytvořit vhodné podmínky pro ochranu objektivně stanovených kulturně historických hodnot památek zahradního umění. Pojímá management plán jako střednědobý strategický dokument definující cíle a jejich plnění na období 5 let. Předkládá tezi, že dokument, který by měl řešit v potřebné šíři ochranu jak hmotných, tak nehmotných kulturně historických hodnot PAZU, musí obsahovat: Plán využívání PAZU; Plán péče o hmotnou substanci PAZU (plán údržby); Plán prezentace PAZU. Popsaný postup tvorby plánu klade důraz nejen na hledání rovnováhy mezi uspokojováním potřeb uživatelů a ochrany identifikovaných hodnot památky, ale vyzdvihuje potřebu vytvářet podmínky pro obecné přijetí zjištěných hodnot společností a motivovat společnost k aktivní participaci na ochraně těchto hodnot. Plánování je představeno jako nezbytný nástroj udržitelného rozvoje PAZU.

Metodiky vytvořené v rámci NAKI budou procházet certifikačním řízením a v tištěné podobě by měly být k dispozici na konci roku 2015.

V letech 2012 - 2014 byla v rámci projektu *Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži* realizována vzorová památková obnova Květné zahrady v Kroměříži. Jednalo se o počín výjimečného rozsahu jak po stránce objemu investovaných finančních prostředků, tak šíři používaných technologií. Postup obnovy byl velmi pečlivě monitorován a dokumentován, aby se mohl stát jedním z podkladů pro tvorbu oborových metodických materiálů. Ke zpracování do podoby metodických materiálů byla vybrána témata spadající jak do procesu hlubšího poznávání PAZU, tak témata řešící postup obnovy jednotlivých skupin strukturálních prvků v kompozici PAZU a také témata

Obnova tvarovaných stěn byla pečlivě dokumentována, aby se mohla stát modelovým příkladem pro metodický materiál

zabývající se vhodnými způsoby využívání a prezentace PAZU veřejnosti. Tyto metodické materiály vznikají za součinnosti širšího spektra odborníků a snaží se představit aktuální stav poznání zvolené problematiky prezentovaný v odborné literatuře i ověřený oborovou praxí. V roce 2015 bude vydáno prvních sedm metodik, které jsou povinnými indikátory realizace projektu NCZK a v příštích letech budou následovat další.

Charta o historických zahradách (Florence 1982) uznává archeologické výzkumy jako jeden ze zdrojů informací o historickém vývoji památek zahradního umění a považuje je za rovnocenný pramen k pramenům písemným, ikonografickým a kartografickým. V podmínkách České republiky bylo možností získání a ověřování poznatků tímto způsobem využíváno pouze sporadicky. Při obnově Květné zahrady v Kroměříži byla aplikována celá škála postupů této vědecké disciplíny. Jejich výsledky výrazně ovlivnily konečnou podobu obnoveného díla. Proto byl připraven metodický materiál shrnující domácí i zahraniční zkušenosti se zapojením archeologie do procesu výzkumu, obnovy a prezentace památek zahradního umění. Cílem metodiky **Archeologický výzkum památek zahradního umění** (Prof. PhDr. Martin Gojda, CSc.; Ing. Jan Hladký, Ph.D.; Mgr. Jiří Janál; Mgr. Milan Jančo; Mgr. Lenka Lisá, Ph.D., Mgr. Peter Milo, Dr. phil.; Mgr. Jan Petřík, Mgr. Ing. Lubomír Prokeš) je poskytnout základní přehled o možnostech a limitech využití archeologických výzkumů pro prohloubení znalostí o PAZU. Dále se metodika věnuje také prezentaci výsledků archeologického výzkumu.

Květnatá louka v areálu zámecké zahrady v Miloticích

Jedním z nejcennějších prvků kompozice Květné zahrady i dalších památek zahradního umění především z doby baroka, jsou vysoké tvarované stěny. Květná zahrada drží v evropském měřítku primát v rozsahu jejich použití a kvalitě zachování. Díky kontinuálnímu vývoji lze ve zdejších stěnách objevit exempláře habrů, lip, babyk a dalších druhů staré 100–300 let. I když jsou stěny pravidelně udržovány, je nutné v delším časovém horizontu provádět obnovné zásahy většího rozsahu. Jejich příprava bývá náročná po stránce teoretické i praktické. Metodika **Obnova vysokých tvarovaných stěn v památkách zahradního umění** (Ing. Přemysl Krejčířík, Ph.D., Ing. Lenka Křesadlová Ph.D.) shrnuje poznatky z procesu přípravy a vlastní realizace jak obnovy stěn v Květné zahradě, tak z obdobných zásahů v zahraničních objektech a z odborné literatury. Vzhledem k rozsahu stěn v Květné zahradě bylo při jejich obnově možné ověřit celou škálu postupů od téměř kompletní obnovy stěny po kombinaci hlubokého řezu a dosadění mladých jedinců do původních stěn. Postupy ověřené v praxi jsou v metodice zobrazeny tak, aby je bylo možné aplikovat i v dalších objektech památek zahradního umění.

Jedním ze základních strukturálních prvků kompozice většiny PAZU jsou porosty bylin - trávničky, louky případně pastviny. Až do éry selektivních herbicidů, měly travní porosty v sobě vždy příměs dvouděložných bylin. Jejich květy snad s výjimkou vrcholného baroka tvořily důležitou součást požadovaného kladného estetického vjemu z kompozice zahrady. Při obnově Květné zahrady v Kroměříži byla znovu zakládána řada travnatých ploch včetně vegetačního krytu Králičího kopce. Zkušenosti odborníků, kteří se na tomto procesu podíleli, představuje metodika **Trávničky a květnaté louky v památkách zahradního umění** (Ing. Marie Straková, Ph.D., Ing. Josef Straka, Ph.D., Ing. Lenka Křesadlová Ph.D., Mgr. Jiří Janál). Metodika je zaměřena na analýzu použití travo-bylinných porostů v kontextu jejich vzhledového působení v jednotlivých etapách vývoje zahradního umění. Na základě vyhodnocení této působivosti pak metodika představuje prostředky, jimiž lze dosáhnout podobného vzhledového účinku i v současnosti. Metodika přináší doporučení, jak o travo-bylinné porosty v památkách zahradního umění pečovat a jak je, v případě potřeby, znovu založit tak, aby jejich vzhledové působení bylo maximálně věrné a odpovídalo dobovým zvyklostem.

Rostliny v nádobách byly součástí zahradních kompozic již od antiky. Ve střední Evropě se pěstování exotických rostlin stalo od období vrcholného středověku součástí životního stylu majetných vrstev společnosti. Květná zahrada nebyly výjimkou a v rámci projektu obnovy se do její kompozice znovu vrátila řada teplomilných rostlin pěstovaných v mobilních nádobách. Komplexní památkovou obnovou prošly také obě hlavní stavby sloužící pro jejich zimování. Metodika **Rostliny v nádobách a stavby pro jejich přezimování v památkách zahradního umění** (Ing. Lenka Křesadlová Ph.D., Evžen Kopecký, Ing. Eduard Chvosta, Ing. Jiří Olšan, Ing. Dagmar Fetterová, Mgr. Jiří Janál) však čerpá také ze zkušeností získaných v rámci aktivit sdružení „oranžeristů“ působících řadu let pod záštitou NPÚ. Ti se snaží dokumentovat a zasazovat se o obnovu a adekvátní využívání staveb sloužících pro zimování i pěstování rostlin v areálech PAZU. Metodická publikace upozorňuje na důležitost používání rostlin v nádobách v současných kompozicích památek zahradního umění, a to jako nezastupitelné složky jejich autenticity. Přináší doporučení k výběru vhodného sortimentu, ke způsobům péče o tyto rostliny a k jejich vhodné prezentaci. Popisuje význam staveb pro zimování rostlin v kompozici PAZU, prezentuje jejich hodnotu jako specifických technických památek a přináší základní doporučení k jejich památkové obnově i příklady z praxe pro jejich současné využívání. Až téměř do konce 19. století se v dílech zahradního umění používaly téměř výlučně cesty s nestmeleným povrchem. I proto byl další metodický materiál zaměřen na představení technologie zakládání, údržby a obnovy těchto cest a to jak s mlatovým povrchem, tak s povrchem z mechanicky zpevněného kameniva. Metodika **Cesty s nestmeleným povrchem v památkách zahradního umění** (doc. Ing. Karel Zlatuška, CSc., Ing. Jiří Slepíčka, Ing. Lenka Křesadlová, Ph.D., Mgr. Jiří Janál, Mgr. Eva Jakubcová, RNDr. Oldřich Vacek, CSc.) podrobně představuje oba výše zmíněné typy konstrukce cest. Uvádí jejich přednosti i limity, jejich současného využití včetně historických souvislostí a zásad, které by měly být dodrženy, aby bylo možné průběžně prohlubovat vědecké poznání této oblasti, šetřit dochované hmotné historické substance a zároveň dosahovat z pohledu autenticity věrohodných a z pohledu provozního plně funkčních výsledků.

Přímý vliv na ochranu hmotných i nehmotných hodnot památek má způsob jejich prezentace a využívání, protože vnímání památky se odvíjí i od toho, čím společností konkrétně přispívá a jaký obraz si o ní, na základě osobních zkušeností i informací z nejrůznějších médií, jedinec vytvoří. Součástí komplexní péče o PAZU by proto mělo být i srozumitelné a přitažlivé představení jejich hodnot, hmotné substance i idejí uměleckého záměru veřejnosti. Vzhledem k šíři této problematiky a množství poznatků, které byly získány nejen v rámci přípravy náplně

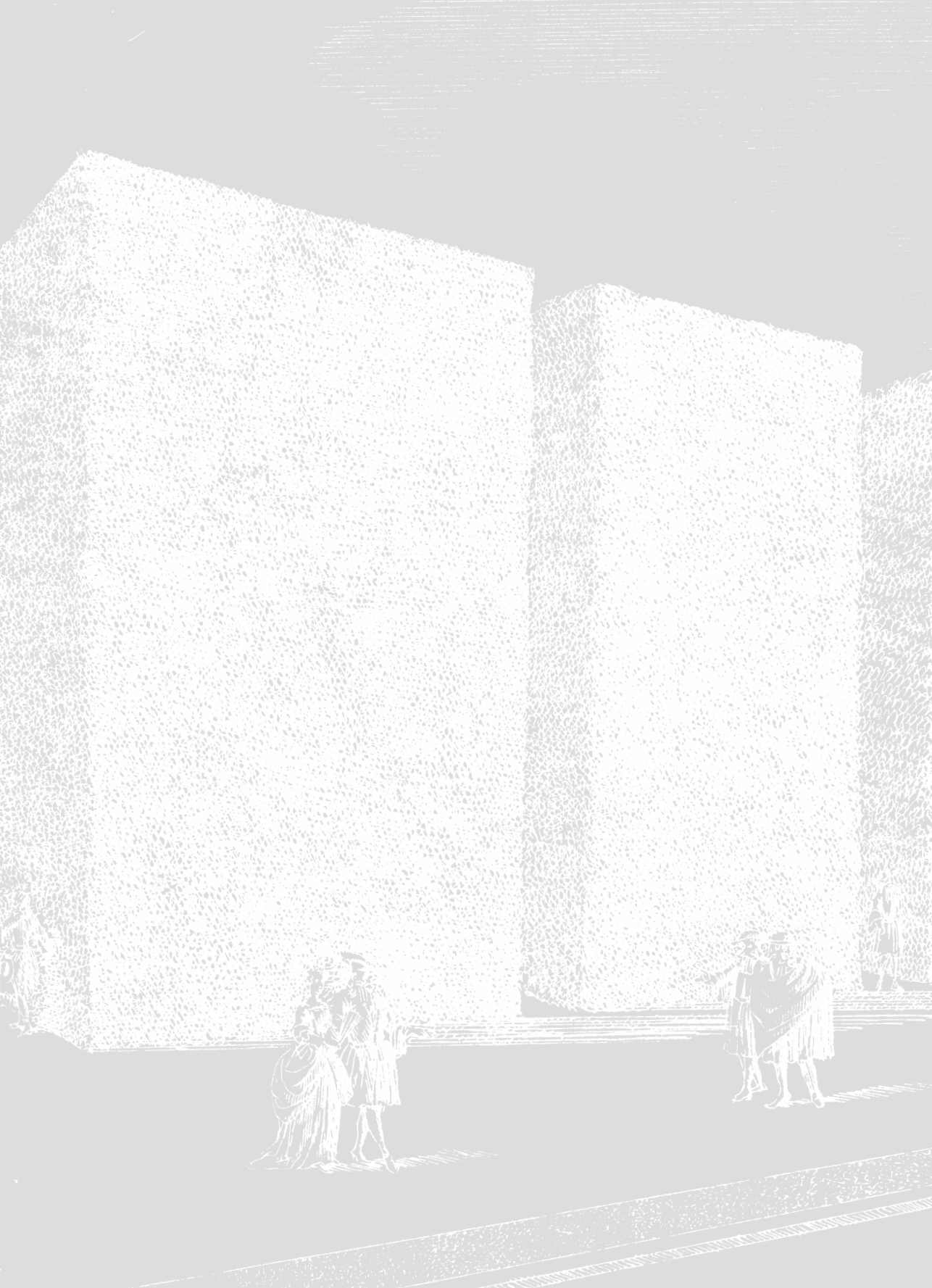
provozní fáze projektu NCZK, ale i realizace projektu *Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky* (NAKI), byly vytvořeny dva metodické materiály zaměřené na toto téma. Společným cílem obou metodik je představit možnosti prezentace a využívání památek zahradního umění, které nejen že nepoškozují jejich umělecké a památkové hodnoty, ale naopak mohou vzbudit ve společnosti zájem a potřebu tyto památky chránit a rozvíjet. Metodika **Způsoby prezentace památek zahradního umění** (Mgr. Petr Hudec, Mgr. Milan Jančo, Mgr. Radek Kadlubec, Ing. Lenka Křesadlová Ph.D., Ing. Jiří Olšan, Mgr. Ondřej Zatloukal) přináší informace o způsobech prezentace, propagace a interpretace památek zahradního umění v ČR i v zahraničí a to široké škále cílových skupin včetně návštěvníků se zdravotním znevýhodněním. Metodika se věnuje realizaci individuálních prohlídek PAZU, doprovodných sezónních aktivit, využívání moderním technologiím v prezentaci i návštěvnostem tvorby expozic muzejního typu věnovaných zahradní kultuře. Metodika **Způsoby edukačního využití památek zahradního umění** (Mgr. Petr Hudec, Ing. Eva Blešová, PhDr. Lenka Křesadlová, Ph.D., MgA. Václava Křesadlová, Mgr. Lenka Mrázová) se pak zabývá možnostmi poznávání památek zahradního umění prostřednictvím komunikace s „živým“ lektorem. Věnuje se dramaturgii lektorovaných programů, popisuje jednotlivé interpretační metody, opomenuto není téma edukačních pomůcek. Vzhledem k tomu, že stěžejní cílovou skupinou těchto aktivit bývají školní kolektivy, rozvíjí také téma návaznosti edukace v památkách zahradního umění na Rámcové vzdělávací programy.

Metodiky vytvořené jako výstup projektu *Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži* by měly být zájemcům k dispozici v listopadu 2015. Aktuální informace bude možné nalézt na webových stránkách www.nczk.cz.

V roce 2016 budou, díky aktivitám metodického centra, vydány další dva metodické materiály, jeden věnovaný obnově a péči o umělé (formální) vodní prvky v památkách zahradního umění, druhý zaměřený na problematiku obnovy tradiční dřevěné krytiny. Dále byla na ministerstvo kultury v rámci programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI II) podána žádost o finanční podporu projektu *Průzkumy, dokumentace, evidence, možnosti obnovy a prezentace historických staveb určených pro přezimování a pěstování rostlin*. V případě, že bude realizace projektu finančně podpořena, proběhne v letech 2016-2020 nejprve celorepublikový průzkum a následně tvorba čtyř metodických materiálů daného zaměření.

Hlavním cílem všech výše zmíněných metodických materiálů, na jejichž vzniku se aktivně podíleli pracovníci Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži, je poskytnout všem, kteří vstupují do procesu péče o naše kulturní dědictví, nástroj k efektivnímu naplňování požadavků na ochranu tohoto dědictví obsažených jednak v aktuálně platné české legislativě, jednak v doporučeních formulovaných k této problematice ve významných mezinárodních dokumentech o ochraně kulturního dědictví.

Ing. arch. Dušan Riedl, CSc. (1925 - 2015)

V době konání konference by nikoho z nás nenapadlo, že medailon Ing. arch. Dušana Riedla se bohužel stane i jeho nekrologem, neboť jeho život se uzavřel v neděli 4. října. Jsme velmi poctěni, že pan Dušan Riedl přijal naše pozvání do Květné zahrady a mohl tak shlédnout tento obnovený klenot zahradního umění, který je i jeho dílem. Čest jeho památce!

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

METODICKÉ CENTRUM
ZAHRADNÍ KULTURY
V KROMĚŘÍŽI

Historické zahrady Kroměříž 2015 NOVÉ VE STARÉM

Sborník příspěvků z odborné konference

Vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži
www.npu.cz

Editor: Jan Obšivač

Grafická úprava a předtisková příprava: STUDIO 6.15 s.r.o.

Tisk: KODIAK print, s.r.o.

Náklad: 150 kusů

Kroměříž 2015

© Národní památkový ústav, 2015

ISBN: 978-80-87231-25-8